

Omgevingsvisie 2015-2030

Gemeente Opsterland

Beetsterzwaag, september 2015

GEMEENTE OPSTERLAND

Productie: Rob van Vliet (Weusthuis & Partners)

Inhoudsopgave

VOORWOORD	4
SAMENVATTING OMGEVINGSVISIE GEMEENTE OPSTERLAND 2015-2030	5
1. UITGANGSPUNTEN OMGEVINGSVISIE	8
1.1. MISSIE GEMEENTE OPSTERLAND	8
1.2. HET BELANG VAN EEN OMGEVINGSVISIE	10
1.3. REGIONALE SAMENWERKING: DE KRACHTEN BUNDELEN	11
DEEL I. VITALE LEEFGEMEENSCHAPPEN	13
2. BEVOLKING, WONEN EN ZORG	14
2.1. ANALYSE: BEVOLKINGSONTWIKKELING OPSTERLAND	14
2.2. ZORG EN WELZIJN	16
2.2.1. MEDISCHE ZORG, ANALYSE	16
2.2.2. BELEID MEDISCHE ZORG	16
2.2.3. ANALYSE OUDERENZORG	16
2.2.4. BELEID OUDERENZORG	17
2.3. WONEN IN OPSTERLAND	18
2.3.1. REGIONALE WONINGMARKT: ANALYSE	18
2.3.2. WONINGVOORRAAD OPSTERLAND	19
2.3.3. WONINGMARKTBELEID: DE KWANTITATIEVE OPGAVE	20
2.3.4. WONINGMARKTBELEID: DE KWALITATIEVE OPGAVE	21
2.3.5. WONINGBOUWPROGRAMMA PER KERN	25
3. WERKEN	26
3.1. ANALYSE ECONOMIE EN ARBEIDSMARKT	26
3.2. BELEIDSDOELEN ECONOMIE EN ARBEIDSMARKT	26
4. VOORZIENINGEN	28
4.1. DETAILHANDEL	28
4.1.1. DETAILHANDELSTRUCTUUR	28
4.1.2. TRENDS EN ONTWIKKELINGEN IN DE DETAILHANDEL	29
4.1.3. BELEIDSUITGANGSPUNTEN TOEKOMSTIG DETAILHANDELSAANBOD	30
4.2. BASISONDERWIJS	31
4.2.1. ANALYSE BASISONDERWIJS	31
4.2.2. BELEID BASISONDERWIJS	31
4.3. ONTSPANNEN EN ONTMOETEN	32
4.3.1. ANALYSE	32
4.3.2. BELEIDSUITGANGSPUNTEN	32

5. VERKEER EN VERVOER	33
5.1. ANALYSE VERKEER EN VERVOER	33
5.2. VERKEER EN VERVOERSBELEID	33
6. VITALE EN LEEFBARE DORPEN	35
6.1. MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN	35
6.2. BELEIDSUITGANGSPUNTEN	36
6.3. MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATI EN SOCIALE COHESIE	38
6.4. PRETTIG WONEN IN OPSTERLAND	3939
6.5. BEWAKEN EN BEVORDEREN GEZONDHEID INWONERS	40
6.6. GOEDE VOORZIENINGEN OP REDELIJKE AFSTAND	40
6.7. GOEDE BEREIKBAARHEID	41
6.8. NAAR DORPSVISIES	41
DEEL II. DE KRACHT VAN DE LEEFOMGEVING	42
7. NATUUR EN LANDSCHAP	43
7.1. ONTSTAANGESCHIEDENIS LANDSCHAP OPSTERLAND	43
7.2. LANDSCHAPSTYPOLOGIE	45
7.3. NATUURGEBIEDEN, EHS	47
7.4. CULTUURHISTORISCHE WAARDEN	48
7.5. BELEID GEMEENTE: BESCHERMING NATUUR EN LANDSCHAP	49
8. MILIEU, ENERGIE EN WATER	52
8.1. ENERGIE	53
8.1.1. ANALYSE ENERGIEGEBRUIK	53
8.1.2. ENERGIEBELEID	53
8.2. WATER	55
8.2.1. ANALYSE	55
8.2.2. BELEID	55
9. LANDBOUW	56
9.1. ANALYSE	56
9.2. LANDBOUWBELEID	56
10. RECREATIE EN TOERISME	58
10.1. ANALYSE	58
10.2. BELEID TOERISME EN RECREATIE	58
DEEL III. BELEIDSPROGRAMMA'S	61
11. BELEIDSPROGRAMMA VITALE DORPEN	63
12. BELEIDSPROGRAMMA LANDELIJK GEBIED	65

Voorwoord

Voor u ligt de Omgevingsvisie gemeente Opsterland voor de periode 2015-2030. De gemeente Opsterland heeft bewust gekozen voor het opstellen van een Omgevingsvisie, omdat deze planvorming, conform de ontwerp-Omgevingswet, de mogelijkheid biedt integraal beleid te formuleren. Het sociaal domein en het fysiek domein komen samen in deze visie en daarbij staat de vitaliteit van de gemeenschap centraal. Het gemeentelijk beleid heeft te maken met ingrijpende maatschappelijke ontwikkelingen, waaronder de veranderingen in de bevolkingssamenstelling. De Omgevingsvisie geeft een zorgvuldige analyse van deze veranderingen en formuleert integraal beleid, gericht op het versterken van het woon- en leefklimaat in de gemeente.

De Omgevingsvisie is tot stand gekomen via een intensieve participatieronde. Op basis van de nota "Ontwikkelingen en discussie-thema's" van oktober 2014 is in tien bijeenkomsten op een open manier van gedachten gewisseld over de ontwikkelingen binnen de Opsterlandse gemeenschap en over maatregelen die nodig zijn om ook in de toekomst de kwaliteit van het wonen en leven in Opsterland te behouden of te versterken. Veel van de ideeën zijn verwerkt in de visie die voor u ligt. Niet alle voorstellen zijn echter terug te vinden in deze Omgevingsvisie, omdat dit plan nu eenmaal een zekere mate van abstractie kent. De concrete voorstellen, die per dorp zijn geformuleerd, zullen terugkomen in de nota Dorpenbeleid die in de loop van 2015 zal worden gepresenteerd door ons college.

De ontwerp Omgevingsvisie is eind april 2015 gepresenteerd en heeft ter visie gelegen van 1 mei tot 15 juni 2015. Alle 300 participanten, bewoners- en ondernemersorganisaties en belangengroepen zijn via de mail in kennis gesteld van de ontwerp Omgevingsvisie en van de mogelijkheid een zienswijze in te dienen. Omliggende gemeenten, relevante bestuursorganen en de provincie zijn schriftelijke geïnformeerd over de ontwerp Omgevingsvisie en uitgenodigd een zienswijze in te dienen. In totaal hebben 13 personen of organisaties een zienswijze ingediend. Gezien de breedte en de complexiteit van het beleidsveld dat hier aan de orde is, mogen we constateren dat het aantal zienswijzen beperkt is en dat

deze bovendien overwegend positief zijn. De conclusie is dan ook gerechtvaardigd dat de Omgevingsvisie kan rekenen op een breed maatschappelijk draagvlak. Enkele zienswijzen gaven aanleiding tot aanpassing van de tekst van de Omgevingsvisie. Deze zijn verwerkt.

Namens het college van Burgemeester en Wethouders
Gemeente Opsterland

Wethouder Piet van Dijk

Samenvatting Omgevingsvisie Gemeente Opsterland 2015-2030

Maatschappelijke veranderingen bepalend voor de toekomst

We zien de komende decennia in Opsterland belangrijke maatschappelijke veranderingen die ingrijpende gevolgen hebben voor de ruimtelijke ontwikkeling. Demografische veranderingen zorgen er voor dat de samenstelling van de bevolking er over vijftien jaar wezenlijk anders uitziet: 50% meer ouderen (vergrijzing) en 20% minder jongeren (ontgroening). Ook veranderingen op het gebied van inkomen, zorg, koopgedrag, participatie, vrijwilligerswerk en vrijetijdsbesteding kunnen ingrijpend zijn, evenals technologische veranderingen, zoals internet, social media, domotica, milieu, energiegebruik, landbouw, verkeer, vervoer en transport. Daarnaast hebben de stagnerende economie, de krimp en de beperkte gemeentelijke middelen eveneens ingrijpende gevolgen voor de samenleving en voor de benodigde voorzieningen. Waar de gemeente tot voor enkele jaren dankzij gunstige grondexploitaties nog goed in staat was te investeren in de kwaliteit van de ruimte en van voorzieningen, zien we nu dat er zonder groei veel minder ruimte is voor dergelijke overheidsinvesteringen.

Al deze ontwikkelingen stellen de Opsterlandse samenleving in het algemeen, en het gemeentebestuur in het bijzonder, voor een forse opgave. Om die opgave te kunnen uitvoeren zet de gemeente Opsterland in deze Omgevingsvisie een aantal grote lijnen uit, die houvast moeten geven voor de toekomst. We geven een analyse van de effecten van de genoemde maatschappelijke ontwikkelingen op het wonen en leven in de dorpen van Opsterland in de komende vijftien jaar. Die analyse vertalen we in een visie op de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen. Die visie vertalen we tot slot in een beleidsprogramma.

Faciliterende gemeente, kwaliteit zonder groei

Om ook zonder groei te kunnen investeren in ruimtelijke kwaliteit, wil Opsterland een beroep doen op maatschappelijk kapitaal bij burgers,

ondernemers en maatschappelijke organisaties. Opsterland wil een faciliterende gemeente zijn, die regie voert over de ruimtelijke ontwikkelingen door duidelijke doelen te stellen en particulieren en organisaties de ruimte te geven om te investeren in de samenleving en in de leefomgeving. Een Omgevingsvisie helpt daarbij, het moet ruimte geven aan ontwikkelingen, flexibel kunnen inspelen op veranderingen, maar wel de robuuste ruimtelijke structuren (zoals natuur en landschap) vastleggen.

Vitale kernen in een aantrekkelijke leefomgeving

De kracht van de gemeente Opsterland wordt bepaald door de kwaliteit van zestien vitale dorpen in een gevarieerd landschap. De grote variatie aan natuur en landschap biedt de inwoners een bijzondere, kwalitatief hoogwaardige leefomgeving. Maar bij deze Omgevingsvisie draait het vooral om de bewoners en om de kracht van de gemeenschap (Mienskip).

Bevolking Opsterland in 2030

Gezien de lichte krimp van de laatste vijf jaar en de onzekerheden rond de prognoses, gaat het gemeentebestuur er vooralsnog vanuit dat de bevolkingssomvang van Opsterland tot 2030 ongeveer stabiel blijft: ergens tussen de 29.500 en de 30.500 inwoners (lichte krimp of lichte groei). Door de gezinsverdunding blijft het aantal huishoudens groeien, tot 2030 met 200 tot 700 huishoudens.

Vergrijzing

Wat wel zeker is, is dat de bevolking van Opsterland gaat vergrijzen en ontgroenen: meer ouderen en minder jongeren. Tot 2030 zal het aantal 65-plussers in de regio met bijna 50% toenemen. De komende vijftien jaar hebben we te maken met een piek in het aantal actieve ouderen van 65 tot 75 jaar. Dat heeft de nodige effecten:

- verstopping woningmarkt, ouderen kiezen voor zelfstandig wonen in de eigen woning en woonomgeving;
- toename vraag naar (thuis)zorg en verpleeghuiszorg;
- grote vraag naar voorzieningen in de vrijetijdsector;
- groot reservoir aan vrijwilligers, nieuwe vormen van zelforganisatie, zorgcoöperaties e.d.;
- rolstoel- en rollatorvriendelijke inrichting openbare ruimte en toegankelijkheid gebouwen.

Wonen

Het woningbouwbeleid van de gemeente is gericht op het bij elkaar brengen van vraag en aanbod. Investeren in de bestaande woningvoorraad is daarbij van groot belang, zodat deze voldoet aan de woonwensen van de toekomst: duurzaam, comfortabel en bij voorkeur levensloopbestendig. Ondanks de stagnerende groei is uitbreiding van de woningvoorraad nodig, maar beperkt: 200-700 extra woningen over de periode 2015-2030. Deze toename van de woningvoorraad zal vooral worden gerealiseerd in de grotere kernen: Gorredijk, Beetsterzwaag en Ureterp. In de overige kernen zal de woningvoorraad stabiel blijven, maar is er wel ruimte voor het ontwikkelen van bijzondere locaties.

Of er wordt gebouwd en wat er wordt gebouwd wordt bepaald door de markt. Er lijkt vooral behoefte aan levensloopbestendige woningen, geschikt voor ouderen, maar ook voor gezinnen. Met de bouw van deze woningen kan de doorstroming worden gestimuleerd en komen in de bestaande voorraad huizen voor starters beschikbaar. Indien de doorstroming onvoldoende op gang komt, zal tevens voor starters worden gebouwd.

Economie en arbeidsmarkt

Naast de woonfunctie is ook de economische functie van Opsterland van groot belang. Opsterland heeft veel agri-gerelateerde bedrijvigheid, er zijn in totaal ca. 2.460 bedrijven en er zijn ruim 10.000 arbeidsplaatsen. Het beleid is vooral gericht op behoud van het bestaande bedrijfsleven: samenwerking met ondernemers, structuurversterking en verbetering vestigingsklimaat. Bij versterking van het vestigingsklimaat moet worden gedacht aan het realiseren van voldoende ruimte voor ontwikkeling, maar ook aan ondersteunende faciliteiten, zoals snel internet via breedband.

Voorzieningen

De kwaliteit van het wonen in Opsterland wordt mede bepaald door de aanwezige voorzieningen. Daarbij spelen winkels, scholen, dorpshuizen, zorg-, sport- en recreatieve voorzieningen een belangrijke rol. Elk dorp heeft en houdt minimaal een ontmoetingsruimte, maar de overige voorzieningen staan onder druk. De bestaansbasis voor de kleine dorpswinkels valt weg. En door ontgroening daalt het aantal basisschoolleerlingen en neemt ook de jonge instroom bij sportverenigingen af. Er zullen de komende jaren keuzes gemaakt moeten

worden waar nog geïnvesteerd wordt. Daarbij is het vooral van belang de voorzieningen in de dorpen met een verzorgende functie (Gorredijk, Beetsterzwaag, Bakkeveen en Ureterp) te ondersteunen.

Vitale en leefbare dorpen

Doel van de Omgevingsvisie is bij te dragen aan het realiseren van een leefbare, vitale gemeenschap. Een gemeenschap die op elkaar betrokken is, en die betrokken is op haar omgeving. Voor de leefbaarheid in de zestien dorpen van Opsterland, zijn de volgende zaken van het grootste belang:

- mensen moeten prettig kunnen wonen, dat vereist investeren in ruimtelijke kwaliteit, in de openbare ruimte, in de woningvoorraad, in veiligheid en in accommodaties;
- participatie en sociale cohesie, dat vereist goede voorzieningen en het ondersteunen van vrijwilligers;
- bewaken en bevorderen gezondheid inwoners;
- goede voorzieningen (winkels, onderwijs, sport, recreatie, zorg) op redelijke afstand;
- een goede bereikbaarheid.

De kracht van de leefomgeving: natuur en landschap

Opsterland is met haar landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten bij uitstek een aantrekkelijke woon- en recreatiegemeente. Deze kwaliteiten moeten behouden blijven en waar mogelijk versterkt. Het landelijk gebied van Opsterland maakt een sterke transformatie door. De veranderingen in de landbouw leiden tot een steeds verdere verschrapping van de landbouwgebieden. Anderzijds zien we uitbreiding van natuurgebieden en het verder ontwikkelen van de ecologische hoofdstructuur. Het gemeentebestuur van Opsterland acht het van groot belang te investeren in het versterken van de waarden van natuur en landschap, zoals in:

- het Beekdallandschap Koningsdiep;
- de landgoederen van Beetsterzwaag en Olterterp;
- het westelijk Veenpolderlandschap.

Milieu, energie en water

De gemeente Opsterland stelt een hoge standaard als het gaat om de kwaliteit van het milieu: de lucht, de bodem, het water, het energiegebruik.

Aspecten van het milieu die er voor zorgen dat het aantrekkelijk is om te wonen, te werken en te recreëren in de gemeente.

Recreatie en toerisme

De gemeente wil de recreatieve en toeristische mogelijkheden bevorderen door voorwaarden te bieden voor nieuwe ontwikkelingen. Daartoe wordt onder meer deelgenomen aan een provinciaal regiomarketing project voor De Friese Wouden. Doel is het verleiden van toeristen tot een meerdaags verblijf in Opsterland. Toeristische speerpunten zijn: routegebonden recreatiemogelijkheden, zoals wandelpaden, fietspaden, ruitersporen en vaarroutes, met Nij Beets, Bakkeveen, Gorredijk en de landgoederen bij Beetsterzwaag-Olterterp als bijzondere attractiepunten.

Regionale samenwerking

De gemeente Opsterland ziet het belang van regionale samenwerking. Met de Stellingwerven wordt gewerkt aan het versterken van de ambtelijke organisatie en wordt nauw samengewerkt op het gebied van recreatie, toerisme, sport, onderwijs en zorg. Ook wordt de samenwerking binnen de regio Zuidoost Fryslân geïntensiveerd. Met de omliggende vier gemeenten wordt samengewerkt op het beleidsterrein wonen. Ook een regionale aanpak op het gebied van zorg, bedrijventerreinen, verkeer en vervoer, voorzieningen en de ICT bereikbaarheid (glasvezel) is van belang.

Uitvoeringsprogramma's

De hiervoor geformuleerde visie op de versterking van de vitale leefgemeenschappen, de kwaliteit van de leefomgeving en van de regionale samenwerking, zal verder worden uitgewerkt in programma's en (uitvoerings-)projecten. Alleen op die manier kan tot een daadwerkelijke realisatie van de Omgevingsvisie worden gekomen.

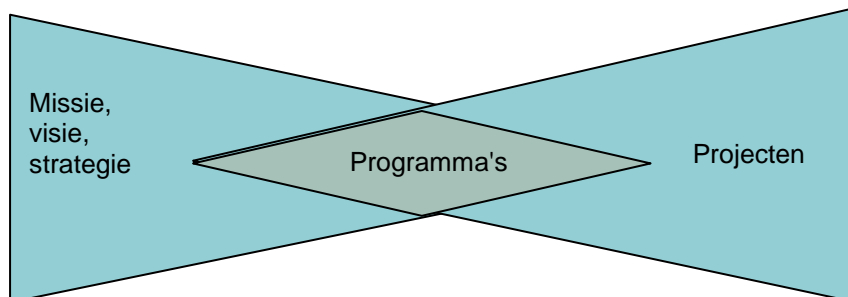

1. Uitgangspunten Omgevingsvisie

1.1. Missie gemeente Opsterland

Maatschappelijke veranderingen centraal

We zien de komende decennia in de gemeente Opsterland grote maatschappelijke veranderingen door krimp, vergrijzing (meer ouderen) en ontgroening (minder jongeren). Ook de stagnerende economie en de beperkte gemeentelijke middelen hebben ingrijpende gevolgen voor de samenleving en voor de benodigde voorzieningen (zorg, welzijn, winkels, scholen, sport en recreatie). Dat stelt de Opsterlandse samenleving in het algemeen, en het gemeentebestuur in het bijzonder, voor grote opgaven. Om die opgaven te kunnen uitvoeren, zet de gemeente Opsterland in deze Omgevingsvisie een aantal grote lijnen uit die houvast moeten geven voor de toekomst. We geven een analyse van de effecten van de genoemde maatschappelijke ontwikkelingen op het wonen en leven in de dorpen van Opsterland in de komende vijftien jaar. Die analyse vertalen we in een beleidsvisie op de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen. Die visie vertalen we in beleidsprogramma's. In latere instantie zullen de beleidsprogramma's worden uitgewerkt in concrete uitvoeringsprojecten, zie onderstaande figuur:

Programmasturing: van visie, via programma's naar projecten

Omgevingsvisie

De hiervoor genoemde ingrijpende maatschappelijke veranderingen vragen om een integrale visie, waarbij het fysieke en het sociale domein samenkomen. Een Omgevingsvisie is daarvoor de geëigende planvorming. Een Omgevingsvisie moet heldere doelen kennen, flexibel kunnen inspelen op maatschappelijke veranderingen, maar wel de robuuste ruimtelijke structuren, zoals natuur en landschap, vastleggen. De gemeente Opsterland loopt vooruit op de ontwerp-Omgevingswet en de daarin opgenomen planfiguur van de Omgevingsvisie voor het gemeentelijk grondgebied.

De vigerende structuurvisie van de gemeente Opsterland dateert van 2003 en is toe aan een actualisatie.

De missie van de gemeente

De missie van de gemeente Opsterland is het creëren van randvoorwaarden, die zorgen voor vitale leefgemeenschappen in een aantrekkelijke en duurzame leefomgeving. Opsterland wil een faciliterende gemeente zijn, die regie voert over de ruimtelijke ontwikkelingen, door duidelijke doelen te stellen en het maatschappelijk middenveld uit te nodigen om te investeren in de samenleving en in de leefomgeving. Deze missie van de gemeente kan worden vertaald in vier hoofdoelen:

1. De kracht van de gemeenschap (Mienskip)

De gemeente Opsterland wil de kracht van de samenleving aanboren en optimaal benutten.

2. De kracht van de leefomgeving

Opsterland is met haar landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten, tussen de stedelijke buurgemeenten, bij uitstek een woon- en recreatiegemeente. Deze kwaliteiten moeten behouden blijven en waar mogelijk worden versterkt.

3. De krachten bundelen: regionale samenwerking

De gemeente Opsterland is een robuuste en zelfstandige gemeente, die door samenwerking met andere gemeenten prima in staat is om toekomstige opgaven het hoofd te bieden.

4. De rol en werkwijze van de gemeente

De gemeente Opsterland ontwikkelt zich van een aanbod-gestuurde organisatie naar een faciliterende, vraag-gestuurde organisatie.

Ad. 1. De kracht van de gemeenschap: vitale kernen in een aantrekkelijke leefomgeving

De kracht van de gemeente Opsterland wordt bepaald door de kwaliteit van zestien vitale dorpen in een gevarieerd landschap. Het landschap vormt de drager van de ruimtelijke structuur van de gemeente, de basis waarin de verschillende dorpen zich hebben ontwikkeld tot de vitale leefgemeenschappen die het nu, anno 2015, zijn. De grote variatie aan natuur en landschap biedt de inwoners een bijzondere, kwalitatief hoogwaardige leefomgeving. Maar in deze Omgevingsvisie draait het vooral om de bewoners en om de kracht van de gemeenschap (Mienskip).

Ad. 2. De kracht van de leefomgeving: mal-contramal

De in figuur 1 opgenomen kaart brengt de verscheidenheid binnen de gemeente treffend in beeld. Het onderscheid tussen de rode contramal (de leefgemeenschap) en de groene mal (het buitengebied) vormt tevens de basis voor de opbouw van deze Omgevingsvisie. De rode contramal van de dorpen staat voor **dynamiek**: ontmoeting, vitale leefgemeenschappen, voorzieningen, levendigheid. Het groen van het buitengebied staat voor **stabiliteit**: openheid, rust, ruimte, cultuurhistorie, natuur, landschap, ontspanning, frisse lucht, actief bezig zijn.

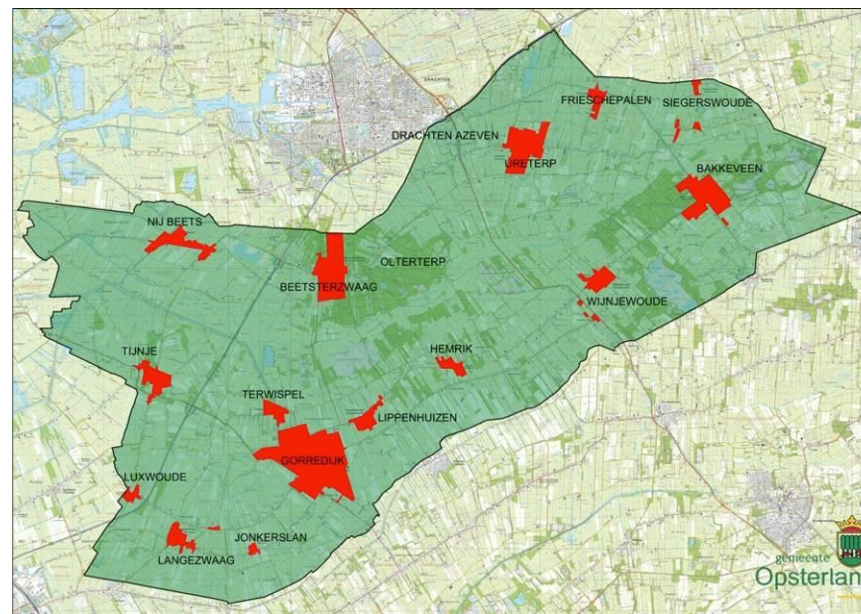
Ad. 3. De kracht van de regionale samenwerking

Opsterland is een zelfstandige, robuuste gemeente die streeft naar regionale samenwerking. Enerzijds met de Stellingwerven om in OWO-verband te werken aan een krachtige ambtelijke organisatie en aan nauwe samenwerking op het gebied van recreatie, toerisme, onderwijs en zorg. Daarnaast nodigt de prominente ligging van Opsterland in de A7-zone uit tot samenwerking met Heerenveen, Smallingerland en de Stellingwerven op het gebied van wonen, voorzieningen, economie en verkeer en vervoer.

Ad.4. Rol en werkwijze gemeente

Met een Omgevingsvisie geeft de gemeente richting aan de inrichting van de fysieke leefomgeving nu en in de toekomst. Echter, de mogelijkheden voor de gemeente om de inhoudelijke doelen ook zelf uit te voeren zijn beperkt. De gemeente Opsterland wordt geconfronteerd met een afname van financiële middelen en uitbreiding van gemeentelijke verantwoordelijkheden door het afstoten van rijkstaken, zonder voldoende financiële compensatie. Daarnaast heeft de gemeente te maken met tegenvallende ruimtelijke investeringen als gevolg van de recessie. De woningbouw en

de uitgifte van bedrijventerreinen stagneren, dat beperkt de mogelijkheden om te investeren in de ruimtelijke kwaliteit en de voorzieningen.

Figuur 1. Vitale kernen (contramal) in het groene landschap (de mal).

Samenwerken met maatschappelijke organisaties

De veranderende maatschappelijke situatie dwingt de gemeente steeds meer tot het beperken van haar inzet tot de gemeentelijke kerntaken binnen het fysieke en sociale domein. Steeds vaker komt het accent te liggen op het faciliteren van initiatieven van derden (burgers, maatschappelijke organisaties, ontwikkelaars, ondernemers, coöperaties etc.). Het managen van uitvoeringsprojecten door de gemeente wordt minder belangrijk, steeds meer zal het de komende jaren gaan om het managen van beleidsprogramma's, waarbij sprake is van een combinatie van gemeentelijke maatregelen en projecten en initiatieven vanderden.

Vitaal Opsterland

In het kader van het project Vitaal Opsterland zijn de gemeente, Plaatselijk Belangen en de maatschappelijke organisaties de laatste jaren

intensief met elkaar in gesprek geweest over de voorzieningen en accommodaties in de dorpen. Dat heeft geleid tot een richtlijn voor de toekomst van voorzieningen rond vijf basisfuncties (onderwijs, sport/recreatie, ontmoeten, zorg en wonen) die minimaal nodig zijn om inwoners de mogelijkheid te bieden zich te kunnen ontwikkelen en elkaar te ontmoeten. Per dorp is dit uitgewerkt in een integraal plan, waarmee de gemeente richting geeft aan het in stand houden, vernieuwen en/of opheffen van de accommodaties voor basisonderwijs en multifunctionele centra in de dorpen.

1.2. Het belang van een Omgevingsvisie

Functies Omgevingsvisie

De ontwerp-Omgevingswet (2014) onderstreept het belang van het ontwikkelen van een Omgevingsvisie als strategisch beleidsdocument voor de ruimtelijke planning. De Omgevingsvisie kan verschillende functies vervullen voor de gemeente:

- **inhoudelijk kader** voor de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen voor de komende vijftien jaar. Voor de Omgevingsvisie van Opsterland wordt het jaar 2030 als richtjaar gehanteerd. Het ruimtelijk kader bestaat uit een ruimtelijke visie op de toekomstige ontwikkeling van de gemeente en een beschrijving op hoofdlijnen van het gewenste toekomstperspectief.
- **juridisch kader**, basis voor uitwerkingsplannen en bestemmingsplannen. De Omgevingsvisie Opsterland wordt opgesteld conform de richtlijnen van de Wro 2008 en de ontwerp-Omgevingswet en biedt daarmee een kader voor de uitwerking van het gemeentelijk ruimtelijk beleid naar bestemmings-/omgevings- of uitwerkingsplannen, zoals dorpsvisies of landschapsplannen. Daarmee ontstaat tevens een basis voor toetsing van projecten of plannen van derden.
- **kader voor overleg** en afstemming van ruimtelijke beleid met betrokken participanten. De Omgevingsvisie leent zich uitstekend als kader voor een publieksdebat over de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. De doelstelling daarbij is het scheppen van voldoende draagvlak en enthousiasme bij burgers en ondernemers voor het ruimtelijk beleid en tevens om gebruik te maken van de ideeën en plannen die leven in de samenleving.

- **kader voor acquisitie** en subsidieverwerving. Voor het verkrijgen van subsidies van EU (Horizon 2020), Rijk of provincie is het vervaardigen van een Omgevingsvisie vaak een belangrijke voorwaarde. Het plaatst de subsidieaanvraag in een duidelijk beleidskader. De Omgevingsvisie kan ook helpen bij het verkrijgen van medewerking bij marktpartijen of maatschappelijke organisaties voor het investeren in ruimtelijke projecten. De Omgevingsvisie is dan een kader dat duidelijkheid geeft. Voor deze partijen betekent het zekerheid omtrent hun investeringen.

Participatie Omgevingsvisie

Bij het opstellen van de voorliggende Omgevingsvisie is een uitgebreid participatietraject doorlopen. De gemeente Opsterland heeft vertegenwoordigers van belangenorganisaties betrokken bij het opstellen van de Omgevingsvisie. Partijen, zoals Plaatselijk Belangen, ondernemersorganisaties, landbouworganisaties, natuur- en landschapsorganisaties, woningbouwcorporaties, bouwers, makelaars, zorg/welzijn-organisaties en schoolbesturen werden uitgenodigd deel te nemen aan de totstandkoming van de Omgevingsvisie via thema-en dorpsbijeenkomsten. In de gemengd samengestelde overleggroepen werden in de periode november 2014 tot maart 2015 de uitgangspunten van de Omgevingsvisie besproken en werd gekeken hoe de plannen in gezamenlijke verantwoordelijkheid tot uitvoer kunnen worden gebracht. Ook bestuurlijke actoren, zoals de omliggende gemeenten, het Wetterskip, het Rijk en de provincie werden betrokken bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie.

Beleidsintegratie: ladder voor duurzame verstedelijking

Op de belangrijkste terreinen van het ruimtelijk beleid is de afgelopen jaren beleid ontwikkeld. Deels is dit beleid nog steeds actueel en deels toe aan vernieuwing, omdat de maatschappelijke ontwikkelingen vragen om aanpassingen. De Omgevingsvisie actualiseert het bestaande beleid en integreert het sectorale beleid tot een samenhangende ruimtelijke visie. De gemeente Opsterland omarmt in deze Omgevingsvisie de ladder voor duurzame verstedelijking, zie Besluit Ruimtelijke Ordening (3.1.6.). Dit betekent dat steeds de plaatselijke en regionale ontwikkelingsbehoefte per sector in beeld wordt gebracht en dat de vraag naar nieuwe ontwikkelingen, zoals voorzieningen, woningbouw, bedrijventerreinen, in eerste instantie wordt gerealiseerd binnen het bestaande 'stedelijke' gebied. Oplossingen voor de locatie van nieuwe functies worden in principe binnen de bestaande ruimtelijke structuur van de dorpen gezocht.

De Omgevingsvisie als basis voor programma- en projectsturing

De ontwerp-Omgevingswet schrijft voor dat bij een Omgevingsvisie moet worden aangetoond dat de plannen die worden gepresenteerd ook werkelijk kunnen worden uitgevoerd. De wetgever wil voorkomen dat een gemeentelijke Omgevingsvisie niet uitvoerbaar blijkt te zijn en verwacht daarom een uitvoeringsprogramma, waarin duidelijk wordt gemaakt hoe de gemeente de voorgestelde maatregelen en plannen denkt te realiseren. Daarbij kan het gaan om plannen die door de gemeente zelf en/of om plannen die door derden worden uitgevoerd. Voor beide categorieën van plannen geldt dat, indien deze de komende tien jaar moeten worden gerealiseerd, de financiële en praktische haalbaarheid moet worden aangetoond.

Beleidsprogramma

Het aantonen van de haalbaarheid van de Omgevingsvisie kan in de vorm van een uitgewerkt beleidsprogramma. Programma's bestaan uit een geheel van samenhangende maatregelen en projecten, nodig voor het realiseren van de doelstellingen die in de Omgevingsvisie zijn geformuleerd. De ontwerp-Omgevingswet geeft aan dat het uitvoeringsprogramma geen deel hoeft uit te maken van de Omgevingsvisie, maar apart wordt ontwikkeld en bij voorkeur jaarlijks wordt bijgesteld. Bij deze Omgevingsvisie is gekozen voor het opnemen van een beleidsprogramma, zie deel III. Dit beleidsprogramma zal worden uitgewerkt in een jaarlijks te actualiseren uitvoeringsprogramma, gekoppeld aan de gemeentelijke begrotingscyclus.

1.3. Regionale samenwerking: de krachten bundelen

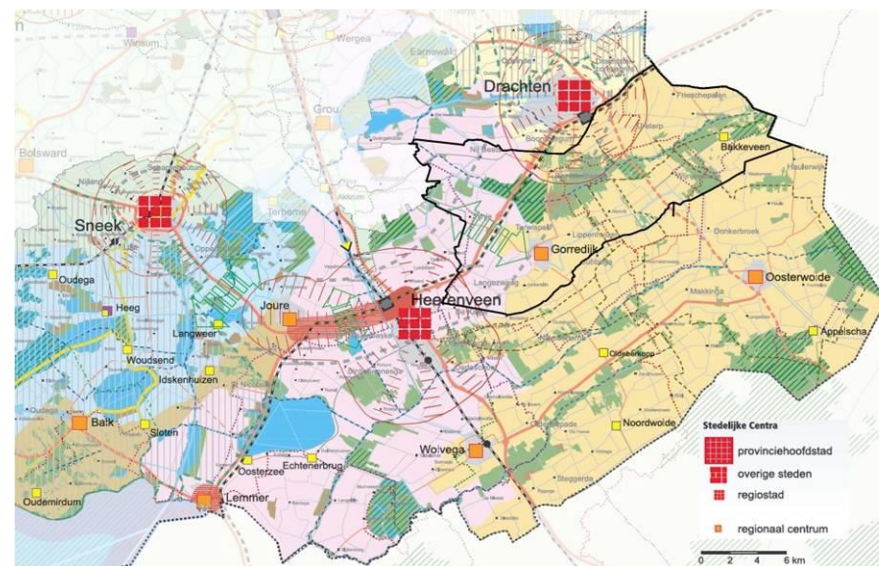
Regionale positionering Opsterland

Een belangrijk vraagstuk in deze Omgevingsvisie is de positiebepaling van de gemeente Opsterland in regionaal verband. De gemeente Opsterland is op velerlei terreinen onderdeel van een groter geheel. In landschappelijke zin markeert Opsterland de overgang tussen de Fries-Drentse Wouden aan de zuidzijde en het Friese veenweidegebied in het noordwesten. Door haar strategische ligging langs de A7, ingeklemd tussen Drachten en Heerenveen, vormt Opsterland functioneel onderdeel van de A7-zone, de economische kernregio van Fryslân. Figuur 2 verbeeldt de ligging van Opsterland op een treffende wijze. Opsterland speelt vooral een sleutelrol

bij het snijpunt van de A7 en de N381. Daar komen veel verkeersstromen samen en ligt een belangrijk zwaartepunt in de regionale economie. Het is van groot belang dit zwaartepunt, samen met de gemeente Smallerland, vorm te geven, zowel in functionele als in ruimtelijke zin.

Verbinding

Het thema 'verbinding' past ook goed bij Opsterland als het gaat om wonen, werken en voorzieningen. Inwoners van Opsterland werken voor 68% in nabijgelegen stedelijke gebieden, zoals Drachten en Heerenveen, en ook voor veel voorzieningen zijn ze aangewezen op deze centra. Omgekeerd vormt Opsterland een aantrekkelijk woongebied voor mensen die werken in Heerenveen, Drachten of verder weg in Leeuwarden, Groningen en Assen. Zo ontstaat het beeld van Opsterland als schakelgemeente in Zuidoost Fryslân, onderdeel van een dynamische regio. Een zelfstandige, robuuste gemeente die door de prominente ligging rond de A7 en de aantrekkingskracht van het landschap vanouds een aantrekkelijke omgeving biedt om te wonen, te recreëren en te werken.

Figuur 2. Regionale positie Opsterland in Zuidoost Fryslân.

Regionale samenwerking

Ook voor de komende decennia liggen er volop kansen voor de gemeente. Om die kansen in voldoende mate te benutten, is regionale samenwerking vereist. Samen met de Stellingwerven werkt de gemeente Opsterland samen in OWO-verband. Deze samenwerking is enerzijds van organisatorische aard en richt zich onder andere op het versterken van de ambtelijke organisatie. Anderzijds wordt in OWO-verband nauw samengewerkt op het terrein van recreatie, toerisme, natuur en landschap, onderwijs en zorg.

Daarnaast is voor de afstemming van het ruimtelijke beleid de samenwerking binnen de regio Zuidoost Fryslân van het grootste belang. Binnen deze regio wordt, samen met de gemeenten West- en Ooststellingwerf, Smallingerland en Heerenveen en de provincie Fryslân, gewerkt aan de Streekagenda Zuidoost (2013), een kader voor de afstemming van regionaal beleid. Zo hebben de vijf regiogemeenten in 2013 gezamenlijk de notitie Regionale afspraken wonen 2013-2020, woonregio Zuidoost Friesland (2013) vastgesteld. De gemeente Opsterland ziet het belang van regionale samenwerking en onderschrijft een verdere intensivering van de samenwerking met de omliggende vier gemeenten. Zo kan worden gedacht aan een regionale visie op de spreiding van voorzieningen in de zorg, het onderwijs, sport en recreatie. Ook een regionale aanpak van de ICT-bereikbaarheid (glasvezel) is van belang.

Wonen

Zuidoost Fryslân in zijn algemeenheid, en de gemeente Opsterland in het bijzonder, vormen een aantrekkelijk gebied om te wonen. Uit het WoON onderzoek, dat elke drie jaar wordt uitgevoerd door het Rijk, blijkt dat de regio Friese Wouden behoort tot de meest gewaardeerde woongebieden in Nederland. We plaatsen de gemeentelijke woonopgave nadrukkelijk in een regionaal kader, omdat de regio Zuidoost Fryslân fungeert als samenhangende woningmarkt. Met een grote variatie aan woonmilieus, stedelijk (Heerenveen, Drachten), sub-urbaan en landelijk wonen en een grote differentiatie aan woningtypes en woonvoorzieningen. Tussen die verschillende woonmilieus vindt uitwisseling plaats, de woonmilieus vullen elkaar aan en met elkaar voorziet de regio in de gedifferentieerde woonwensen van de bevolking van de regio. De noodzaak om

onderscheidend te zijn neemt toe, zowel in de steden als in de dorpen in de regio. In eerste instantie richt dit zich op het bieden van onderscheidende woonmilieus of wonen voor specifieke leefstijlen en leeftijden.

Zorg

Bij de planning van intramurale zorgvoorzieningen (zoals verpleeghuiszorg), nieuwe woon-zorgconcepten, anderhalvelijnszorg en ziekenhuiszorg is regionale samenwerking eveneens van groot belang. Afstemming van investeringen tussen zorgaanbieders, onder regie van het zorgkantoor, is een vereiste.

Voorzieningen en werkgelegenheid

De intensieve regionale samenwerking heeft ertoe geleid, dat er afspraken zijn gemaakt op het gebied van voorzieningen en werkgebieden. Gezien de beschikbaarheid van grote, goed geoutilleerde bedrijventerreinen bij Heerenveen en Drachten, acht Opsterland het voorsnog niet nodig om nog nieuwe regionale bedrijventerreinen te ontwikkelen. Het zwaartepunt voor Opsterland blijft liggen bij bedrijvenpark Drachten (Azeven) en Overtoom Gorredijk.

Verkeer en vervoer

De toenemende mobiliteit zorgt mogelijk op termijn voor een dichtslibbend hoofdwegennet (A7, A32). Goede doorstroming van het verkeer is essentieel, dit geldt ook voor de N392 en de N381. Voorzieningen en werkgelegenheid concentreren zich steeds meer in de grote regionale centra, het gevolg is een voortdurende toename van het autoverkeer en doorstromingsproblemen op het hoofdwegennet.

Toerisme en recreatie

Toerisme en recreatie vormen voor Opsterland een belangrijke en kansrijke economische sector. De gemeente kiest er nadrukkelijk voor om ook op dit punt nauw samen te werken met de omliggende gemeenten. Daartoe wordt deelgenomen aan een provinciaal regiomarketing project voor de Friese Wouden. Samen met de regio Zuidoost Fryslân worden toeristische projecten en arrangementen ontwikkeld en vindt een gezamenlijke promotie van de Friese Wouden plaats.

DEEL I

Vitale leefgemeenschappen

De gemeente Opsterland wil de kracht van de samenleving aanboren en optimaal benutten.

De maatschappelijke veranderingen hebben ingrijpende gevolgen voor de manier waarop we ons dagelijks leven in de toekomst inrichten. Demografische veranderingen zorgen er voor dat de samenstelling van de bevolking er over vijftien jaar wezenlijk anders uitziet: 50% meer ouderen (vergrijzing) en 20% minder jongeren (ontgroening) zullen hun stempel zetten op de samenleving in Opsterland. Ook veranderingen op het gebied van inkomen, zorgvraag, koopgedrag, participatie, vrijwilligerswerk en vrijetijdsbesteding kunnen ingrijpend zijn. Evenals technologische veranderingen, zoals internet, sociale media, domotica, milieu, energiegebruik, landbouw, verkeer en vervoer, transport en dergelijke. Daarom is het van belang een beeld te geven van de effecten van deze ontwikkelingen op het wonen en leven in de dorpen van Opsterland in de komende vijftien jaar. Daarbij zijn vragen aan de orde als: hoe wonen we in de toekomst, hoe verandert de voorzieningenstructuur (zorg, onderwijs, winkels, ontmoetingsruimte, sport, recreatie), hoe besteden we onze vrijetijd, hoe staat het met onze gezondheid, hoe zorgen we voor een duurzaam energiegebruik, hoe ziet ons verkeers- en vervoerpatroon eruit, en wat betekent dit alles voor de vitaliteit van de dorpen?

foto: gemeente Opsterland

2. Bevolking, wonen en zorg

2.1. Analyse: bevolkingsontwikkeling Opsterland

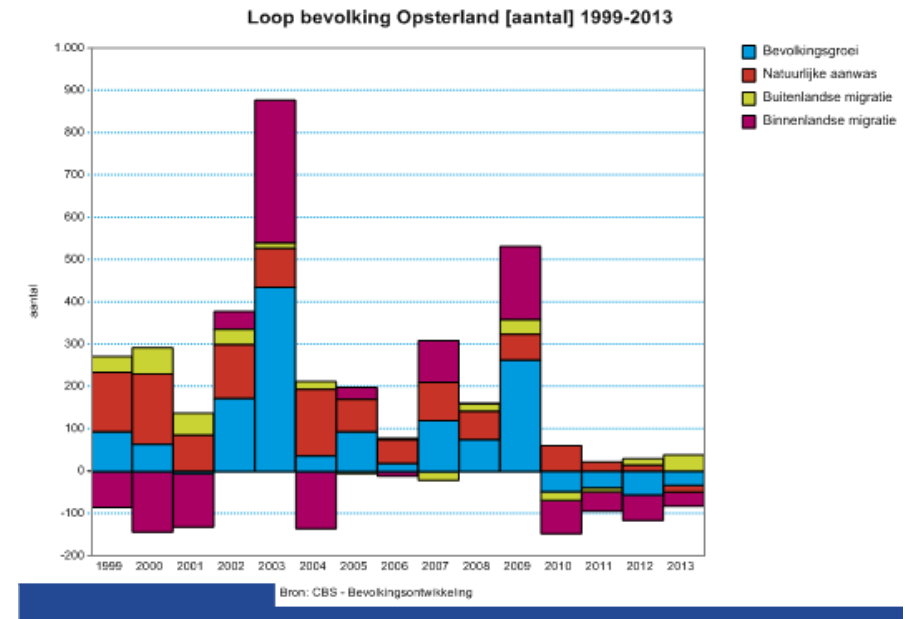
De laatste vier jaar zagen we een lichte krimp van de bevolking van Opsterland. De ontwikkeling van de gemeentelijke bevolking, naar omvang en samenstelling, wordt bepaald door de natuurlijke aanwas en de migratie. In Opsterland worden iets meer kinderen geboren dan er ouderen sterven, dat resulteert in een licht positieve natuurlijke aanwas. De migratie daarentegen kent veel grotere onzekerheden. Het zijn vooral de jongeren die vertrekken, bijvoorbeeld om elders te gaan studeren of werken. Ook zien we een vertrekoverschot bij ouderen, daarbij gaat het met name om ouderen die verhuizen naar een verpleeg-/verzorgingshuis in Drachten of Heerenveen. Tegenover het vertrekoverschot van jongeren en ouderen staat een vestigingsoverschot van personen in de leeftijdsgroepen 30 tot 65 jaar. Figuur 3 laat zien dat de natuurlijke aanwas (helder rood) de laatste tien jaar geleidelijk is afgenomen en nu nog net in de plus zit. Deze figuur laat tevens zien dat de binnenlandse migratie een onzekere factor vormt. Het migratiesaldo (paars) kent een zeer grillig verloop en is de laatste jaren negatief.

Bevolking Opsterland in 2030

De prognoses voor de bevolkingsontwikkeling van Opsterland laten tegenstrijdige beelden zien. De landelijke prognoses (CBS, Primos) laten een lichte krimp zien, terwijl de prognose van de provincie Fryslân juist een lichte groei laat zien; van bijna 30.000 nu, naar een kleine 31.000 inwoners in 2030. Na 2030 krimpt de bevolking volgens alle prognoses. Gezien de lichte krimp van de laatste vijf jaar en de onzekerheden rond de prognoses, gaat het gemeentebestuur er voornamelijk vanuit dat de bevolkingsomvang van Opsterland tot 2030 ongeveer stabiel blijft: ergens tussen de 29.500 en de 30.500 inwoners (lichte krimp of lichte groei).

Door de gezinsverdunding blijft het aantal huishoudens groeien. Opsterland telt nu ca. 12.500 huishoudens, dit aantal groeit tot 2030 met 200 tot 700 huishoudens, afhankelijk van de groei van de bevolking. Dat gegeven is van belang voor de woningvoorraad. De behoefte aan

zelfstandige woonruimte groeit volgens de provinciale prognose (2013) van 12.320 in 2014 naar 12.988 in 2030. De gemeente hanteert deze prognose voornamelijk als uitgangspunt, maar houdt er rekening mee dat de woningvraag lager zou kunnen uitpakken. We gaan er vanuit dat tot 2030 200 tot 700 extra woningen nodig zijn in de gemeente Opsterland.

Figuur 3. Bevolkingsontwikkeling Opsterland, een resultante van natuurlijke aanwas en migratie

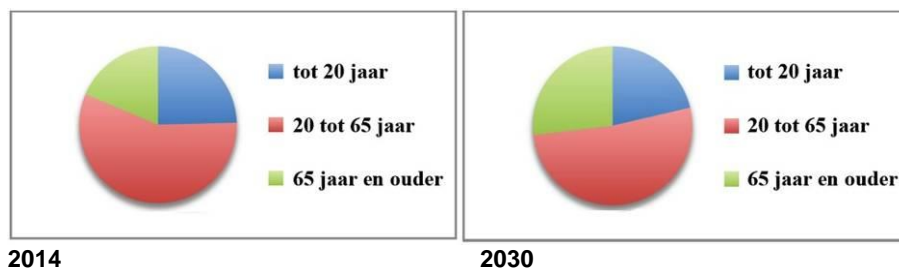
Vergrijzing

Wat wel zeker is, is dat de bevolking van Opsterland gaat vergrijzen en ontgroenen: meer ouderen en minder jongeren. De in figuur 5 opgenomen bevolkingspiramide laat zien dat de bevolking van Opsterland relatief oud is en dat de leeftijdscohorten 45-65 omvangrijk zijn. Die leeftijdscohorten (babyboomgeneratie) schuiven op en vormen de komende vijftien jaar de nieuwe groep ouderen. Tot 2030 zal het aantal 65-plussers in de regio met bijna 50% toenemen. Opsterland telt momenteel 5.560 65-plussers, dat aantal zal in 2030 zijn toegenomen tot ca. 8.300. Nu telt de gemeente nog

3.750 huishoudens van boven de 65 jaar, dat zullen er in 2030 ca. 5.700 zijn, 43% van het totaal aantal huishoudens. Deze vergrijzing wordt veroorzaakt door de hogere levensverwachting en door de babyboomgeneratie, en zal na 2030 weer afzakken. De komende vijftien jaar hebben we te maken met een piek in het aantal actieve ouderen van 65 tot 75 jaar. Dat heeft de nodige effecten op de Nederlandse en zeker ook op de lokale samenleving in Opsterland. Het rapport Vergrijzing en Ruimte(2013) van het Planbureau voor de Leefomgeving brengt de gevolgen voor het ruimtelijke beleid in beeld:

- verstopping woningmarkt: ouderen kiezen voor zelfstandig wonen in de eigen woning en woonomgeving en voor aanpassing van de woning, indien nodig;
- grote vraag naar voorzieningen in de vrijetijdsector (recreatieve voorzieningen, gezondheid en wellness, comfortabele overnachtingsaccommodatie en specifieke vormen van detailhandel);
- afname mobiliteit in de spitsperiode, grotere spreiding over de dag;
- groot reservoir aan tijd, kennis en vaardigheden: mantelzorg, vrijwilligerswerk, nieuwe vormen van zelforganisatie, zoals zorgcoöperaties e.d.;
- rolstoel- en rollatorvriendelijke inrichting openbare ruimte en toegankelijkheid gebouwen.

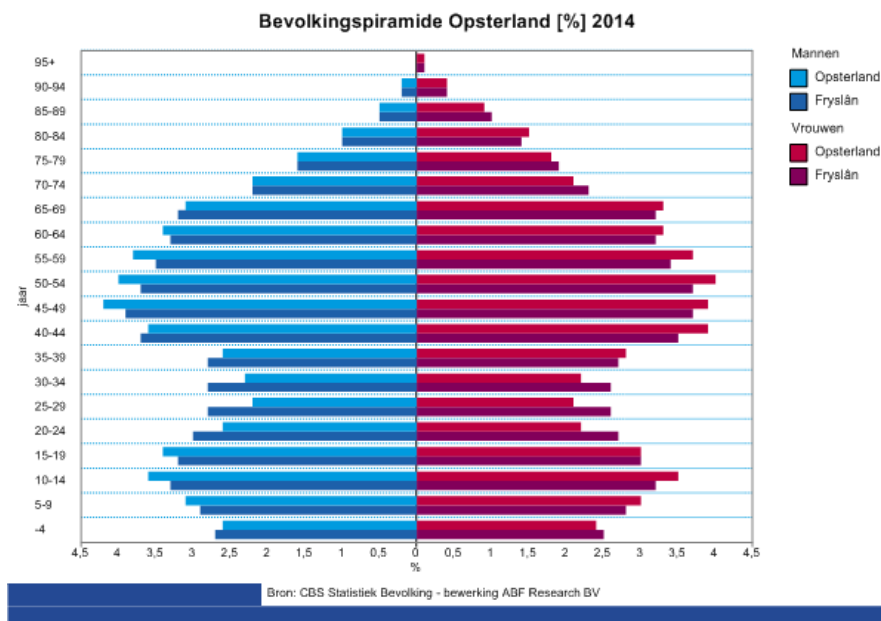

Figuur 4. Bevolkingsopbouw Opsterland in 2014 en 2030

Ontgroening

Naast vergrijzing zien we ontgroening, minder jongeren. Het aantal jongeren tot 20 jaar neemt de komende vijftien jaar af met 7%. Vooral in de kleine kernen is de afname sterk. Dit betekent minder scholieren op de

basisschool, minder jonge sporters, maar ook minder starters op de woningmarkt.

Figuur 5. Bevolkingspiramide Opsterland, afgezet tegen die van de provincie Fryslân als geheel

Het effect van deze ingrijpende veranderingen in de bevolkings-samenstelling zal merkbaar zijn op tal van terreinen: afname van koopkracht, minder bestedingen in winkels, verandering in de woningvraag, verandering in de vraag naar voorzieningen (onderwijs, sport, recreatie, detailhandel, cultuur) etc. De ontgroening heeft vooral gevolgen voor het aantal basisscholen. Het aantal basisschoolleerlingen in Opsterland is nu nog ca. 2.870, dat aantal neemt echter af tot 2.270 in 2030, omgerekend circa 30 schoolklassen minder!

2.2. Zorg en Welzijn

2.2.1. Medische zorg, analyse

In figuur 6 zijn de zorgvoorzieningen in kaart gebracht. Deze inventarisatie maakt duidelijk dat Opsterland beschikt over een ruim aanbod aan eerstelijns zorgvoorzieningen. Daarnaast zijn er in Opsterland ook regionaal verzorgende voorzieningen, deze betreffen met name de gehandicapten-, psychiatrische- en revalidatiezorg. In veel plattelandsgebieden is een dreigend tekort aan huisartsen (Medisch Contact, 2010). Daarnaast zien we een ontwikkeling tot concentratie en schaalvergroting. Artsen, apotheken, fysiotherapeuten en andere eerstelijnszorg gaan steeds vaker samenwerken in gecombineerde gezondheidscentra. Hier vindt bovendien een uitbreiding van taken plaats. Dat zal er steeds vaker toe leiden dat in dergelijke centra ook kleinere operatieve ingrepen gaan plaatsvinden en dat er één of meer beddenkamers of uitslaapruimtes aan worden toegevoegd. Een dergelijke anderhalvelijns voorziening zou zich heel goed in Gorredijk kunnen vestigen.

Zorgvoorzieningen	Aantal	
Huisartsenpraktijken	13	Waaronder 6 met eenmanspraktijk
Tandartsen	7	
Zelfstandig apotheken	6	
Verzorgingshuizen	2	De Lijte (97), Lijtehiem (42) in Ureterp De Miente (20) in Gorredijk
Verpleeghuizen	1	Ikenhiem (60) in Beetsterzwaag
Verpleging cliënten met verstandelijke beperking	1	Talant/De Wissel (260) in Beetsterzwaag
Jeugd zorg	4	Jongerencentra
Revalidatiecentrum	1	Lyndenstein (78) in Beetsterzwaag

Figuur 6. Zorgvoorzieningen gemeente Opsterland 2015

2.2.2. Beleid medische zorg

De voortdurend veranderende wet- en regelgeving (pgb's, AWBZ) en de verschuivingen richting WMO maken het noodzakelijk, zeker in een sterk

vergrijzend gebied, dat de verschillende aanbieders van zorg, welzijn en huisvesting nauw samenwerken met de verschillende overheidslagen om tot een efficiënte en kostenbewuste zorgstructuur te komen, gebruikmakend van nieuwe mogelijkheden, zoals ICT, en nieuwe vormen van zorgaanbod.

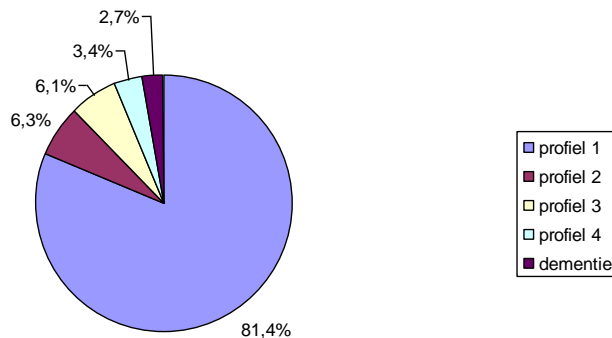
2.2.3. Analyse ouderenzorg

Vanwege de sterke vergrijzing is het van groot belang een goed beeld te hebben van de aard en omvang van kwetsbare groepen, zodat de potentiële vraag naar verpleging en verzorging kan worden bepaald. TNO heeft voor dit doel het Horizonmodel ontwikkeld. In dit model worden op basis van fysieke beperkingen vijf profielen van ouderen onderscheiden:

- Profiel 1: ouderen met weinig of geen beperkingen (relatief gezonde ouderen): *wonen zelfstandig, geen behoefte aan zorg;*
- Profiel 2: ouderen met mobiliteitsbeperkingen: *behoefte aan planbare zorg (zorg op afspraak), maar kunnen wel zelfstandig wonen;*
- Profiel 3: ouderen met mobiliteitsbeperkingen en beperkingen in de persoonlijke verzorging: *behoefte aan planbare zorg en tevens oproepbare zorg en diensten. Zij moeten dicht bij zorgvoorzieningen wonen, bijvoorbeeld in aanleunwoningen of woningen in of in de buurt van woon-zorgcomplexen;*
- Profiel 4: ouderen met veel fysieke beperkingen: *komen in aanmerking voor intramuraal wonen vanwege de niet-planbare zorg en het 24-uurstoezicht dat nodig is;*
- Dementie: *dementerende ouderen die in aanmerking komen voor 24-uurszorg en toezicht(dit is circa 30% van de totale groep dementerende ouderen).*

In de volgende figuur geven we een beeld van de verdeling van ouderen (65+) over de vijf profielen, op basis van de landelijke prevalentiecijfers. We zien dat van de 65-plussers ruim 81% (nog) geen behoefte aan zorg heeft en zelfstandig kan wonen in een eigen woning. Circa 6% komt in aanmerking voor intramuraal wonen, dit zijn profiel 4 en het profiel dementie samen. Op lokaal niveau kan de verdeling over de profielen verschillen van deze standaardverdeling, omdat de bevolkingsopbouw per gebied verschillend is.

Verdeling ouderen over de profielen (%)

Figuur 7. Verdeling ouderen (65-plussers) over de profielen (%)

Bron: TNO

Zorgvragers in 2014

Volgens het Horizonmodel van TNO heeft de gemeente Opsterland in 2014 een populatie van ruim 1.000 zorgvragers, als volgt verdeeld over de profielen:

- Profiel 2: ca. 350;
- Profiel 3: ca. 340;
- Profiel 4 en dementie: ca. 340 zorgvragers.

Zorgvragers in de toekomst

Voor het bepalen van de toekomstige vraag naar de verschillende vormen van zorg zijn de volgende aspecten van belang:

- de ontwikkeling van de bevolking en vooral de vergrijzing;
- de huidige voorzieningen op het gebied van wonen en zorg;
- de extramuralisering (thuis blijven wonen).

Landelijk wordt uitgegaan van een afname van de verzorgingscapaciteit met 40%. De verwachting is dat ouderen en jonggehandicapten (GGZ) in de toekomst steeds vaker zullen kiezen voor zelfstandig wonen, zo nodig ondersteund door thuiszorg of vrijwillige thuishulp. Daarnaast wordt het door wijzigingen in de vergoeding van de ouderenzorg voor veel ouderen

ook in financiële zin moeilijk om gebruik te maken van een verzorgingshuis.

2.2.4. Beleid Ouderenzorg

Als we de verdeling over de verschillende profielen toepassen op de bevolkingsomvang in 2030, dan krijgen we de volgende indicatie van de zorgvraag:

- profiel 2, ouderen met fysieke beperkingen die planbare (thuis)zorg nodig hebben: ca. 525;
- profiel 3, ouderen met fysieke beperkingen die naast planbare zorg ook niet-planbare zorg nodig hebben: ca. 500;
- profiel 4 en dementie, ouderen die 24-uurszorg nodig hebben: ca. 500.

Bij profiel 2 is sprake van zelfstandig wonende ouderen. In veel gevallen is het aanpassen van de woning noodzakelijk. Bij profiel 3 is eveneens sprake van zelfstandig wonen in een aangepaste woning. Echter, omdat sprake kan zijn van niet-planbare zorg, zal de woning dichtbij de zorgverlening moeten staan. Dat kan zijn een verpleeg- of verzorgingshuis, dan wel een zorgsteunpunt dat 24-uur per dag bezet is.

Ouderen die vallen onder profiel 4 en dementie hebben permanente zorg nodig in een verpleeg- of verzorgingshuis. Bij de genoemde aantallen moet worden aangetekend dat voor een deel van de ouderen geldt dat zij een beroep kunnen doen op mantelzorg en daarom zelfstandig blijven wonen. Dit neemt echter niet weg dat er een groeiende vraag zal zijn naar de verschillende vormen van zorg. Volgens de provinciale bevolkingsprognose (2013) kent de gemeente Opsterland een tehuiscapaciteit van 500 in 2013, dat aantal groeit naar 750 in 2030. De beschikbare tehuiscapaciteit in Opsterland bestaat uit:

- reguliere verzorgings- of verpleeghuisplaatsen: 97 in De Lijte (Ureterp), 42 in Lijtheim (Ureterp) en 90 in De Miente (Gorredijk), in totaal dus 229. De Miente wordt verbouwd, zodat er in 2020 ca. 160 verpleeghuisplaatsen overblijven;
- specifieke zorg voor geestelijk gehandicapten (Talent/De Wissel in Beetsterzwaag, 260 plaatsen), revalidatie hersenletsel (60 plaatsen in Ikenhiem, Beetsterzwaag) en revalidatie (78 plaatsen in Lyndenstein, Beetsterzwaag), in totaal 398 plaatsen.

Voor de reguliere intramuraal zorg zijn in 2020 in Opsterland ca. 160 plaatsen beschikbaar. Veel ouderen in Opsterland zijn aangewezen op verpleeghuiszorg elders, bijvoorbeeld in Drachten. Daarnaast zien we een tendens bij ouderen om zelfstandig hun zorg te regelen. Dat kan via zelfstandig opererende zorgcoöperaties of via particuliere zorgorganisaties. Over de gewenste ontwikkeling van het aantal en de kwaliteit van de plaatsen in een verpleeghuis zullen op regionaal niveau afspraken moeten worden gemaakt.

2.3. Wonen in Opsterland

Het woningbouwbeleid van de gemeente is gericht op het bij elkaar brengen van vraag en aanbod. Om dat doel te kunnen realiseren is de vraag aan de orde hoe de toekomstige woningvraag er uitziet en of de bestaande woningvoorraad, naar omvang en kwaliteit, passend te maken is bij die vraag. Wat in ieder geval duidelijk is, is dat de periode van grootschalige nieuwbouw voorbij is en dat we het vooral moeten hebben van de bestaande voorraad.

2.3.1. Regionale woningmarkt: analyse

Zuidoost Fryslân in zijn algemeenheid en de gemeente Opsterland in het bijzonder vormen een aantrekkelijk gebied om te wonen. Uit het WoON onderzoek, dat elke drie jaar wordt uitgevoerd door het Rijk, blijkt dat Zuidoost Fryslân, en vooral De Friese Wouden, behoort tot de meest gewaardeerde woongebieden in Nederland. De woontevredenheid van de bewoners scoort al vanaf het begin van het onderzoek in 2006 bijzonder hoog met gemiddeld 82%. Een belangrijke opgave voor de Omgevingsvisie is het borgen, ook op de langere termijn, van het aantrekkelijke woonklimaat in de gemeente Opsterland. Een aantrekkelijk woonklimaat is voor het woonplezier van inwoners van de gemeente van groot belang, maar is ook een randvoorwaarde om de ruimtelijk-economische ambities te kunnen realiseren.

Een goede balans tussen vraag en aanbod op de woningmarkt is van cruciaal belang. De onzekerheden op de woningmarkt zijn echter zodanig dat het bijzonder lastig is om te komen tot een eenduidig woningmarktbeleid. Dat geldt zowel voor het nationale, provinciale als regionale niveau.

Daarom is het werken met alternatieve scenario's voor de ontwikkeling van de woningmarkt een passende aanpak, zie 2.3.2.

Regionale afspraken wonen

We plaatsen de gemeentelijke woonopgave nadrukkelijk in een regionaal kader, omdat de woningmarkt niet gebonden is aan gemeentegrenzen, maar een regionale samenhang kent. De regio Zuidoost Fryslân fungeert als samenhangende woningmarkt, met een grote variatie aan woonmilieus: kleinstedelijk (Heerenveen, Drachten), suburbaan en landelijk wonen en een grote differentiatie aan woningtypes en woonvoorzieningen. Tussen die verschillende woonmilieus vindt uitwisseling plaats, de woonmilieus vullen elkaar aan en met elkaar voorziet de regio in de gedifferentieerde woonwensen van de bevolking van de regio. Ook Rijk en provincie kiezen nadrukkelijk voor een regionale aanpak, zowel als het gaat om woningbouwafspraken met corporaties over het strategisch voorraadbeleid, als voor de opgaven op het gebied van wonen en zorg (zie brief Van Rijn en Blok van 4 juni 2014 en Novelle van Blok van februari 2014). De navolgende beleidsopgaven zijn afgeleid uit de Regionale Afspraken Wonen Regio Zuidoost Fryslân 2013-2020.

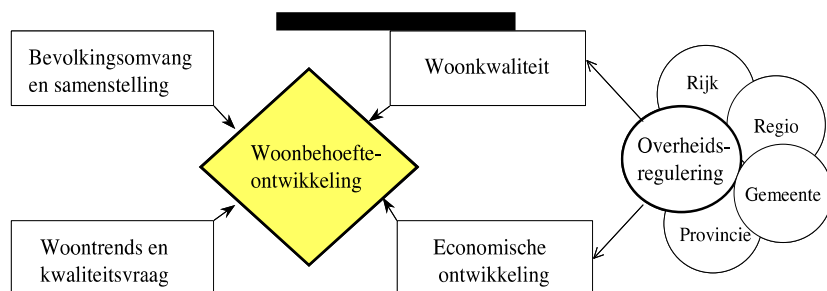
Demografische veranderingen

In regioverband is afgesproken effectief in te spelen op de veranderende woonwensen uit de markt, bijvoorbeeld in verband met de economische en demografische ontwikkelingen, zoals de bevolkingssamenstelling. De demografische ontwikkelingen zijn een gegeven waar de overheid slechts beperkt invloed op heeft. Die ontwikkelingen zijn wel van groot belang voor de woningvraag, daarbij gaat het steeds minder om de omvang van de woningvoorraad en steeds vaker om de kwaliteit van de voorraad. De bestaande woningvoorraad is vooral gebouwd voor gezinnen met kinderen, terwijl die groep steeds kleiner wordt en de groep alleenstaanden, vooral oudere alleenstaanden, steeds groter. De verhouding huishoudens met en zonder kinderen is 40:60. Deze verhouding verschuift sterk en ligt in 2030 op 20% (huishoudens met kinderen) en 80% (een- en tweepersoonshuishoudens).

Ontwikkeling regionale woningmarkt

Sinds 2008 hebben we te maken met ingrijpende veranderingen in de woningmarkt in Nederland. Ook in de regio Zuidoost Fryslân is dit het geval: er vindt weinig nieuwbouw plaats, huizenprijzen dalen, woningen

staan langer te koop. Ook de woningcorporaties zijn in een financiële situatie beland waarin ze steeds minder mogelijkheden voor nieuwbouw hebben en zich zorgen maken over de beschikbaarheid van middelen voor de benodigde investeringen in hun huidige voorraad. De situatie op de woningmarkt is gerelateerd aan de bredere economische crisis, maar het heeft ook eigen specifieke kenmerken. In de kwantitatieve woningbouwafspraken tussen de gemeenten in Zuidoost Fryslân en de provincie wordt rekening gehouden met de gevolgen van de crisis. De woningbehoefte die momenteel (om financiële redenen) niet gerealiseerd kan worden, zal pas later kunnen worden gerealiseerd wanneer de financiële situatie is verbeterd. De laatste tijd trekt de woningmarkt weer aan. We verwachten dat er een nieuw evenwicht ontstaat. Onderstaand schema schetst de dynamiek in de woningmarkt, waarbij veel factoren bepalend zijn voor de ontwikkelingen in vraag en aanbod, zoals de demografische ontwikkeling, de bestaande en gewenste kwaliteit van de woningvoorraad, de trends in wonen en woonkwaliteit, de sociaaleconomische ontwikkeling en het overheidsbeleid.

Figuur 8. Bepalende factoren voor de ontwikkeling van de woningmarkt

Naar een vraag-gestuurd woningmarktbeleid

Het ruime woningaanbod vereist dat we van een aanbod-gestuurde aanpak in het verleden naar een meer vraag-gestuurde aanpak toe gaan. Dat betekent dat de kwalitatieve woningvraag centraal komt te staan. Daarmee neemt de noodzaak om onderscheidend te zijn toe, zowel in de steden als in de dorpen in de regio. In eerste instantie richt dit zich op het bieden van onderscheidende woonmilieus, of wonen voor specifieke leefstijlen en leeftijden. Daaraan gerelateerd eisen ook woningkopers meer

vrijheid op dan wat nu gebruikelijk is. Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO) en andere vergelijkbare initiatieven zijn voorbeelden van deze trend. Bij nieuwbouw schuift het accent steeds meer van uitbreiding naar inbreiding. In de kleinere kernen vindt steeds minder nieuwbouw plaats en ligt het accent op het aanpassen en verbeteren van de bestaande voorraad, ook in de bredere context van de leefbaarheid van de dorpen.

2.3.2. Woningvoorraad Opsterland

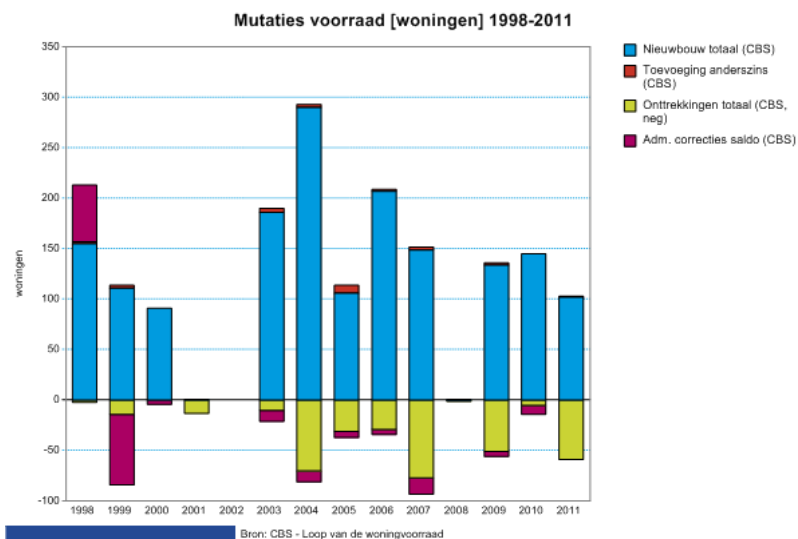
Opsterland telt per 1-1-2014 in totaal 12.319 woningen, waarvan 74% koopwoningen en 26% huurwoningen. De huurwoningen staan vooral in de grotere kernen Gorredijk, Beetsterzwaag en Ureterp, maar ook in de kleinere kernen zijn clusters huurwoningen aanwezig. Zie figuur 9.

Kern	Woningvoorraad per 1-1-2014	% koop	% huur
Bakkeveen	810	77	23
Beetsterzwaag	1642	68	32
Frieschepalen	372	82	18
Gorredijk	3331	57	43
Hemrik	271	81	19
Jonkerslân	121	100	0
Langezwaag	410	77	23
Lippenhuizen	538	79	21
Luxwoude	173	87	13
Nij Beets	658	78	22
Olterterp	30	100	0
Siegerswoude	295	95	5
Terwispel	392	81	19
Tijnje	598	75	25
Ureterp	1879	69	31
Wijnjewoude	799	75	25
Totaal	12.319	74	26

Figuur 9. Woningvoorraad per kern, onderverdeeld in % huur en koop per 1-1-2014

Figuur 10 geeft inzicht in de verhouding tussen nieuwbouw en sloop over de periode 1998-2011. Daarmee komt het grillige verloop van de woningbouw in beeld. Ruim 60% van de woningvoorraad is van voor 1975. Zo'n 40% van de koopwoningen is van voor de Tweede wereldoorlog. Op zich zegt de leeftijd van de woningen nog niets over de kwaliteit ervan, maar voorstelbaar is dat zich de nodige bouw- en woontechnische knelpunten voordoen bij de oudere woningen. De bewoners beoordelen hun koopwoning in het algemeen goed. Voor huurwoningen ligt de waardering lager. Uit de dorpspiegels (2013-2014) blijkt dat bewoners hun woning in 2013 gemiddeld beoordelen met een 8. Wat opvalt is dat meer dan de helft van de bewoners last heeft van geluidshinder door verkeer. Ook verkeersveiligheid en geluidsoverlast van de burens kent een relatief lage score. Een hoge score krijgt de grootte van de woningen en de tuin.

Figuur 10. Ontwikkeling woningvoorraad per jaar van 1998 tot 2011

Leegstand

In Opsterland staan relatief weinig woningen leeg. Het leegstandspercentage ligt volgens de gegevens van de provincie op 2,3%. Het varieert van 1,7% in Ureterp tot 4,2% in Hemrik, maar blijft gemiddeld ruim

onder het provinciale gemiddelde (2,5%). Wel staan er in Opsterland relatief veel woningen te koop, in vergelijking tot andere Friese regio's.

2.3.3. Woningmarktbeleid: de kwantitatieve opgave

Voor de periode 2013-2020 is een woningbouwopgave voor Opsterland opgesteld, gebaseerd op afspraken met de provincie en de regio Zuidoost Fryslân. Voor deze periode wordt voorzien in het realiseren van per saldo 507 woningen. In de Omgevingsvisie kijken we verder en ligt de vraag voor wat het woningbouwprogramma tot 2030 zou moeten zijn. Voor het kwantificeren van het woningbouwprogramma zijn verschillende elementen van belang:

- Hoe ontwikkelt zich het aantal huishoudens dat in 2030 een woning nodig heeft in Opsterland?
- Hoeveel woningen moeten aan de woningvoorraad worden onttrokken, omdat ze woon- en/of bouwtechnisch niet meer voldoen?
- Hoe ontwikkelt zich de regionale woningmarkt?

Drie vragen die niet losstaan van elkaar. Eerder hebben we gezien dat, volgens de provinciale prognoses, de woningvraag zal toenemen van 12.320 per 1-1-2014 naar ca. 13.000 in 2030. Dat zou betekenen dat er zo'n 700 woningen aan de woningvoorraad moeten worden toegevoegd. Of die toename van de woningvraag zich werkelijk zal voordoen, is afhankelijk van de demografische ontwikkeling, de ontwikkelingen op de regionale woningmarkt en de economie. Kiezen huishoudens voor wonen in een landelijke- of voor een meer stedelijke omgeving? Is er in de toekomst voldoende werkgelegenheid in de regio om de groei van het aantal huishoudens te rechtvaardigen, of richt de groei zich veeleer op de stedelijke centra in de Randstad?

Scenario's regionale woningmarkt

Om greep te krijgen op de effecten van de maatschappelijke ontwikkelingen op de regionale woningmarkt in Fryslân, zijn door RIGO (dec. 2014) alternatieve scenario's ontwikkeld die variëren van 'aanhoudende crisis' tot 'aantrekkelijke woningmarkt'. Bij het scenario van de aanhoudende crisis zal de woningvraag in Zuidoost Fryslân zich vooral richten op eengezins koop- en huurwoningen en op meergezins-huurwoningen. Bij het scenario van een aantrekkelijke woningmarkt is de woningvraag vrijwel volledig gericht op eengezins koopwoningen en zien we de vraag naar eengezins huurwoningen terugvallen. Het onderzoek

van RIGO maakt duidelijk dat we met een grote mate van onzekerheid te maken hebben bij de woningbouwplanning. RIGO noemt wel enkele conclusies die voor het woningmarktbeleid van Opsterland relevant zijn:

- ook bij een aanhoudende crisis en een licht krimpende bevolking is er sprake van een groei van het aantal huishoudens en de behoefte aan nieuwbouw tot 2030. Na 2030 valt de vraag naar extra woningen weg en zullen we te maken krijgen met een overschot aan woningen;
- probeer aan de onderkant van de woningmarkt woningen vrij te maken voor starters, door senioren te verleiden tot verhuizen naar nieuwbouw (appartementen en levensloopbestendige koopwoningen);
- stop met het verkopen van goedkope huurwoningen, dat worden anders de probleebuurt van de toekomst.

Kwantitatieve woningvraag

Gezien de grote onzekerheden op de woningmarkt, is het gewenst om voor deze Omgevingsvisie een bandbreedte aan te houden voor het te realiseren woningbouwprogramma. De laatste vijftien jaar (2000-2015) kende de gemeente een uitbreiding van de woningvoorraad met ruim 1.000 woningen. Voor de maximale uitbreiding van de woningvoorraad voor de komende vijftien jaar kan worden aangesloten bij de door de provincie opgestelde woningbouwprognoses. Deze gaan uit van een groei van de woningvoorraad met 700 woningen over de periode 2015-2030. Bij een licht krimpende bevolking en een aanhoudende crisis op de woningmarkt, zal de uitbreiding van de woningvoorraad over de periode 2015-2030 naar verwachting niet meer zijn dan 200 woningen. We nemen dus een bandbreedte van 200-700 voor de uitbreiding van de woningvoorraad als uitgangspunt, het is echter wel zaak de vinger aan de pols te houden en regelmatig de ontwikkelingen te monitoren.

Sloopopgave

Voor het bepalen van de nieuwbouwopgave is niet alleen de groei van het aantal huishoudens, maar ook de sloopopgave, van belang. In het woningbouwprogramma 2008-2020 werd uitgegaan van een gemiddelde sloop van 35 woningen per jaar, dat komt overeen met het gemiddelde aantal gesloopte woningen over de laatste tien jaar. Daarbij ging het vooral om de sloop van verouderde huurwoningen. We verwachten dat er de komende jaren een verschuiving zal plaatsvinden in de sloopopgave. Er zullen minder huurwoningen worden gesloopt, maar mogelijk meer koopwoningen. Ook het samenvoegen van woningen leidt tot een afname

van de bestaande voorraad. Het is moeilijk in te schatten hoe groot het aantal te slopen woningen precies zal zijn, vooralsnog hanteren we een gemiddelde van 35 te slopen woningen per jaar, met een bandbreedte van 500 tot 550 woningen over de periode 2015-2030. Daarmee komen we tot de volgende kwantitatieve opgave:

Scenario's	2015-2030	2015-2030
	Lichte krimp	Lichte groei
Toename woningvoorraad door groei huishoudens	200	700
Nieuwbouw ter vervanging van te slopen woningen	500	550
Totaal te realiseren nieuwbouw 2015-2030	700	1.250

Figuur 11. Woningbouwopgave Opsterland 2015-2030

2.3.4. Woningmarktbeleid: de kwalitatieve opgave

De veranderingen in het woningaanbod, die nodig zijn om tegemoet te komen aan de toekomstige vraag en aan de gewenste kwaliteit, kunnen slechts voor een klein deel via nieuwbouw worden gerealiseerd. Voor het grootste deel moet het komen van aanpassing van bestaande woningen en woongebieden. Bij deze aanpassingen moet worden gedacht aan het verbeteren of vervangen van delen van de voorraad, die bouw- of woontechnisch verouderd zijn. Het gaat zowel om een opgave in de voorraad van sociale huurwoningen als van de koopwoningen.

Verduurzaming woningvoorraad

Verduurzaming van de woningvoorraad in Opsterland is belangrijk, enerzijds in verband met verminderde belasting van het milieu, anderzijds in verband met beheersing van woonlasten en verhogen wooncomfort. Aanpak van de woningvoorraad kan een belangrijke bijdrage leveren aan de duurzaamheidsdoelstellingen. Er lopen nu al verschillende regelingen en initiatieven op dit gebied in de regio. Het verlagen van energieverbruik door energetische verbeteringen staat hier centraal. Ook het zelf opwekken van energie door huishoudens (bijv. zonnepanelen) wordt

gestimuleerd. Meer accent op inbreiding ten opzichte van uitbreiding draagt ook bij aan duurzaam ruimtegebruik, evenals het realiseren van levensloopbestendige woningen.

Streekagenda kwaliteitsverbetering

In het kader van de Streekagenda is in regionaal verband een start gemaakt met het ontwikkelproject 'Kwaliteitsverbetering en verduurzaming van de bebouwde omgeving'. Het doel van het ontwikkelproject is het (beter) zicht krijgen op de opgave voor de kwaliteitsverbetering en verduurzaming van de bebouwde omgeving in Zuidoost Fryslân. Het gaat om het in beeld brengen van zowel de huur- als koopsector. Ook wordt gekeken naar het woonzorgaanbod. Op basis van de inventarisatie kunnen prioriteiten worden gesteld waar de schaarse beschikbare middelen het meest effectief ingezet kunnen worden.

Aandacht voor ouderenhuisvesting

Zoals in de paragraaf Bevolkingsontwikkeling is aangegeven, zal het aantal ouderen in de gemeente met bijna 50% toenemen tot 2030. De centrale vraag is: hoe wil deze groep huishoudens in de toekomst wonen? Vast staat dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig willen blijven wonen, bij voorkeur in de vertrouwde omgeving. Uit het onderzoek Vergrijzing en ruimte (2014) blijkt ook dat ouderen zeer honkvast zijn en weinig behoefte hebben om te verhuizen. Het aantal zelfstandig wonende ouderen in Nederland verschilt per leeftijdsgroep (gegevens 2011):

- 65 tot 74 jaar: 98,9%
- 75 tot 84 jaar: 95%
- 85 jaar en ouder: 77,5%

Zelfstandig wonen met zorg

Ouderen zijn in het algemeen gehecht aan hun woning en hun woonomgeving en zijn niet van plan te verhuizen, tenzij ze daar door fysieke beperkingen toe worden gedwongen. Een groot deel van deze groep woont in koopwoningen, de woonlasten zijn beperkt want de hypotheek is (grotendeels) afgelost (WoON 2012) en men heeft in de meeste gevallen een goed pensioen. De verwachting is dat de ouderen zullen investeren in hun woning om deze levensloopbestendig te maken: slaap- en badkamer op de begane grond, eventueel een traplift naar de verdieping en woningisolatie. Het beleid van Rijk en gemeente is erop gericht dergelijke investeringen in de bestaande voorraad te stimuleren.

Naar schatting is 80% van de bestaande woningvoorraad goed aanpasbaar voor rolstoelgebruik, zo blijkt uit onderzoek, uitgevoerd door RIGO (2014). De bewonersenquête in het kader van de dorpspiegels wijst uit dat 20% van de woningvoorraad al geschikt is voor rolstoelgebruik.

Zelfstandig wonen met direct oproepbare zorg

Volgens de gegevens van TNO (Horizonline, 2014) heeft op dit moment gemiddeld 6,1% van de ouderen behoefte aan een zelfstandige woonvorm, waarbij men, naast de dagelijks 'planbare' zorg, tevens kan beschikken over direct oproepbare zorg in geval van calamiteit. Het klassieke voorbeeld van deze woonvorm is de aanleunwoning bij een verzorgings- of verpleeghuis, waar vanuit in geval van calamiteit direct hulp kan worden geboden. Als we dit algemene cijfer vertalen naar de situatie in Opsterland, dan zou er in 2030 behoefte zijn aan ca. 500 zelfstandige woningen in de directe nabijheid van een centrum van waaruit permanent zorg kan worden verleend. Momenteel telt Opsterland 95 van dergelijke woningen, 25 bij De Lijte in Ureterp en 70 bij De Miente in Gorredijk. Dat zou betekenen dat er de komende jaren nog zo'n 330 woningen extra gerealiseerd zouden moeten worden. Of de realisatie van dit aantal woningen werkelijk nodig is, is afhankelijk van een aantal vragen:

- Kan de directe hulp ook op een andere wijze worden geleverd, bijvoorbeeld via wijkverpleging?
- Kan de verdere ontwikkeling van domotica helpen bij het voorzien van hulp in geval van calamiteiten?
- Wat is het toekomstperspectief, en dus het rendement, van investering in specifieke ouderenhuisvesting?

Tijdens de participatieronde ter voorbereiding op deze Omgevingsvisie zijn deze vragen uitgebreid aan de orde geweest. De conclusie is dat er onvoldoende aanleiding is voor nieuwbouw, maar dat de inzet zal zijn de zorg naar de zelfstandig wonende oudere te brengen, zo mogelijk ondersteund met domotica.

Doorstroming woningmarkt

De honkvastheid van ouderen heeft belangrijke gevolgen voor de regionale woningmarkt, het zorgt er voor dat er de komende vijftien jaar wat minder doorstroming valt te verwachten. De woningmarkt dreigt te verstopten, de verhuisketen stagneert en aan de onderkant van de markt komen de goedkope starterswoningen daardoor in mindere mate vrij dan

gewenst is. De economische recessie draagt er eveneens toe bij dat de woningmarkt stagneert. Na 2030 zal de babyboom generatie langzaam uitsterven en komen er veel woningen op de markt. Het is dan ook verstandig hiermee rekening te houden bij het bepalen van het woningmarktbeleid.

Onderzoek Dorpsspiegels

Voor het bepalen van de kwalitatieve woningvraag binnen de gemeente Opsterland gaan we te rade bij het eerder genoemde onderzoek van RIGO (december 2014), bij de Dorpsspiegels en gevoerde participatie-gesprekken met bewoners en marktpartijen. De bewonersenquête levert het in figuur 12 opgenomen beeld van de woonvoorkeuren van potentieel verhuiscandidate bewoners. Opvallend is dat de helft van de woningzoekenden op zoek is naar een vrijstaande woning.

Soort woning	2013
Bejaardenwoning/seniorenwoning	2
Bejaardenwoning/seniorenwoning met voorzieningen op de begane grond	8
Verzorgings-/verpleeghuis	1
Aanleunwoning, serviceflat	2
Vrijstaande woning	49
Twee onder één kap	11
Rijteswoning	4
Appartement, flat, etagewoning	13
Anders, namelijk (?)	13

Figuur 12. Woningbehoefte van de respondenten met verhuiscandidate in %

Bron: Basisanalyse Dorpsspiegels Opsterland 2013-2014.

Conclusies kwalitatieve opgave

De in voorgaande paragrafen opgenomen analyse maakt duidelijk dat we te maken hebben met een vastzittende woningmarkt. De sterk groeiende groep ouderen geeft er de voorkeur aan om te blijven wonen in hun bestaande woning. Het effect zal zijn dat er weinig doorstroming optreedt in de komende vijftien jaar, maar dat er na 2030 juist veel gezinskoopwoningen op de markt zullen komen, vanwege het uitsterven van de babyboomgeneratie. Na 2030 zullen we mede door de krimpende bevolking te maken krijgen met een verdere verruiming van de woningmarkt. De ervaring in krimpregio's leert dat er dan leegstand en

verpaupering zal ontstaan bij de minst courante woningen. Vaak zijn dat rijteswoningen of flats, gebouwd in de periode 1950-1980. Als het daarbij gaat om huurwoningen van corporaties, zal worden gekozen voor sloop en mogelijk beperkte nieuwbouw. Als het echter om koopwoningen gaat, is de aanpak van leegstand en verpaupering een stuk minder eenvoudig. Mede daarom is het terecht dat RIGO (december 2014) stelt dat het onverstandig is van de corporaties om door te gaan met de verkoop van huurwoningen.

Voorbeeld van een woningtype waar zich bij een verdere verruiming van de woningmarkt leegstandsproblemen kunnen voordoen. Foto: van Vliet.

Voor de komende vijftien jaar is het van belang de beperkte nieuwbouw vooral te richten op het verleiden van senioren om te verhuizen naar een levensloopbestendige woning. Daarbij kan het gaan om een vrijstaande woning of appartement. Geen specifieke ouderenhuisvesting, maar huizen geschikt voor ouderen, en (later) ook voor jongere gezinnen. Met de bouw van dergelijke woningen kan een beperkte doorstroming worden gerealiseerd, waardoor woningen beschikbaar komen voor starters. Uit de gevoerde gesprekken met bewoners en zorginstellingen komt een duidelijke behoefte aan nieuwe wooneenheden voor ouderen in de huursector naar voren. Voor veel (met name alleenstaande) ouderen wordt het onderhoud van woning en tuin te zwaar en men zou graag een voor ouderen geschikte woning in het eigen dorp willen hebben. Daarnaast is

de verwachting dat vanuit de markt initiatieven zullen komen voor het realiseren van woningbouwcomplexen voor ouderen, bijvoorbeeld in opdracht van particuliere zorgcoöperaties. Het kan gaan om de verbouw van een leegstaande boerderij of landhuis, of om enkele bij elkaar passende vrijstaande woningen. Mocht de doorstroming op deze wijze onvoldoende van de grond komen, dan zal moeten worden overwogen om ook woningen voor starters te bouwen.

Betaalbaarheid en beschikbaarheid van woningen

Ook voor mensen met een laag inkomen wordt gestreefd naar voldoende keuzevrijheid op het gebied van wonen. Dat betekent dat in alle gebieden sociale huurwoningen in voldoende mate beschikbaar moeten blijven, maar vooral dat er binnen de regio een evenwichtig aanbod aan woningen moet zijn. In de convenanten tussen gemeenten en de woningcorporaties zal het belang van betaalbaarheid en beschikbaarheid van woningen centraal staan in de afspraken over nieuwbouw, herstructurering en verkoop van sociale huurwoningen.

Focus meer op inbreiding, minder op uitbreiding

Vanuit het belang van behoud van het waardevolle open landschap en de nadruk op versterking van het bestaande bebouwd gebied, komt de nadruk steeds meer te liggen op inbreiding. Dat betekent woningbouw binnen de bestaande kern op open plekken, op de plaats van leegstaande bebouwing of door sloop van bestaande woningen. Deze beleidslijn past bij een belangrijk deel van de woonwensen: woonruimte dicht bij voorzieningen. In de dorpen gaat het vooral om kleine inbreidingslocaties en om type woningen en woonmilieus die voldoen aan de lokale behoefte.

In de kwantitatieve woningbouwafspraken tussen de gemeenten in de regio en de provincie wordt specifiek ingegaan op de verdeling inbreiding/uitbreiding per gemeente. Bestaande uitbreidingsgebieden worden afgerond. Verdere grootschalige uitbreidingen zullen vooralsnog niet meer aan de orde zijn.

Per dorp zal, in samenhang met de herontwikkelingsplannen per dorp beoordeeld worden wat dit betekent voor de gemeentelijke grondposities per dorp.

Marktvraag centraal

Bij de nieuwe inbreidingsprojecten zal het vooral van belang zijn ervoor te zorgen dat de woningtypen en woonmilieus goed passen bij de (toekomstige) vraag. Nieuwbouw dient aanvullend te zijn op het huidige aanbod, de toegevoegde waarde/kwaliteit is hierbij belangrijk. Hierbij moeten we wel voor ogen houden dat het niet de gemeente is die bepaalt hoeveel en wat voor woningen er gebouwd gaan worden. De markt is op dit punt voldoende sturend. Het gemeentebestuur kan niet meer doen dan via deze Omgevingsvisie een beeld schetsen van de te verwachten ontwikkelingen en daarop inspelen via het door haar te voeren ruimtelijk beleid. Bijvoorbeeld door het bestemmen van woningbouwlocaties, maar of en wat daar wordt gebouwd is aan de markt.

foto: gemeente Opsterland

2.3.5. Woningbouwprogramma per kern

De woningbouw vond de laatste decennia verspreid plaats over de verschillende kernen. Het meest in de grotere kernen (Gorredijk, Beetsterzwaag en Ureterp), daar kwam bijna twee derde van de nieuwbouw terecht. Maar ook in de overige kernen werden veel woningen gerealiseerd, zeker in verhouding tot de omvang van de kleine kernen. Zie *figuur 13*. In 2013 heeft een aanpassing van het woningbouwprogramma plaatsgevonden. Dit programma kenmerkt zich door de sterke spreiding van het nieuwbouwprogramma over de verschillende kernen binnen de gemeente, met een accent op de drie hoofdkernen. Dit uitgangspunt is ook voor de periode 2015-2030 van toepassing: het grootste deel van de nieuwbouw komt terecht in Gorredijk, Beetsterzwaag en Ureterp, daarbij ligt het accent op Gorredijk.

Kern	Woningvoorraad per 1 januari			Toename 1990-2014
	1990	2000	2014	
Bakkeveen	633	727	810	177
Beetsterzwaag	1.337	1.592	1.642	305
Frieschepalen	293	335	372	79
Gorredijk	2.608	2.908	3.331	723
Hemrik	227	250	271	44
Jonkerslân	90	111	121	31
Langezwaag	345	385	410	65
Lippenhuizen	463	500	538	75
Luxwoude	121	157	173	52
Nij Beets	509	591	658	149
Olterterp	30	30	30	0
Siegerswoude	267	283	295	28
Terwispel	333	371	392	59
Tijnje	487	546	598	111
Ureterp	1.387	1.734	1.879	492
Wijnjewoude	648	757	799	151
Totaal	9.778	11.277	12.319	2.541

Figuur 13. Ontwikkeling woningvoorraad per kern

Bron: CBS

In de overige kernen is de nieuwbouw in grote lijnen beperkt tot een vervangingsopgave van de bestaande woningvoorraad. Het gaat hier om een indicatief woningbouwprogramma, het werkelijk aantal te realiseren woningen is sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de woningvraag en de investeringsbereidheid van marktpartijen en particuliere huizenbezitters. De nieuwbouw in de kleine kernen zal vrijwel volledig plaatsvinden binnen de bestaande contouren van het dorp. Daarbij zal het gaan om nieuwbouw op de locatie van een gesloopte woning, of nieuwbouw op anderszins vrijgekomen locaties. Te denken valt aan voormalige slooplocaties, bestaande open plekken in een lintbebouwing, of oude bedrijfspanden. Indien zich initiatieven aandienen vanuit de markt voor het realiseren van interessante herontwikkelingslocaties binnen de dorpen, dan zal de gemeente daar de ruimte voor geven.

Herontwikkelingsplannen per dorp

De gemeente zal in samenwerking met de in Opsterland werkzame woningcorporaties Elkien en WoonFriesland, maatschappelijke organisaties, Plaatselijk Belangen, bewonersorganisaties en bewoners herontwikkelingsplannen (Herop's) per dorp gaan opstellen. Kernbegrippen zijn: integrale aanpak, gebiedsgericht werken en maatwerk. Bij een Herop wordt gekeken naar het woningbestand in een dorp, naar de woonomgeving, naar de leefomgeving en naar de vitaliteit van het dorp. Op basis daarvan wordt de toekomstontwikkeling van een dorp geschetst, verwoord in een Herop.

3. Werken

3.1. Analyse economie en arbeidsmarkt

Economische structuur

Opsterland is een grote plattelandsgemeente met veel agri-gerelateerde bedrijvigheid. Er zijn in totaal ca. 2.460 bedrijven in de gemeente Opsterland geregistreerd. Er zijn ruim 400 bedrijven actief in de landbouw en bovendien kan vrij zeker worden gesteld dat een groot deel van de vestigingen in handel, reparatie en transport zijn gerelateerd aan diezelfde agrarische sector.

Opsterland							
Sector	2010	2011	2012	2013	2014	13-'14 abs.	13-'14 %
Landbouw/visserij	682	675	673	669	667	-2	-0,3
Industrie/delfstoffenwinning	1.064	852	805	634	656	22	3,5
Nutsbedrijven	2	6	22	22	21	-1	-4,5
Bouwnijverheid	946	905	802	774	768	-6	-0,8
Handel en reparatie	1.526	1.539	1.552	1.586	1.496	-90	-5,7
Vervoer, opslag en communicatie	472	469	435	414	378	-36	-8,7
Horeca	266	243	269	255	260	5	2,0
Financiële instellingen	160	118	70	76	81	5	6,6
Zakelijke dienstverlening	602	659	677	710	728	18	2,5
Openbaar bestuur en overheid	221	208	213	216	245	29	13,4
Onderwijs	563	584	568	523	512	-11	-2,1
Gezondheids- en welzijnszorg	1.573	1.594	1.626	1.657	1.632	-25	-1,5
Overige dienstverlening	318	312	320	311	319	8	2,6
Totaal	8.395	8.164	8.032	7.847	7.763	-84	-1,1

Figuur 14. Ontwikkeling werkgelegenheid Opsterland

Bron: Werkgelegenheidsonderzoek provincie Fryslân 2014

Opsterland is ook een gemeente met veel MKB-bedrijven in o.a. techniek en metaalbewerking, opslag en logistiek. De meeste van deze bedrijven zijn gevestigd op de bedrijventerreinen in Gorredijk en de meer grote en hoogwaardige industrie op Azeven Zuid (Drachten).

De sector recreatie en toerisme levert ook een grote bijdrage aan de lokale economie in directe en indirecte zin. De zorgsector is van groot belang voor Opsterland, mede door de aanwezigheid van een aantal grote instellingen, met name in Beetsterzwaag. De werkgelegenheid in deze sector is de afgelopen jaren gegroeid en is goed voor ruim 20% van de werkgelegenheid in de gemeente.

Het aantal fulltime banen neemt sinds 2010 geleidelijk af, zie figuur 14. In verhouding tot de beroepsbevolking is de werkloosheid relatief gering (8%). Daaruit valt de voorzichtige conclusie te trekken dat de gemeente Opsterland qua werkloosheid tot nu toe redelijk recessiebestendig is. Bij het UWV stonden per 1-12-2014 1.447 werkzoekenden ingeschreven. Het aantal vacatures in Opsterland nam de afgelopen jaren af. Overigens kent Opsterland een relatief laag aantal bijstandsgerechtigden.

3.2. Beleidsdoelen economie en arbeidsmarkt

Door de economische omstandigheden is er minder focus op groei, promotie en acquisitie, maar meer op behoud van het bestaande; samenwerking en verbetering van het ondernemersklimaat.

Het centrale doel van het economisch beleid is het stimuleren van de lokale en regionale werkgelegenheid. Dit is een gewenst maatschappelijk einddoel, waar de gemeente indirect invloed op heeft. De gemeente heeft het meeste invloed op het zijn van een ondernemersvriendelijke gemeente. Daaronder zijn drie subdoelen geformuleerd, die bijdragen aan het einddoel. De subdoelen zijn:

- ruimte bieden;
- goede dienstverlening;
- vitale arbeidsmarkt.

In de Beleidsnota economische zaken 2013-2014 zijn de genoemde doelen vertaald in concrete acties. Voor deze Omgevingsvisie is vooral het subdoel 'ruimte bieden' van belang. Daarbij speelt de samenwerking met het lokale bedrijfsleven een cruciale rol.

Het is van belang om samen met de ondernemers en het georganiseerde bedrijfsleven te zoeken naar mogelijkheden en oplossingen om de werkgelegenheid te bevorderen. Om effectief met de economische

opgaven van de regio en de provincie Fryslân aan de slag te gaan, is een samenhangend pakket van maatregelen nodig. Deze maatregelen zijn in te delen in drie niveaus, die onderling nauw met elkaar verweven zijn. In de regio wordt onderscheiden:

1. Structuurversterking door inzet op speerpuntsectoren, ondersteuning van de pieken in de regionale economie;
2. Generieke versterking van individuele ondernemers: verbetering van de kwaliteit van ondernemerschap en innovatiekracht;
3. Versterking van het algehele vestigingsklimaat als randvoorwaarde voor economische groei.

Bij versterking van het vestigingsklimaat moet worden gedacht aan het realiseren van voldoende ruimte voor ontwikkeling, maar ook van ondersteunende faciliteiten, zoals snel internet via breedband. Vooral in het landelijk gebied is de internetsnelheid onvoldoende voor een optimale bedrijfsvoering van de daar gevestigde bedrijven, waaronder veel boerenbedrijven. De aanleg van glasvezelkabel kan hier uitkomst bieden.

Subdoel ruimte bieden

Het eerste subdoel is ruimte bieden. In de letterlijke betekenis is dat zorgen voor voldoende vestigingsmogelijkheden voor bedrijven en een goede infrastructuur. De verkoop van bestaande kavels blijft natuurlijk de nodige aandacht houden. Hierbij zullen we ook de samenhang zoeken met de verkoop van woningbouwkavels om tot een gecombineerde aanpak in marketing, promotie en acquisitie te komen.

De eerder genoemde rol van de gemeente in het signaleren van trends en ontwikkelingen in de markt moet worden benut in het ruimtelijk beleid van de gemeente. Bij ruimtelijke afwegingen moeten ondernemers-belangen in ieder geval bekend zijn en worden afgewogen tegen het economisch en ruimtelijk beleid. Bij kansen en ontwikkelingen op het platteland kan dit een rol spelen. Een voorbeeld is het rapport over “cottage industries” (zzp'ers die vanuit eigen huis werken) en de kansen daarop voor het platteland.

Op de digitale snelweg hebben bedrijven de ruimte nodig en daarom wordt minimaal één pilotproject, in samenwerking met parkmanagement, commerciële partijen en de provincie Fryslân, opgezet.

Bedrijventerreinen

Uit recent onderzoek is gebleken dat er op de middellange termijn een tekort aan bedrijfsgrond zal ontstaan. Het vestigingsbeleid is en blijft in overeenstemming met regionale afspraken om overaanbod te voorkomen en de kwaliteit op de bestaande terreinen te verhogen. De huidige capaciteit aan nog beschikbare kavels en de leegstaande panden in Opsterland zullen niet toereikend zijn om in de behoefte te voorzien. In het door Grontmij opgestelde rapport wordt aangegeven dat de geschatte vraag ongeveer 15 hectare (netto) zal zijn, zij het dat deze vraag deels kan worden ingevuld met de nog aanwezige voorraad aan nieuwe kavels (= ca. 3 ha) en leegstaande kavels/gebouwen (= ca. 5 ha). De behoefte aan nieuw terrein komt dus per saldo op circa 7 hectare. Het gaat dan om groei in de sectoren industrie, handel, zakelijke dienstverlening en ICT. Ook de zorgsector (grootschalige behandelcentra of wellness-centra) wordt specifiek benoemd. De vraag zal vooral ontstaan voor Gorredijk Overtoom. Om verdergaande leegstand te voorkomen, komt een bedrijf pas in aanmerking voor een nieuwe kavel wanneer invulling in bestaande (leegstaande) panden niet mogelijk blijkt (uitgifteprotocol op basis van SER-ladder methodiek). Op termijn zal er dus mogelijk behoefte zijn aan een nieuw bedrijventerrein voor plaatsgebonden bedrijven.

De overige kleinere bedrijventerreinen in Opsterland zijn nagenoeg allemaal vol. Wel zal er, indien nodig, naar herstructureringsmogelijkheden worden gekeken. De bedrijvenlocatie in Tijnje aan de Warrewei/Riperwei ligt er troosteloos bij. De locatie is ingeklemd tussen woningbouw. Sommige bedrijfspanden staan leeg, andere worden deels gebruikt. Om goede afwegingen te maken tussen ruimtelijke en economische belangen, is een integrale visie op de herstructurering van dit terrein nodig.

4. Voorzieningen

De kwaliteit van wonen wordt mede bepaald door de aanwezige voorzieningen, daarbij spelen winkels, scholen, dorpshuizen, sport- en recreatieve voorzieningen een belangrijke rol. Elk dorp heeft en houdt minimaal een ontmoetingsruimte, maar de overige voorzieningen staan onder druk. Bewoners van kleine kernen ervaren het beschikbaar zijn van een winkel voor dagelijkse aankopen van groot belang voor de leefbaarheid van de kern, omdat de winkel, naast de mogelijkheid om je dagelijkse aankopen te doen, ook fungeert als ontmoetingsplaats. Echter, de bestaansbasis voor de kleine dorpswinkels valt weg. Ook de basisschool heeft het moeilijk door het krimpend aantal leerlingen. In dit hoofdstuk brengen we het beschikbare niveau van voorzieningen in beeld, we analyseren de ontwikkelingen, de sterke en zwakke kanten en werken voorstellen uit voor gewenste aanpassingen.

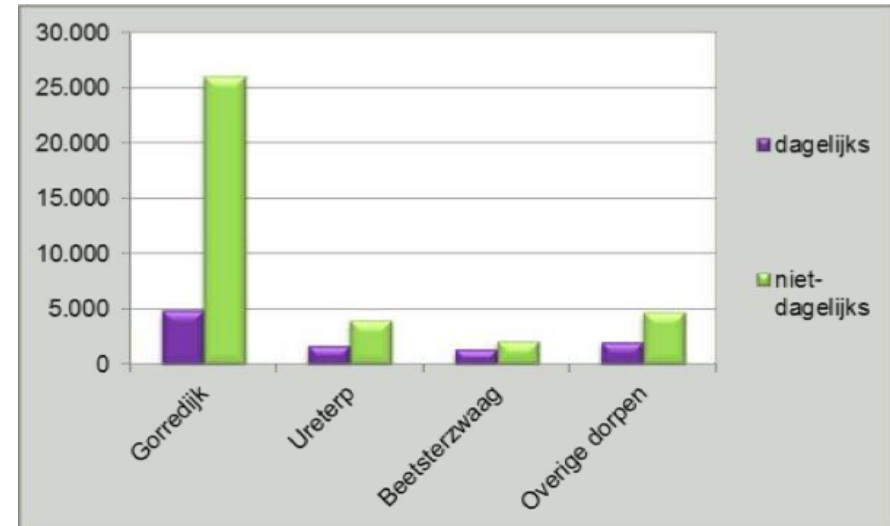
Ook wat dit thema betreft is het van belang om over de gemeentegrenzen heen te kijken en het regionale voorzieningenniveau te bezien. Direct buiten de grenzen van de gemeente liggen Heerenveen en Drachten, grote regionale centra met een volledig aanbod aan detailhandel en veel voorzieningen op het gebied van sport, onderwijs, recreatie en cultuur. Binnen een straal van 45 km liggen daarnaast nog de steden Leeuwarden en Groningen met detailhandelsvoorzieningen op landsdelig niveau.

4.1. Detailhandel

4.1.1. Detailhandel structuur

We maken onderscheid tussen winkels voor dagelijkse goederen en niet-dagelijkse goederen. Dagelijkse goederen (food) betreffen vooral de winkels in levensmiddelen, zoals de supermarkt, de bakker, de groenteboer, en dergelijke. Bij niet-dagelijkse goederen (non-food) gaat het om een grote variatie aan winkels: mode, schoenen, boekhandel, woninginrichting, huishoudelijke artikelen, drogisterij, bouwmarkten, et cetera. Figuur 15 geeft inzicht in de omvang van het winkelvloeroppervlak (wvo) dat binnen de gemeente beschikbaar is, onderverdeeld naar

dagelijks en niet-dagelijks. Duidelijk wordt de dominante positie van Gorredijk.

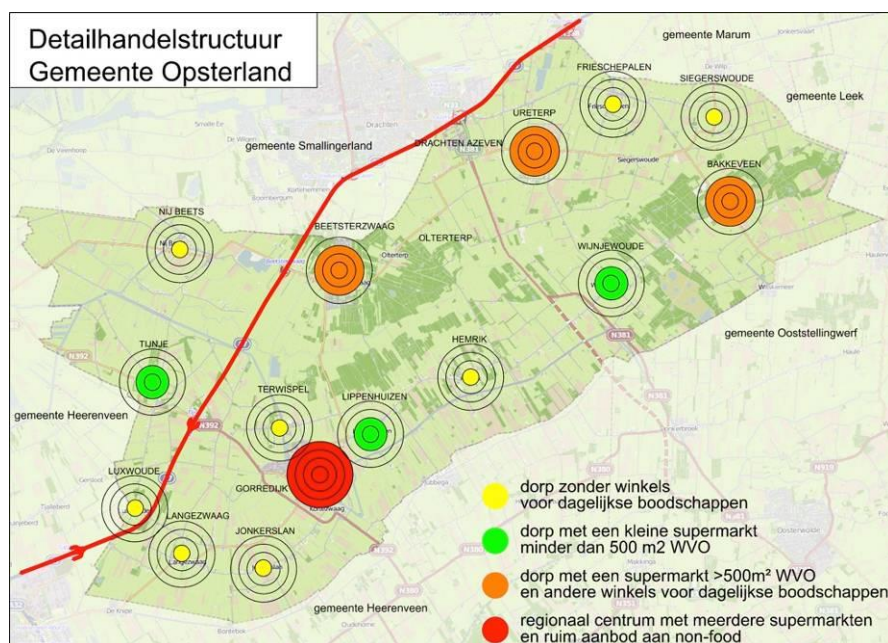
Figuur 15. Omvang winkelvloeroppervlak in m², verdeeld naar dagelijkse en niet-dagelijkse goederen Bron: Locatus, bewerkt door Broekhuis en Rijs

Binnen de gemeente onderscheiden we Gorredijk als regionaal centrum met een volledig pakket aan winkelvoorzieningen, zowel dagelijks als niet-dagelijks. Ureterp en Beetsterzwaag zijn plaatselijke verzorgingscentra met een volwaardig pakket aan dagelijkse detailhandelsvoorzieningen. Ook Bakkeveen heeft dankzij recreatie en toerisme een volledig pakket aan dagelijkse detailhandel.

In figuur 16 is aangegeven hoe de huidige winkelhiërarchie er voor de diverse kernen in de gemeente uitziet. Hierbij is de volgende indeling gehanteerd:

- Regionale centra: dit zijn kernen met een volledig dagelijks aanbod (service- en discountsupermarkten), een zo volledig mogelijk aanbod frequent benodigde non-food en doelgerichte non-food, een warenhuis en een aanvullend mode aanbod;

- Dorpen met een grote supermarkt: dit zijn dorpen waar één supermarkt van meer dan 500 m² wvo aanwezig is en daarnaast nog enkele winkels, zowel food als non-food;
- Dorpen met een bescheiden supermarkt van minder dan 500 m² wvo;
- Dorpen zonder winkels: dit zijn dorpen waar geen winkels voor dagelijkse aankopen aanwezig zijn.

Figuur 16. Detailhandel structuur gemeente Opsterland

4.1.2. Trends en ontwikkelingen in de detailhandel

Op landelijk niveau spelen trends die ook op regionaal of lokaal niveau zichtbaar zijn. Hiervoor hebben we het al gehad over de bevolkingsafname en over de vergrijzing (en ontgroening). De belangrijkste overige trends die invloed uitoefenen op de detailhandel sector geven we hier weer.

Schaalvergroting

Schaalvergroting doet zich binnen vrijwel alle branches voor. Binnen de foodsector betekent het, dat zowel supermarkten als speciaalzaken groter en specifiekere zijn geworden. Het aantal speciaalzaken (slager, bakker, groenteboer) is de afgelopen jaren duidelijk afgenomen. Schaalvergroting heeft zich daarnaast vooral voorgedaan bij de bouwmarkten en tuincentra.

Sanering supermarkten

In de supermarktbranche is Albert Heijn in 2003 gestart met een prijsverlagingsslag. Andere supermarkten volgden snel met prijsverlagingen. Deze langdurige strijd tussen supermarkten heeft geleid tot een saneringsslag binnen de supermarktsector. Naast het verdwijnen van de kleinere supermarkten zijn ook enkele grotere supermarktformules verdwenen. Een verdere reorganisatie van de branche is niet ondenkbaar. Dit zal gevolgen hebben voor de supermarktstructuur in de bestaande winkelgebieden.

Branchevervaging

Sterk samenhangend met de schaalvergroting is de trend van de branchevervaging: bouwmarkten verkopen ook planten, tuincentra verkopen ook huishoudelijke artikelen, supermarkten verkopen ook mediaproducten. Ook tussen sectoren treedt vervaging op, horecaconcepten met detailhandelsverkopen en omgekeerd (bijvoorbeeld een bakker met lunchroom) komen steeds meer in beeld.

Het centrum als recreatief verblijfsgebied

Winkelcentra worden steeds belangrijker als recreatief verblijfsgebied. Het aanbod van de diverse functies, en vooral de sfeer van een centrum, is bepalend bij de keuze waar men naar toe gaat. De combinatie van detailhandel, het complete aanbod en het unieke eigen karakter, de ondersteunende horeca en de aanwezige culturele elementen in een centrum, bepalen de kwaliteit van een centrum als recreatief verblijfsgebied. Gorredijk en Beetsterzwaag hebben de mogelijkheid deze kwaliteit te bieden.

Toename mobiliteit en concurrentie tussen centra

De consument heeft veel meer keus gekregen en kan eenvoudig meerdere winkelgebieden bezoeken. Vooral het aantal buurtwinkels is hierdoor

afgenomen, omdat de consument vaker kiest voor een groter aanbod op een relatief grotere afstand.

Vergrijzing klanten

De komende jaren komen er steeds meer 65-plussers met een hoger besteedbaar inkomen. Vitale senioren besteden veel geld aan reizen, wellness, horeca, duurzame gebruiksartikelen, inrichting huis en tuin. Minder vitale ouderen zijn veel van hun inkomen kwijt aan de zorg. Voor ondernemers betekent het dat ze op de hoogte moeten blijven van wensen en bestedingspatronen van ouderen, zodat hun producten en diensten beter kunnen worden afgestemd op de oudere consument. Zo zal de oudere consument meer gericht zijn op de aanschaf van gemak producten, gezondheidsartikelen en artikelen waarbij persoonlijke service wordt geboden.

Vergrijzing ondernemersbestand

In het ondernemersbestand is sprake van een forse vergrijzing. Veel ondernemers krijgen te maken met opvolgings- en overdrachtsvraagstukken. Verwacht wordt dat niet in alle gevallen sprake is van goede overnamemogelijkheden. Deze ontwikkeling is van invloed op de toekomstige omvang en samenstelling van het winkelaanbod. De overnamemogelijkheden zullen sterk worden bepaald door vastgoed- en locatiewaarde en vooral door duidelijkheid over de toekomstige ruimtelijk-economische structuur.

Economische situatie

Door de economische situatie is sprake van veel onzekerheid in de markt, met name in de vastgoedmarkt. Onder meer het verkrijgen van financiering voor nieuwe ontwikkelingen is lastiger geworden. Het is onduidelijk hoe lang deze crisis zal aanhouden en wat de uiteindelijke gevolgen zullen zijn, maar het heeft zeker effect op diverse vastgoedactiviteiten. Juist voor de kleinschalige ontwikkelingen in dorpen is het momenteel lastig.

4.1.3. Beleidsuitgangspunten toekomstig detailhandelsaanbod

We verwachten voor de toekomst een verdere verdunning van de winkelstructuur. In diverse plaatsen is de afgelopen jaren al een proces gaande, waarbij verschillende winkels zijn gesloten. Hoewel ook winkels in

de kernwinkelgebieden soms sluiten, gaat het vooral om winkels in de kleinere dorpen en wijken waar het potentieel te gering is geworden. Daarnaast gaat het om winkels waarvan de locatie niet optimaal is; zij zijn vaak gevestigd aan de rand van of buiten het kernwinkelgebied, en kunnen niet meer profiteren van de (kleiner wordende) klantenstroom.

Rekening houdend met de trends en ontwikkelingen moet echter uitgegaan worden van een forse daling van de vraag naar commercieel vastgoed. Tot aan 2020 is een daling van 10 tot 15% te verwachten. De afname van meters zal naar verwachting ook in de toekomst vooral plaatsvinden in de niet-geconcentreerde gebieden, zoals aanloopstraten, solitaire vestigingen en de kleine dorpen. De toekomstige positie van de grootschalige perifere detailhandelszaken staat eveneens onder druk.

Er zullen de komende jaren dus keuzes gemaakt moeten worden waar nog geïnvesteerd en waar gesaneerd moet worden. Er zullen ook duidelijke ruimtelijke processen ingezet moeten worden om de juiste investeringen op de juiste plek te krijgen. Voor de verschillende kernen betekent dit dat er maatwerk geleverd moet worden. Daarom werkt Opsterland aan een nieuwe Detailhandelsvisie. Het hoofddoel van deze visie is: zorgen voor een kwalitatief en kwantitatief goed aanbod van winkels voor dagelijkse en niet-dagelijkse boodschappen, waarbij maximaal wordt ingespeeld op de wensen van de klanten en rekening wordt gehouden met belangrijke trends in de detailhandel en demografische ontwikkelingen.

Dit hoofddoel wordt uitgewerkt in beleidsmatige en praktische aanbevelingen en maatregelen voor zowel de ondernemer(s) als de gemeente. Maatregelen die voor alle kernen van belang zijn:

- Professionalisering ondernemerschap;
- Duidelijk afbakenen winkelgebied;
- Voorkomen en oplossen van (strategische) leegstand;
- Realiseren van kwalitatief goede openbare ruimte;
- Centra ontwikkelen als recreatief verblijfsgebied;
- Beter gebruik maken van internet/social media;
- Goede marketing voor centrumgebieden.

Deze algemene maatregelen worden in de gemeentelijke detailhandelsvisie uitgewerkt in een actieplan voor Gorredijk, Ureterp en Beetsterzwaag.

4.2. Basisonderwijs

4.2.1. Analyse basisonderwijs

Zoals veel plattelandsgemeenten heeft ook Opsterland te maken met de discussie rond kleine scholen. De meeste dorpen kennen een peuterspeelvoorziening en een basisschool, echter, door het afnemende aantal kinderen neemt het draagvlak van deze onderwijsvoorzieningen af en worden enkele scholen met sluiting bedreigd.

4.2.2. Beleid basisonderwijs

De gemeente is van mening dat bij een leerlingenaantal van 80 nog voldoende kwaliteit aan onderwijs kan worden geboden tegen een redelijke kostprijs. De gemeentelijke opheffingsnorm is op dit moment 45 leerlingen. Wanneer het aantal onder de 23 leerlingen komt, stopt de bekostiging van het Rijk met ingang van het nieuwe schooljaar.

Alle basisscholen samen tellen op dit moment 2827 leerlingen. Dit aantal zal geleidelijk afnemen tot ca. 2270 leerlingen in 2030. In de periode 2015-2030 verwachten we een afname van het aantal basisschoolleerlingen met gemiddeld 20%. Deze afname zal niet voor alle scholen hetzelfde zijn, maar de verwachting is wel dat scholen met minder dan 60 leerlingen nu, in 2030 tegen de kritische grens van 45 leerlingen aankomen.

Om onnodige sluiting van scholen te voorkomen is het gewenst dat het bijzonder en het openbaar onderwijs nauwer gaan samenwerken, hetgeen zou kunnen leiden tot gemeenschappelijke schoolgebouwen, of mogelijk zelfs tot een volledige fusie.

Dorpen	Basisscholen	Aantal leerlingen
		2014
Bakkeveen	Betrouwen	73
	De Oanrin	107
Beetsterzwaag	De Paedwizer	241
	De Trime	50
Frieschepalen	Rehoboth	89
	De Skâns	55
Gorredijk	De Flambou	93
	De Librije	276
	De Tsjerne	121
	De Vlieger	63
	Trimbeets	100
Hemrik	De Bôge	78
Langezwaag	De Wjukslach	121
Lippenhuizen	De Flecht	114
Luxwoude	De Hoeksteen	51
Nij Beets	De Arke	104
	De Jasker	62
Terwispel	't Ambyld	116
Tijnje	De Pols	72
	De Rank	69
Ureterp	De Opdracht	299
	Eben Haezer	180
	De Twirre	91
Wijnjewoude	It Twaspan	83
	Votum Nostrum	120

Figuur 17. Leerlingaantallen per school 2014-2015.

Bron: PVG 2014

4.3. Ontspannen en ontmoeten

4.3.1. Analyse

Sport en bewegen zijn belangrijk, enerzijds vanuit gezondheidsbelang, maar anderzijds ook vanuit het leefbaarheidsbelang. Sporten brengt mensen op een ontspannen manier bij elkaar, het vormt de drager voor het verenigingsleven in veel dorpen, het leert kinderen en jongeren veel over discipline en samenwerking en het voorkomt eenzaamheid onder ouderen. Accommodaties om sport te beoefenen zijn dan ook van groot belang voor een gezonde en leefbare gemeenschap. Deze voorzieningen helpen zowel bij formele als informele sportbeoefening.

Door ontgroening en vergrijzing verandert de doelgroep van sportbeoefening, dat heeft vooral gevolgen voor de sportverenigingen. Sportverenigingen hebben te maken met minder jonge aanwas dan in het verleden. Er zijn tegelijk ook andere trends die effect hebben op sportverenigingen. Individualisering (zoals hardlopen) en commercialisering (zoals sportscholen) hebben een negatief effect op sportverenigingen. Maar er zijn ook trends met een positief effect, zoals meer in verenigingsverband sporten door vrouwen (zoals vrouwenvoetbal) en de voorzichtige opkomst van sportaanbod voor 55+ers (zoals walking football).

Opsterland kent een actief verenigingsleven en weet meer kinderen en jongeren te trekken dan gemiddeld in Nederland. Ook weet men twintigers en dertigers veel beter vast te houden. Om de sterke positie van sportverenigingen in Opsterland te behouden of zelfs te versterken zullen verenigingen zich meer dan nu moeten richten op het binden van meisjes c.q. vrouwen als jongvolwassenen en ouderen, al dan niet in samenwerking met commerciële sportaanbieders. Daarnaast is onderlinge samenwerking van groot belang om het voorzieningenniveau in stand te kunnen houden.

4.3.2. Beleidsuitgangspunten

De verhoudingen tussen sportverenigingen en gemeenten is constant in beweging. Waar gemeenten vroeger enkel een faciliterende rol hadden

door sportaccommodaties beschikbaar te stellen en te onderhouden, voeren gemeenten door middel van combinatiefunctionarissen en buurtsportcoaches nu ook sportstimulering uit. De eerder genoemde trends vragen, in combinatie met technische ontwikkelingen (zoals kunstgras en led-licht) en dalende gemeentelijke financiën om het heroverwegen van de gemeentelijke rol op sportgebied. Steeds vaker zal een beroep op vrijwilligers worden gedaan om de beschikbare accommodaties te exploiteren.

Ook de informele sportbeoefening verandert, eveneens door individualisering en vergrijzing. Een belangrijk thema is het toenemende aantal mensen dat hardloopt en (race)fietst. Een belangrijk thema voor de toekomst zal de sterke toename zijn van het aantal actieve ouderen. Vormen van recreatie, naast de eerder genoemde deelname aan sportverenigingen, die bij deze groeiende groep passen zijn wandelen, fietsen, tennissen, golfen en varen. Om aan de te verwachten vraag vanuit deze trends tegemoet te komen, moet onder andere worden ingezet op wandel-, hardloop, fiets- en vaarroutes. In dit kader zijn onder het hoofdstuk recreatie al voorstellen uitgewerkt.

foto: gemeente Opsterland

5. Verkeer en vervoer

5.1. Analyse verkeer en vervoer

Het gemeentelijk verkeers- en vervoerbeleid is vastgelegd in het GVVP 2010. Dit plan schetst de ontwikkelingen, de beleidsuitgangspunten en de gewenste maatregelen die nodig zijn om de gestelde doelen te bereiken.

Tot 2008 zagen we een sterke groei van de mobiliteit, de groei is na 2008 afgezwakt, maar toch verwacht Rijkswaterstaat ook voor de toekomst een verdergaande groei van de mobiliteit. De groeiende mobiliteit uit zich vooral in een toename van het autoverkeer, vooral op de hoofdroutes, de zgn. 'stroomwegen'. Voor Opsterland zijn dat de A7 en de N381. Ook het autoverkeer op de overige wegen groeit, maar beperkt. Ondanks de groeiende mobiliteit zijn er op de wegen die door de gemeente Opsterland lopen geen knelpunten te verwachten die vragen om ingrijpende aanpassingen in de wegenstructuur, met uitzondering van de bestaande herinrichtingsplannen van de N381. Het openbaar vervoer richt zich steeds meer op de hoofdroutes. Het aantal fietspaden is fors uitgebreid.

5.2. Verkeer en vervoersbeleid

De opgaven voor de komende jaren liggen in het verlengde van het GVVP 2010. De belangrijkste opgaven zijn:

- afronden herinrichting erftoegangswegen tot 60 km wegen;
- doorgaan met verkeersveilige inrichting van woon- en verblijfsgebieden volgens het Shared Space principe, met aandacht voor informele speelvoorzieningen;
- In stand houden en verbeteren netwerk van utilitaire en recreatieve fietspaden, met veilige fietsroutes voor scholieren;
- Organiseren van kleinschalige vormen van openbaar vervoer, zoals een door vrijwilligers gereden dorpsbus;
- verbeteren parkeersituatie in Gorredijk, Ureterp en Beetsterzwaag;

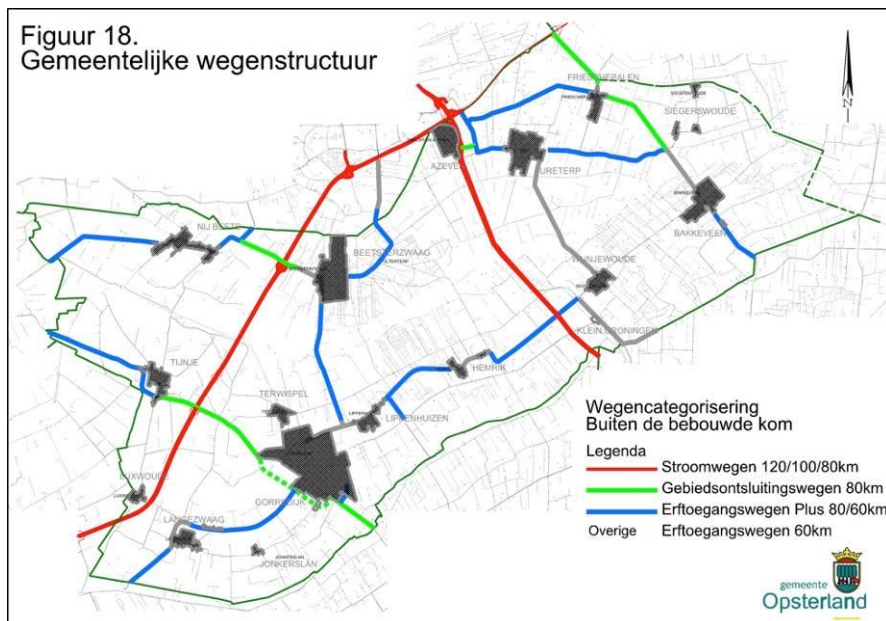
- verbeteren verkeersveiligheid door herinrichting en educatie. Aandachtspunten: landbouwverkeer, inrichting openbare ruimte en fietsveiligheid voor ouderen.

Wegenstructuur

Binnen de bebouwde kom wordt onderscheid gemaakt tussen:

- ontsluitingswegen (50 km) en
- woongebieden (30 km).

In het kader van het rijksbeleid 'Duurzaam Veilig' zijn veel woonstraten omgezet in 30 km zones. Bij de herinrichting van woongebieden worden zoveel mogelijk de Shared Space uitgangspunten gebruikt. Daarbij wordt ingespeeld op de gevoelens van verkeersonveiligheid die in veel kernen leeft, zo blijkt uit de Dorpsspiegels (2013-2014). Vooral in de lintdorpen is sprake van verkeersonveiligheid door hardrijdend autoverkeer en door het landbouwverkeer. De laatste jaren is de gemeente in staat geweest een vernieuwende aanpak uit te voeren bij het ontwerp van nieuwe inrichtingen van openbare ruimte, zoals de Shared Spacepleinen in Nij Beets, Lippenhuizen en Siegerswoude. Dat heeft niet alleen tot verkeersveilige oplossingen geleid, maar ook tot een grotere kwaliteit van de woonomgeving en een positieve impuls op de leefbaarheid.

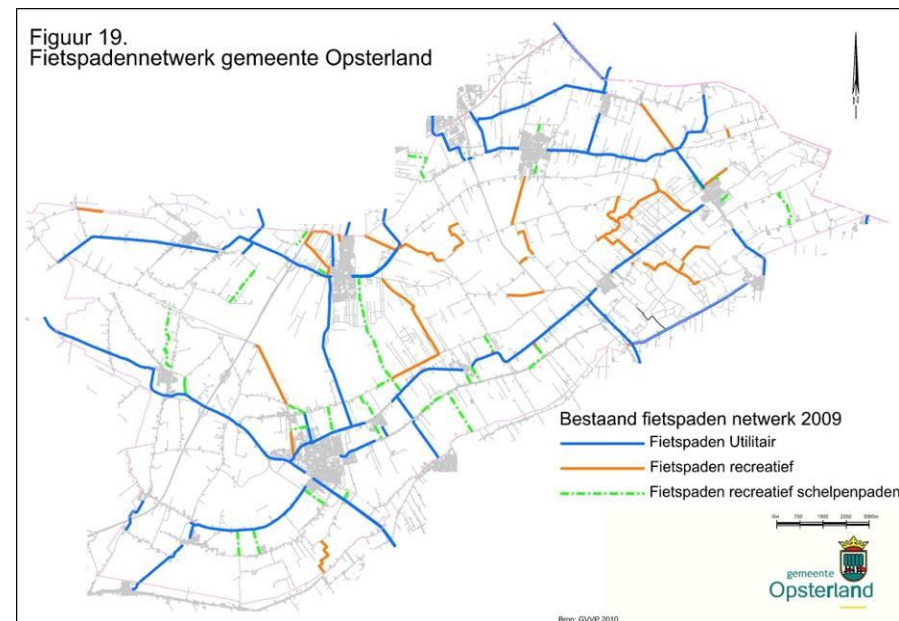
Bij de herinrichting van de openbare ruimte in de dorpen streven we naar voldoende speelgelegenheid voor kinderen en naar een rollatorvriendelijke inrichting voor inwoners die minder goed ter been zijn. In het meerjarenprogramma herinrichting openbare ruimte zal, aansluitend op het recent opgestelde Beeldkwaliteitsplan Openbare Ruimte 2014-2018, worden aangegeven welke dorpen in aanmerking komen voor een dergelijke aanpak, bij voorkeur in combinatie met rioolrenovatie en herstructurering woningbouw.

Fietspadennetwerk

Het fietspadennetwerk is de laatste jaren fors uitgebreid, de grootste zorg van de gemeente is op dit moment vooral het in stand houden van het bestaande netwerk. Zie *figuur 19*.

Openbaar vervoer

Het openbaar vervoer in de provincie Fryslân is tot 2016 gegund aan Qbuzz. Het reguliere openbaar vervoer richt zich steeds meer op de

grotere stromen van wonen naar werk/school. Daarmee bedienen de grote bussen nog slechts een beperkt aantal plaatsen. Ouderen, gehandicapten en schoolkinderen, die niet beschikken over eigen vervoer, zijn aangewezen op alternatieve vormen van (openbaar) vervoer of op vervoer door vrijwilligers. Onderdeel van het reguliere openbaar vervoer is de Buurtbus, een kleine bus die verschillende dorpen bediend. Het Plusbus-project voorziet in een grote behoefte bij ouderen en mensen met een beperking, maar is kwetsbaar omdat de middelen niet structureel zijn. Toch is kleinschalig vervoer een belangrijke voorwaarde om de leefbaarheid in de kleine kernen te borgen. Elke kleine kern zou moeten beschikken over een eigen dorpsbus, die beschikbaar komt via de provinciale aanbesteding van het openbaar vervoer. De bus kan worden gebruikt om 's ochtends en 's middags scholieren naar school te brengen en de rest van de tijd om ouderen naar de door hen gewenste voorzieningen te brengen. Om de behoefte te peilen zou per dorp een mobiliteitsscan kunnen worden uitgevoerd.

6. Vitale en leefbare dorpen

6.1. Maatschappelijke ontwikkelingen

Het is prettig leven in de Opsterlandse dorpen. Dat willen we graag zo houden, of liever nog verbeteren. Echter, de wereld om ons heen verandert in een hoog tempo. De inwoners van de dorpen zijn steeds minder lokaal gebonden. Geholpen door de toegenomen mobiliteit en gedwongen door de schaalvergroting van voorzieningen leggen ze steeds grotere afstanden af om winkels, opleidingen, werk en vertier te bereiken. Dit gaat samen met de algemene individualiseringstrend die men ook in onze dorpen terugvindt. Men hecht steeds meer waarde aan zaken als autonomie, zelfontplooiing en privacy en men richt het leven hier naar in. Dit alles heeft gevolgen voor de sociale netwerken waarin mensen participeren en voor de voorzieningen en accommodaties die men gebruikt.

Internet, sociale media

De afgelopen decennia zijn er grote technologische ontwikkelingen geweest die de autonomie en zelfredzaamheid vergroten. Ze zorgen er ook voor dat mensen minder afhankelijk zijn van voorzieningen en sociale contacten in de buurt. Vrijwel ieder huishouden beschikt tegenwoordig over een computer met internet. Aandachtspunt vormt daarbij wel de informatievoorzieningen richting ouderen en andere inwoners die niet de beschikking hebben over internet. Voor die groep blijft informatievoorzieningen via de traditionele media van belang. Door het internet zijn onderwijs, zorg, detailhandel, werk, informatie, vertier etc. toegankelijker en beter bereikbaar geworden.

Het ontmoeten krijgt een andere invulling, zoals via sociale media. Deze technologieën zijn een belangrijk onderdeel van ons dagelijks leven geworden. Zo wordt de kwaliteit van de internetverbinding door bijvoorbeeld ondernemers meegewogen in het besluit om zich ergens al dan niet te (blijven) vestigen. Binnen de gemeente vormt de snelheid van de internetverbinding nog een belangrijk aandachtspunt, vooral in enkele kleinere kernen is de snelheid ver onder de maat en is het investeren in snelle glasvezelverbindingen noodzakelijk.

Verandering in beoordeling leefbaarheid

Bij veel bewoners bestaat het beeld dat het dorp alleen leefbaar kan blijven door de lokale voorzieningen te behouden. Daarvoor moet het dorp groeien en de uitstroom van jongeren worden tegengegaan. Wetenschappers nuanceren dit beeld. Volgens hen wordt leefbaarheid juist steeds minder bepaald door de lokale beschikbaarheid van voorzieningen en steeds meer door de kwaliteit van de woonomgeving en door de aanwezigheid van sociaal en menselijk kapitaal. Voorzieningen moeten echter wel bereikbaar blijven. Zo beschrijft Frans Thissen (hoogleraar UvA) de overgang van autonome dorpen naar woondorpen. In autonome dorpen met veel bewoners, die er geboren en getogen zijn en met dagelijkse activiteiten vooral in het eigen dorp, wordt leefbaarheid vaker beoordeeld op grond van het voorzieningenniveau. Deze autonome dorpen veranderen door de hiervoor beschreven ontwikkelingen en door de komst van mensen van buitenaf die rustig willen wonen in woondorpen. De dagelijkse activiteiten zijn buiten het dorp en leefbaarheid wordt vaker beoordeeld op grond van de kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Hij concludeert verder dat de vitaliteit van een woondorp voor een groot deel wordt bepaald door in hoeverre het dorp in staat is om sociaal en menselijk kapitaal aan te trekken en te benutten voor lokale initiatieven en activiteiten. Deze ontwikkeling treedt volgens het Sociaal Cultureel Planbureau (Dorpenmonitor 2013) vooral op in dorpen gelegen bij steden en minder bij afgelegen dorpen.

Het dorp van de toekomst

Uit het genoemde wetenschappelijk onderzoek kan worden geconcludeerd dat de dorpen van Opsterland een transformatie doormaken van autonome dorpen naar woondorpen, waarbij de leefbaarheid en vitaliteit wordt beoordeeld op basis van de kwaliteit van de woning en de woonomgeving en de betrokkenheid van bewoners bij het wel en wee van het dorp. Naast deze algemene trend is het van belang te benadrukken dat elk dorp zijn eigen unieke karakter heeft, met zijn eigen specifieke kenmerken. Deze eigenheid willen we koesteren en nader uitwerken in de Nota Dorpenbeleid die in de loop van 2015 zal verschijnen.

6.2. Beleidsuitgangspunten

De twee kernwoorden voor het Opsterlandse dorpenbeleid zijn het vergroten van de leefbaarheid en maatschappelijke participatie.

Leefbaarheid

Leefbaarheid wordt vaak in één adem genoemd met begrippen als sociale samenhang, veiligheid, participatie, de bereikbaarheid en beschikbaarheid van voorzieningen en duurzaamheid. Het beschrijven van leefbaarheid wordt bemoeilijkt door het feit dat leefbaarheid niet zomaar een vast gegeven is, maar verschilt van persoon tot persoon en van plek tot plek. Wat voor de één leefbaar is, is dat voor de ander niet en andersom. Met andere woorden, leefbaarheid als kenmerk van een plek of locatie is niet zomaar een objectief gegeven. Het is de beleving van bewoners van de leefomgeving, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen fysieke en sociale aspecten. De gemeente Opsterland monitort eenmaal per vier jaar de subjectieve leefbaarheid. Het instrument dat daarvoor gebruikt wordt is de dorpspiegel. In de dorpspiegels zijn een aantal thema's benoemd en de beleving van deze thema's vormt volgens de gemeente Opsterland de leefbaarheid:

- maatschappelijke participatie en sociale cohesie
- mensen moeten prettig kunnen wonen;
- bewaken en bevorderen gezondheid inwoners;
- goede voorzieningen (winkels, onderwijs, sport, recreatie, zorg) op redelijke afstand;
- een goede bereikbaarheid.

Maatschappelijke participatie en sociale cohesie

Sociale cohesie is een breed begrip dat gaat over de samenhang tussen mensen. Sociale cohesie verwijst ook naar de mate van verbondenheid en solidariteit binnen groepen en gemeenschappen. Volgens het Sociaal Cultureel Planbureau betekent sociale cohesie "de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving". Er zijn verschillen tussen de Opsterlandse dorpen onderling, maar over het algemeen kan worden gesteld dat er in de dorpen een goed netwerk is. Mensen kennen elkaar en signaleren mogelijke problemen.

Er zijn echter een aantal trends te herkennen, zoals de toegenomen mobiliteit en de individualisering, die een negatief effect hebben op de betrokkenheid bij een dorp. Mensen zijn voor boodschappen, sport etc. niet meer aangewezen op het eigen dorp. Veel vaker participeren mensen in eigen sociale structuren. Diverse traditionele sociale verbanden nemen in betekenis af; andere daarentegen weten zich aan te passen aan de gewijzigde sociale omstandigheden. De substituten voor de traditionele organisatievormen, zoals informele en kleinschalige netwerken, lijken als participatievorm vrijblijvender, maar kunnen desalniettemin grote maatschappelijke betekenis hebben.

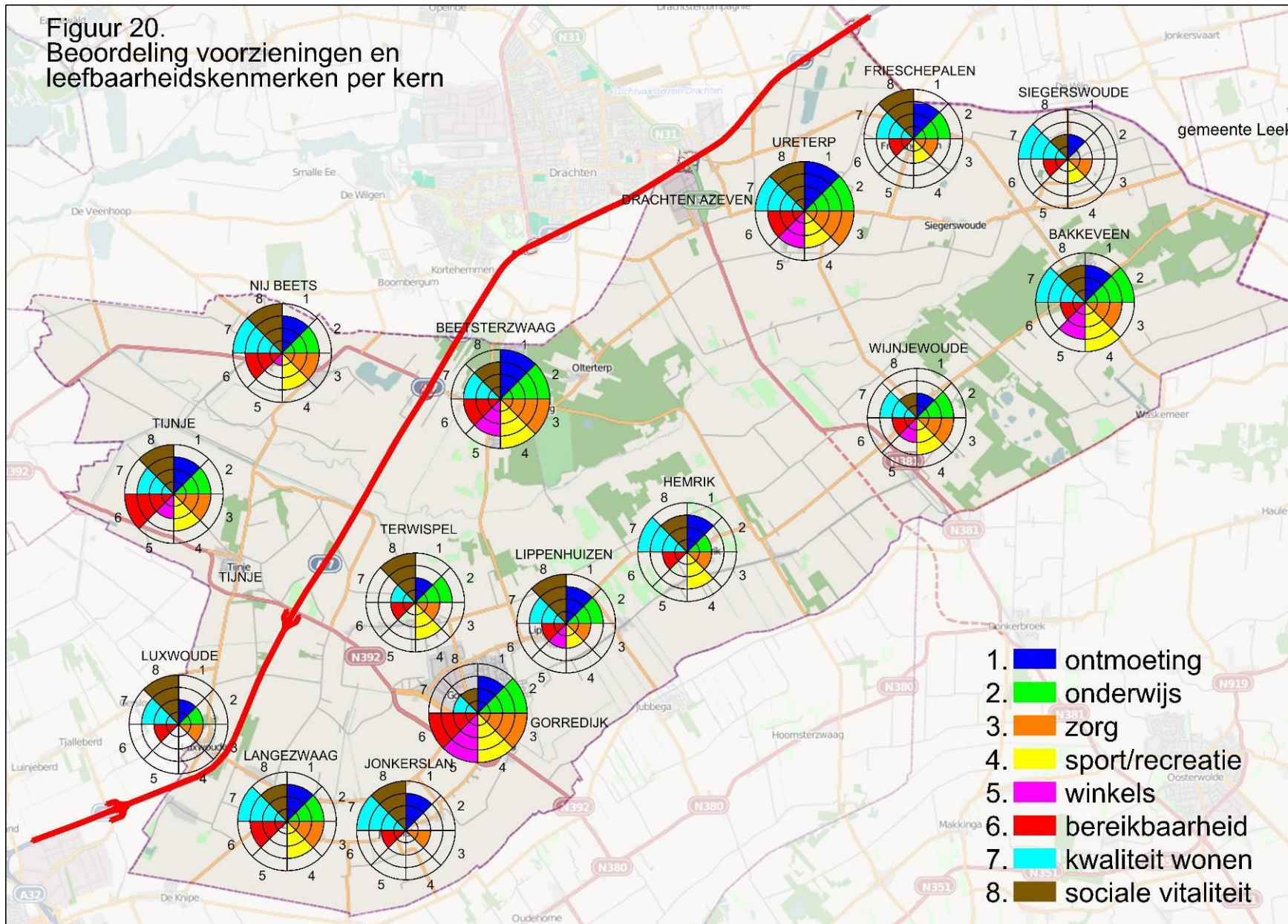
Contacten met anderen is een belangrijk onderdeel van sociale cohesie. In het verleden concentreerden we ons met name op de groep ouderen. Uit de laatste dorpspiegel komt naar voren dat ook zo'n 4% van de Opsterlandse jongeren zich eenzaam voelt.

Dorpspiegels

Per dorp zijn de aspecten die te maken hebben met leefbaarheid en sociale cohesie geïnventariseerd en in kaart gebracht. *Zie figuur 20.* De objectieve gegevens zijn eerder in dit deel van de Omgevingsvisie al genoemd. De meer subjectieve gegevens zijn afgeleid uit de Dorpspiegels 2013-2014. Dat geeft per dorp een diagram met een beoordeling per leefbaarheidscategorie. Zie voor een nadere toelichting bijlage 1. Bij de beschouwing van deze diagrammen moet de uitgevoerde beoordeling wel in het juiste perspectief worden geplaatst. Zo hoeft het ontbreken van een winkel of school in een dorp niet als negatief te worden beoordeeld. Ook zonder die voorzieningen dichtbij kan een dorp nog heel vitaal en leefbaar zijn. Met deze kanttekening kunnen de diagrammen worden gebruikt als achtergrondinformatie bij het opstellen van dorpsvisies en herstructureringsplannen, naast de eerder in deze Omgevingsvisie genoemde ontwikkelingen en randvoorwaarden. De participatie-bijeenkomsten hebben geleid tot aanpassingen van de diagrammen en hebben een scherper beeld gegeven van de leefbaarheidsproblematiek in de dorpen. Deze nieuwe inzichten wil het gemeentebestuur gebruiken om samen met Plaatselijk Belang de opgaven per dorp te formuleren. Hierbij bespreken we de voor de leefbaarheid van de dorpen belangrijkste aspecten.

Figuur 20.
Beoordeling voorzieningen en
leefbaarheidskenmerken per kern

6.3. Maatschappelijke participatie en sociale cohesie

De sociale cohesie is van groot belang voor de leefbaarheid van de dorpen. De participatie rond de Omgevingsvisie maakt andermaal de grote betrokkenheid van de burgers van Opsterland bij hun dorp duidelijk. Ook het onderzoek van de Dorpsspiegels van 2013 onderstreept dat er sprake is van een sterke sociale cohesie. De inwoners van Opsterland zijn sterk op elkaar betrokken, zijn bereid om hun steentje bij te dragen aan het wel en wee van hun dorp en de omgeving. Uit de participatie rond de Omgevingsvisie kwamen de volgende speerpunten naar voren:

- ondersteunen vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties;
- goede accommodaties;
- afstemming tussen initiatieven op het gebied van promotie en acquisitie.

Ondersteunen vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties

De vele vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties binnen de gemeente zorgen voor het draaiende houden van tal van voorzieningen, voor de zorg aan bewoners en voor het ontwikkelen van plannen en nieuwe initiatieven. Het is van belang deze vrijwilligers, waar nodig, te ondersteunen, te voorzien van informatie en regelmatig te waarderen voor hun inzet.

Goede accommodaties

Voor de sociale cohesie binnen een dorp is het van belang te beschikken over een voldoende geoutilleerd dorpshuis of voorziening die als ontmoetingsplaats kan dienen en waar vergaderingen, uitvoeringen, dorpsactiviteiten en bijeenkomsten georganiseerd kunnen worden. De gemeente stelt als uitgangspunt, dat elk dorp moet beschikken over een ontmoetingsruimte. De exploitatie en het beheer moeten in principe door het dorp zelf worden verzorgd. Een aantal dorpshuizen is verouderd en sluit niet meer aan bij de vraag van gebruikers. De mogelijkheden om hierin verbetering te brengen worden onderzocht.

Evenemententerrein

Een centrale ontmoetingsplek in de vorm van een evenemententerrein is voor de dorpen eveneens van belang. Deze terreinen worden gebruikt voor onder andere dorpsfeesten, andere dorpsactiviteiten, evenementen, sport en spel. Een aantal dorpen heeft een apart evenemententerrein, in

andere dorpen is het evenemententerrein onderdeel van de sportterreinen. Meerdere dorpen hebben de laatste jaren, met ondersteuning van de gemeente, veel tijd en energie besteed aan het verbeteren/vernieuwen van deze terreinen. Opheffen van evenemententerreinen is dan ook niet aan de orde.

Activiteitencentra ouderen

Er zijn activiteitencentra voor ouderen in Gorredijk, Beetsterzwaag en Ureterp. Deze centra zijn allen vijf dagen per week open en trekken gezamenlijk wekelijks een kleine 1000 bezoekers. Met de sterke toename van het aantal ouderen is de verwachting dat het aantal bezoekers in de toekomst toeneemt. De toekomst van deze centra staat daarom vooralsnog niet ter discussie.

Jongerecentra

Jongerecentra zijn er in Ureterp en Gorredijk. Deze hebben een meer regionale functie en zijn 5 respectievelijk vier dagdelen per week open. Zij hebben samen gemiddeld ca. 45 bezoekers per dag. Het is de verwachting dat door de ontgroening het aantal bezoekers afneemt. Het voortbestaan van deze voorziening staat vooralsnog niet ter discussie. Wel zal bij afnemende aantallen bezoekers de openstelling mogelijk veranderen. In een tiental andere dorpen worden, vaak als onderdeel van het sociaal cultureel werk, activiteiten voor jongeren georganiseerd. Vijf dorpen daarvan beschikken over een speciale ruimte voor jongeren (jeugdsoos). De activiteiten voor jongeren vallen onder de verantwoordelijkheid van het dorp. De verwachting is dat door de ontgroening en de grotere verantwoordelijkheid voor de vrijwilligers er meer noodzaak tot samenwerking tussen dorpen ontstaat.

Afstemming initiatieven op het gebied van promotie en acquisitie

Tijdens de participatieronde werd duidelijk dat tal van organisaties op hun eigen manier bezig zijn met de kwaliteiten van Opsterland in beeld te brengen en te promoten. Natuurverenigingen, Stichting Beekdallandschap Koningsdiep, de landgoederen, Plaatselijk Belangen, toeristische en recreatieve organisaties en voorzieningen promoten Opsterland waar mogelijk. Duidelijk werd daarbij dat het gewenst is deze promotie van een sterker gemeenschappelijk kader te voorzien, promotie-acties beter op elkaar af te stemmen en de grote variatie aan voorzieningen in beeld te

brengen. Door het opzetten van een centrale website, of door websites aan elkaar te koppelen, komt de grote variatie aan evenementen en voorzieningen beter in beeld bij recreanten en toeristen van buiten de gemeente. De gemeente kan een rol spelen bij het coördineren van de activiteiten gericht op promotie en acquisitie van Opsterland op het gebied van recreatie en toerisme.

6.4. Prettig wonen in Opsterland

Voor alle zestien dorpen van de gemeente geldt dat het gemeentebestuur, in nauw overleg met Plaatselijk Belangen, wil zorgen dat het goed wonen is in de dorpen. Kwaliteit van de bebouwde omgeving, de woningen, het landschap en de openbare ruimte zijn voor de leefbaarheid van de dorpen en het welbevinden van de bewoners van het grootste belang. Dorpen waarbij de huizen en de gebouwen er verzorgd uitzien, waarbij de openbare ruimte goed en veilig is ingericht en waarbij de groenvoorziening en het landschap er aantrekkelijk uitzien, zijn dorpen met een goed woonperspectief voor de toekomst. Bij het investeren in de ruimtelijke kwaliteit onderscheiden we zes speerpunten:

1. investeren in de ruimtelijke kwaliteit

Investeren in de ruimtelijke kwaliteit kan door binnen de hoofdstructuur van een kern opengevallen plekken op te vullen, door 'rotte kiezen', zoals langdurig leegstaande of vervallen panden, aan te pakken en door sloop en nieuwbouw mogelijk te maken, mits passend in het ruimtelijk beeld van het dorp. Daarbij wordt extra aandacht besteed aan het in standhouden en verbeteren van de cultuurhistorische kwaliteiten, van een kern, zoals monumenten, historische landgoederen en oude landschappelijke elementen. Hier ligt een taak bij de gemeente (handhaving, aanschrijving en vergunningverlening), maar vooral bij de particuliere eigenaar van panden.

2. investeren in de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad

Voor het aanzien van het dorp, en voor het welbevinden van de bewoners, is het van belang de bestaande woningvoorraad goed in stand te houden en bij voorkeur te investeren in comfort, toegankelijkheid, levensloopbestendigheid en duurzaam energiegebruik. Hier ligt de verantwoordelijk-

heid vooral bij de eigenaar van de woningen. De gemeente kiest hierbij een stimulerende rol en zet in op voorlichting en informatievoorziening.

3. investeren in de kwaliteit van maatschappelijke voorzieningen

Het is van belang maatschappelijke voorzieningen zoals scholen, dorpshuizen, sportaccommodaties, en dergelijke up-to-date te houden, echter: dat is niet altijd mogelijk. Als het gebruik van voorzieningen te gering wordt en de kosten te hoog ontkomen we niet aan sluiting. Voor de voorzieningen die wel voldoende toekomst hebben, zorgt de gemeente voor goed onderhoud, een goede toegankelijkheid voor minder mobiele bezoekers en, waar nodig, wordt geïnvesteerd in nieuwbouw. Hier ligt in eerste instantie de verantwoordelijkheid bij de gemeente als eigenaar van het vastgoed, maar ook bij de dorpsbewoners als die verantwoordelijk zijn voor exploitatie en beheer.

4. investeren in de openbare ruimte

De openbare ruimte moet voldoende onderhouden zijn, er aantrekkelijk uitzien, veilig en goed toegankelijk zijn, ook voor mensen met een visuele, auditieve of mobiele beperking met of zonder een hulpmiddel (bv. rolstoel, rollator). Specifieke aandacht gaat uit naar de groenvoorziening en de speelgelegenheid voor kinderen. Waar de openbare ruimte niet voldoet aan deze eisen, wil de gemeente verbeteringen aanbrengen.

5. investeren in veiligheid

Veiligheid vormt ook in Opsterland een belangrijk thema, met name woninginbraken, overlast, huiselijk geweld en verkeersveiligheid vragen om aandacht. De inwoners van Opsterland kunnen rekenen op een gemeente die blijft investeren in veiligheid en samen met de politie werkt aan een veilig woon, werk- en leefklimaat. De politie wil zichtbaarder zijn in de dorpen en breidt het aantal wijkagenten uit. Veiligheid is echter niet uitsluitend een taak voor de overheid. Het is ook een taak voor de inwoners zelf. Zij dragen medeverantwoordelijkheid voor de veiligheid in hun eigen omgeving. Een verantwoordelijkheid die enerzijds tot uitdrukking komt in de plicht zich als een goed burger te gedragen en zich te houden aan de wetten en regels, anderzijds kunnen inwoners een actieve bijdrage leveren aan de veiligheid door zelf maatregelen te nemen, onveilige situaties te melden en te participeren in lokale initiatieven. Wijkgericht werken, gebaseerd op een nauwe samenwerking tussen de gemeente, de

Plaatselijk Belangen en de wijkagenten kunnen bijdragen aan een veilige omgeving.

6. Investeren in natuur en landschap

De ruimtelijke kwaliteit van de dorpen in Opsterland wordt mede bepaald door het omliggende landschap. Zo bepalen goed onderhouden landgoederen de kwaliteit van Beetsterzwaag en Olterterp. Voor veel streekdorpen geldt dat het van belang is de doorzichten naar het open landschap te behouden, het volgroeien van kavels langs de dorpswegen moet worden voorkomen. Ook hier is weer sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid van bewoners (beheer aanplant) en gemeente (handhaving).

Zelfwerkzaamheid bij beheer openbare ruimte

De beschikbare middelen voor het onderhoud van de openbare ruimte lopen terug. Onderhouden op een hoog niveau is niet langer vanzelfsprekend. Voor bepaalde gebieden zal worden gekozen voor versobering van het onderhoud, bijvoorbeeld voor de bermen in het buitengebied. Het accepteren van een lager onderhoudsniveau is bij de dorpen geen vanzelfsprekendheid. De inzet van zelfwerkzaamheid bij het onderhoud van de openbare ruimte is een mogelijkheid. Dat gebeurt nu al op informele wijze. Voorbeelden hiervan zijn het maaien van de bermen grenzend aan het eigen perceel en himmelploegen die wekelijks zwerfvuil opruimen. Het kan voor dorpen interessant zijn als met zelfwerkzaamheid de woonomgeving beter wordt onderhouden. Het beschikbaar stellen van eigen dorpsbudgetten kan hierbij een middel zijn.

6.5. Bewaken en bevorderen gezondheid inwoners

De veranderingen in het sociaal domein, en met name in de zorg leiden tot een betere coördinatie van de medische zorg, de maatschappelijke ondersteuning en jeugdhulp op dorps- of wijkniveau. De wijkverpleegkundige en het ondersteunende gebiedsteam brengen de zorg aan huis. Aandachtspunt is vooral de samenwerking tussen de professionele kant en de vrijwilligers in de zorg. De dorpssteunpunten spelen een belangrijke rol bij het signaleren van knelpunten in de zorgvraag en bij het organiseren van vrijwilligers die thuishulp kunnen verlenen. De afstemming tussen de activiteiten van de dorpssteunpunten en de professionele zorg, via de

gebiedsteams, vraagt om aandacht. Deze afstemming kan bijdragen aan het realiseren van een dementievriendelijke gemeente, omdat het bijdraagt aan het langer thuis kunnen blijven wonen van dementie patiënten.

6.6. Goede voorzieningen op redelijke afstand

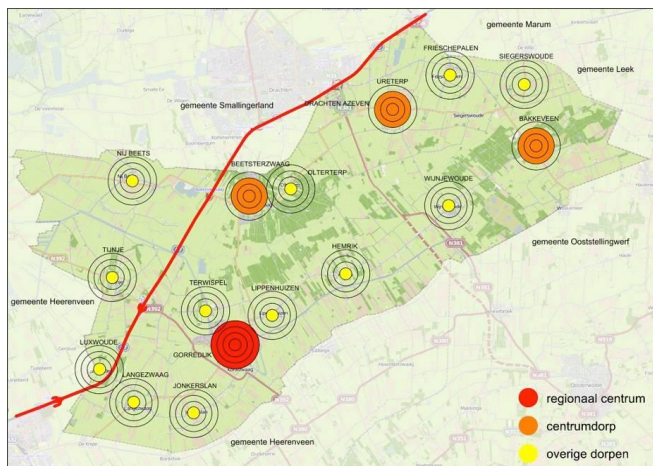
Om ook in de verdere toekomst te zorgen voor goede voorzieningen op redelijke afstand, is het van belang vast te stellen welke kernen het meest kansrijk zijn in het vasthouden van de noodzakelijke dagelijkse voorzieningen, ook op de langere termijn. We onderscheiden drie categorieën van voorzieningencentra, zie figuur 21:

- **Regionaal centrum:** Gorredijk, met een regionaal voorzieningenniveau op het gebied van cultuur, onderwijs, sport, recreatie, medische zorg en detailhandel. Naast enkele grote supermarkten ook veel winkels voor niet-dagelijkse goederen.
- **Centrum dorpen:** kernen met een ruim voorzieningenniveau: een of meerdere basisscholen, een of meerdere supermarkten, medische zorg, sociaal-culturele en sportvoorzieningen, regulier openbaar vervoer. Tot de centrum dorpen behoren de kernen: Bakkeveen, Beetsterzwaag en Ureterp. Daarbij neemt Bakkeveen een bijzondere positie in, omdat het voorzieningenniveau mede wordt bepaald door het toerisme.
- **Overige dorpen:** woonkernen met een beperkt voorzieningenniveau: minimaal een ontmoetingsruimte, in de meeste gevallen nog een basisschool. Dit betreft alle overige dorpen: Nij Beets, Tijnje, Wijnjewoude, Langezwaag, Lippenhuizen, Frieschepalen, Terwispel, Siegerswoude, Luxwoude, Hemrik, Jonkerslân, Olterterp.

Voorzieningen vasthouden in Gorredijk en de centrumdorpen

Als we in staat zijn voor Gorredijk en de driecentrumdorpen een volledig pakket aan dagelijkse voorzieningen vast te houden, dan houdt elke inwoner van Opsterland, ook op de langere termijn, binnen een afstand van zo'n 5 km een basisschool, een huisarts, een supermarkt, openbaar vervoer en voldoende sportvoorzieningen. Om dat te kunnen garanderen wil het gemeentebestuur van Opsterland deze vier dorpen stimuleren het gewenste voorzieningenniveau vast te houden, onder andere door ruimte te bieden voor woningbouw, door te investeren in de bereikbaarheid en in de kwaliteit van de huisvesting van openbare voorzieningen, zoals het

basisonderwijs, zorgvoorzieningen en sportaccommodaties. De kwaliteit van het winkelapparaat zal worden ondersteund door, samen met verantwoordelijke ondernemers, te werken aan een concentratie van de winkels, een aantrekkelijke inrichting van de openbare ruimte, voldoende parkeervoorzieningen en een goede ontsluiting

Figuur 21. Indeling dorpen naar voorzieningen

Overige dorpen

Bij de overige dorpen staat het investeren in de kwaliteit van de woonomgeving centraal. Daarnaast zorgt de gemeente ervoor dat elk dorp kan beschikken over een centrale ontmoetingsplaats in de vorm van een dorps huis of vergelijkbare voorziening. Het voortbestaan van andere voorzieningen kan niet in alle gevallen worden gegarandeerd. Waar voldoende toekomstig draagvlak is voor een basisschool, wordt zo nodig geïnvesteerd in een multifunctionele accommodatie. Daarover worden bij het opstellen van het IHP (Integraal Huisvestingsplan) afspraken gemaakt tussen de dorpen en de gemeente.

6.7. Goede bereikbaarheid

Ook de bereikbaarheid vormt een belangrijk thema bij de leefbaarheid van de dorpen. De participatieronde leidde tot het benoemen van de volgende aandachtspunten:

- de mobiliteit van ouderen. De bestaande openbaarvervoer diensten worden steeds verder afgebouwd. In veel dorpen wordt dat opgevangen door vrijwilligers, die ouderen helpen met privévervoer. Bij enkele dorpen is er de wens tot het opzetten van een vrijwilligers dorpsbus;
- de toegankelijkheid van de openbare ruimte en openbare gebouwen voor rollator- en rolstoelgebruikers;
- de verkeersveiligheid, op enkele plaatsen vanwege te hoge verkeerssnelheden en op andere plaatsen vanwege te brede en zware landbouwvoertuigen;
- de verkeersveiligheid voor fietsers, onderhoud fietspaden en verlichting;
- te hoge snelheden en verkeerslawaaï.

De per kern genoemde knelpunten kunnen door Plaatselijk Belangen bij het opstellen van de dorpsvisies worden betrokken en in dat kader kan worden gezocht naar mogelijke oplossingen.

6.8. Naar Dorpsvisies

De door dorpen ontwikkelde dorpsvisies vormen een goede basis voor afspraken tussen de gemeente en de dorpen over de gewenste ruimtelijke ontwikkeling en over mogelijke activiteiten of projecten. Zo zal de gemeente samen met de dorpen 'herops' (herontwikkelingsplannen) opstellen die vertaald worden in projecten en activiteiten gericht op sloop, renovatie/verbetering en/of nieuwbouw van woningen en het herinrichten van de woonomgeving. In deze Omgevingsvisie zijn enkele belangrijke kaders opgenomen voor de dorpsvisies. Die kaders betreffen onder andere de woningbouw, de maatschappelijke voorzieningen, de bereikbaarheid, de verhouding tussen het gemeentebestuur en de dorpen, de investeringen in natuur en landschap, en dergelijke. Zo nodig kunnen de bestaande dorpsvisies worden herijkt aan de hand van de in deze Omgevingsvisie opgenomen uitgangspunten. De dorpsvisies omvatten een visie op de gewenste ruimtelijke kwaliteit, de leefbaarheid en de voorzieningen. Daarbij is het van belang de unieke kwaliteiten en kenmerken van het dorp te beschrijven en het specifieke karakter vast te houden.

Deel II

De kracht van de leefomgeving

Opsterland is met haar landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten, tussen de stedelijke buurgemeenten, bij uitstek een woon- en recreatiegemeente. Deze kwaliteiten moeten behouden blijven en waar mogelijk worden versterkt.

Het landelijk gebied in Nederland maakt een sterke transformatie door. Enerzijds worden de bestaande natuur- en cultuurhistorische waarden beschermd en versterkt door uitbreiding van natuurgebieden en het verder ontwikkelen van de ecologische hoofdstructuur. Zo komt er in Fryslân steeds meer aandacht voor het beschermen van weidevogelgebieden en het aanwijzen van ganzenfoeragegebieden. Anderzijds zien we dat er veel verandert in de landbouwsector. Europese regelgeving, loslaten melkquota, opvolgingsproblematiek en leegstand van boerderijen leiden tot transformatie van de landbouwgebieden. Door intensivering van de veeteelt komen er meer grote stallen en staat het vee steeds vaker het hele jaar op stal. Door intensieve bemesting en het gebruik van bestrijdingsmiddelen zien we een verdere verschraling van de landbouwgrond, met gevolgen voor de natuur en volksgezondheid.

De gemeente streeft naar een evenwichtige ruimtelijke ontwikkeling, waarbij zorgvuldig wordt gezocht naar een balans tussen de belangen van de landbouw enerzijds en natuur, landschap en recreatie anderzijds. Regelgeving is daarbij van belang, zoals via het Bestemmingsplan Buitengebied (2014), maar steeds vaker zal worden gezocht naar een collectieve benadering, waarbij de verschillende belanghebbenden gezamenlijk tot planvorming komen om de gewenste balans tussen landbouw en natuur te realiseren.

In dit deel analyseren we de diverse belangen die spelen in het landelijk gebied en bepalen we de beleidsinzet van de gemeente Opsterland.

foto: gemeente Opsterland

7. Natuur en landschap

De kracht van de leefomgeving en de identiteit van de gemeente Opsterland worden mede bepaald door de kwaliteit van natuur en landschap. In dit hoofdstuk beschrijven we de ontstaansgeschiedenis van het landschap, de landschapstypologie, de natuurwaarden, de cultuurhistorische waarden en de beleidsuitgangspunten voor het beschermen van landschap en natuur.

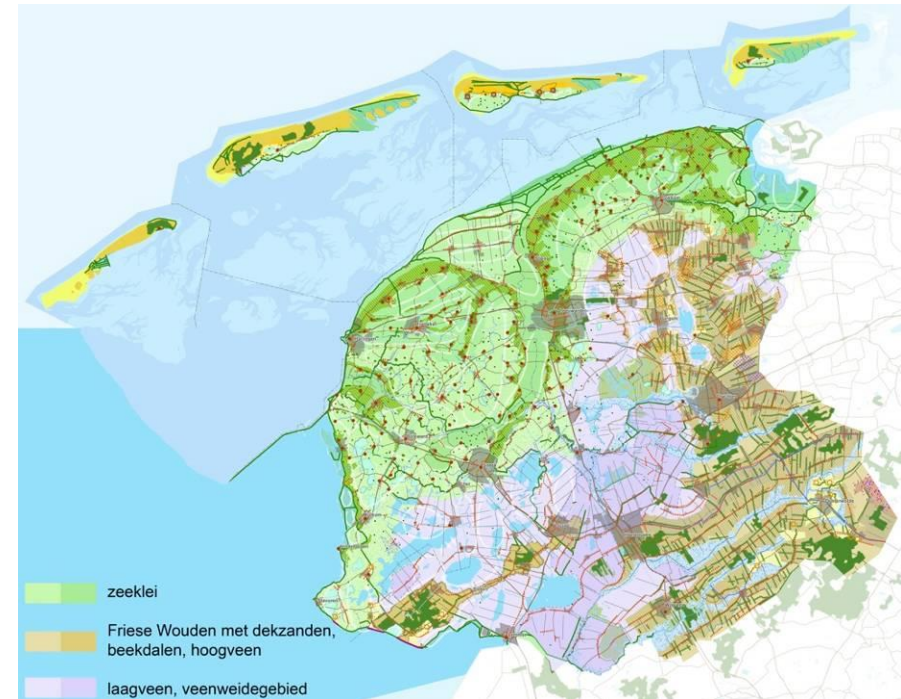
7.1. Ontstaansgeschiedenis landschap Opsterland

Opsterland ligt op de overgang van het relatief hoog gelegen Fries-Drents plateau naar het lage midden van Friesland. Karakteristiek is de afwisseling van de besloten landschappen op hoger gelegen zandgronden en de vergezichten van het veenweidegebied in het westen van de gemeente. De basis voor dit afwisselende landschap ligt in de ijstijd. De ijstijden brachten vanuit Scandinavië zand en stenen mee en vormde het Drents plateau met uitlopers tot in de zuidelijke Friese Wouden uitstrekken. Toen het warmer werd, schuurden smeltwaterstromen brede dalen uit. Zo ontstond het kenmerkende landschap van Zuidoost Fryslân met zijn beekdalen en zandruggen. Een van die dalen was de voorloper van het huidige Koningsdiep. Met het stijgen van de temperatuur na de laatste ijstijd vormden zich veenmoerassen op het keileem en dekzand, het hoogveen. Het veen breidde zich uit en vulde uiteindelijk ook de beekdalen met laagveen. Ook in het lage midden van Fryslân ontstonden veenmoerassen. Hier ontstond het tweede landschapstype, het laagveengebied, later het veenweidegebied. Het derde landschapstype van Fryslân betreft het noordelijke zeekleigebied. *Zie figuur 22.*

Bewoningsgeschiedenis

De bijzondere kenmerken van het landschap van Opsterland worden enerzijds bepaald door de hiervoor beschreven natuurlijke ontwikkeling en anderzijds door de eeuwenlange bewoningsgeschiedenis van het gebied. Het duurde vermoedelijk tot de late 10^e eeuw voordat er via de veenriviertjes bewoners kwamen in Opsterland. De ontginningen die toen

in gang zijn gezet hebben de vorm van het huidige Opsterland verder bepaald. De eerste veenontginningen in Opsterland vonden plaats in de Middeleeuwen vanuit het Koningsdiep in de vorm van opstreckende kavels.

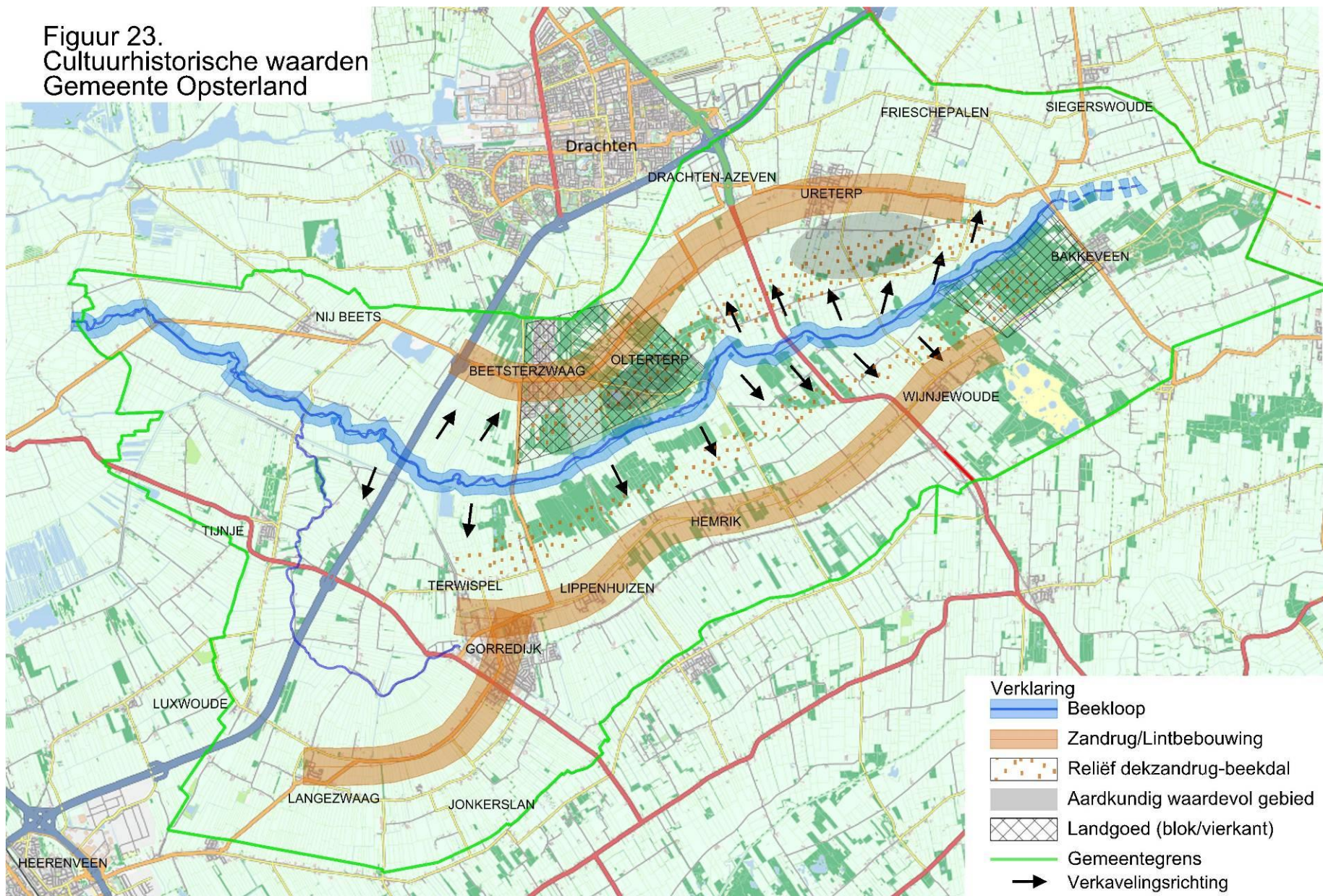

Figuur 22. Landschapstypologie provincie Fryslân. Bron: Grutsk op 'e Romte, 2013

In de 16^e en 17^e eeuw werd het laag- en hoogveen voor turfwinning ontsloten. De turf was nodig vanwege de toenemende behoefte aan brandstof, zowel in Fryslân als in het Westen. De turf werd allereerst uit de hoogveengebieden gestoken, waar deze droog kon worden gewonnen. De turf uit de uitgestrekte hoogveengebieden werd door de gegraven vaarten, waaronder de Opsterlânse Kompanjonsfeart, afgevoerd. Deze vaart vormde, naast transportas, een ontginningsbasis en afwateringskanaal voor de omgeving. Vanuit de vaart werden wijken gegraven om het veen te winnen en af te voeren.

Figuur 23.
Cultuurhistorische waarden
Gemeente Opsterland

Laagveenontginningen vonden op grotere schaal plaats vanaf de 18^e eeuw in het Friese midden. Veelal werd het gebied eerst ingepolderd en bemalen, zodat het laagveen droog gewonnen kon worden. De leidijken vormden een grens tussen ontginning en onland en beschermden op deze wijze het ontgonnen land tegen wateroverlast vanuit het hoogveen. Bovendien werd met de leidijken de hoge waterstand van het onland intact gehouden en hadden de leidijken daardoor ook de functie van verdedigingslinie voor het Friese land.

7.2. Landschapstypologie

Vanuit de veelheid aan landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken komen we tot de landschapstypologie voor Opsterland. De typering is afgeleid van het Bestemmingsplan Buitengebied (2014) en van het Landschapsbeleidsplan voor Zuidoost Fryslân (2003) en speelt in op het nieuwe landschapsbeleidsplan dat door de vijf regiogemeenten voor Zuidoost Fryslân wordt ontwikkeld. *Zie figuur 24.*

1. Beekdal en zandrugcultuurlandschap

Beekdallandschap

Beekdalen zijn de lage, door beken uitgeslepen, delen tussen de dekzandruggen. De beekdalen kenden door de dynamiek van de beken een onregelmatige structuur van riet, ruigte, struweel en moerasbos. Het Koningsdiep dal, ter hoogte van Wijnjeterper Schar en Oude bos, laat deze kleinschalige structuur nog goed zien. De benedenloop van het Koningsdiep ligt in het open veengebied. *Zie figuur 24.*

Woudontginningen

De woudontginningen zijn ontstaan vanaf de 13^e eeuw vanuit de beekdalen en dekzandruggen. Een bijzondere vorm van ontginning met opstreckende kavels van bouwlanden, heidevelden en hooilanden. Het rechthoekige wegenpatroon over de dekzandrug vormt de ruimtelijke basis voor dit landschapstype. Kenmerkend is het voorkomen van twee parallelle wegen. De binnenweg loopt langs het hoogste deel van de dekzandrug en is de basis voor het oudste bebouwingslint. De buitenweg is gelegen op de overgang van rug naar beekdal. Zo zijn in de gemeente Opsterland twee dorpslinten ontstaan:

- Beetsterzwaag en Ureterp
- Terwispe, Lippenhuizen, Hemrik, Wijnjeterp en Duurswoude.

Landgoederenlandschap

Aan de rand van de woudontginningen, op de overgang naar het laagveengebied, ontstonden ter plaatse van Beetsterzwaag in de 18^e en 19^e eeuw **landgoederen**. De investeringen in de landgoederen, door welgestelde kooplieden en Friese heren, konden worden gedaan uit de opbrengsten van de turfwinning. De landgoederenstructuur is geënt op de lineaire opbouw van het oorspronkelijke woudontginningslandschap.

2. Hoogveenontginningen

Hoogveen ontstond op dekzandruggen, daar waar door het keileem in de ondergrond de afvoer van het water stagneerde. De hoogveengebieden op de dekzandruggen zijn vanuit de bestaande wegdorpen (woudontginningen) in cultuur gebracht. In het begin van de 20^e eeuw werd de grootschalige ontginning rond onder meer Bakkeveen uitgevoerd, grotendeels als werkgelegenheidsproject. Door de ontginning is een vrij open en grootschalig landschap ontstaan met een regelmatige, blokvormige verkaveling.

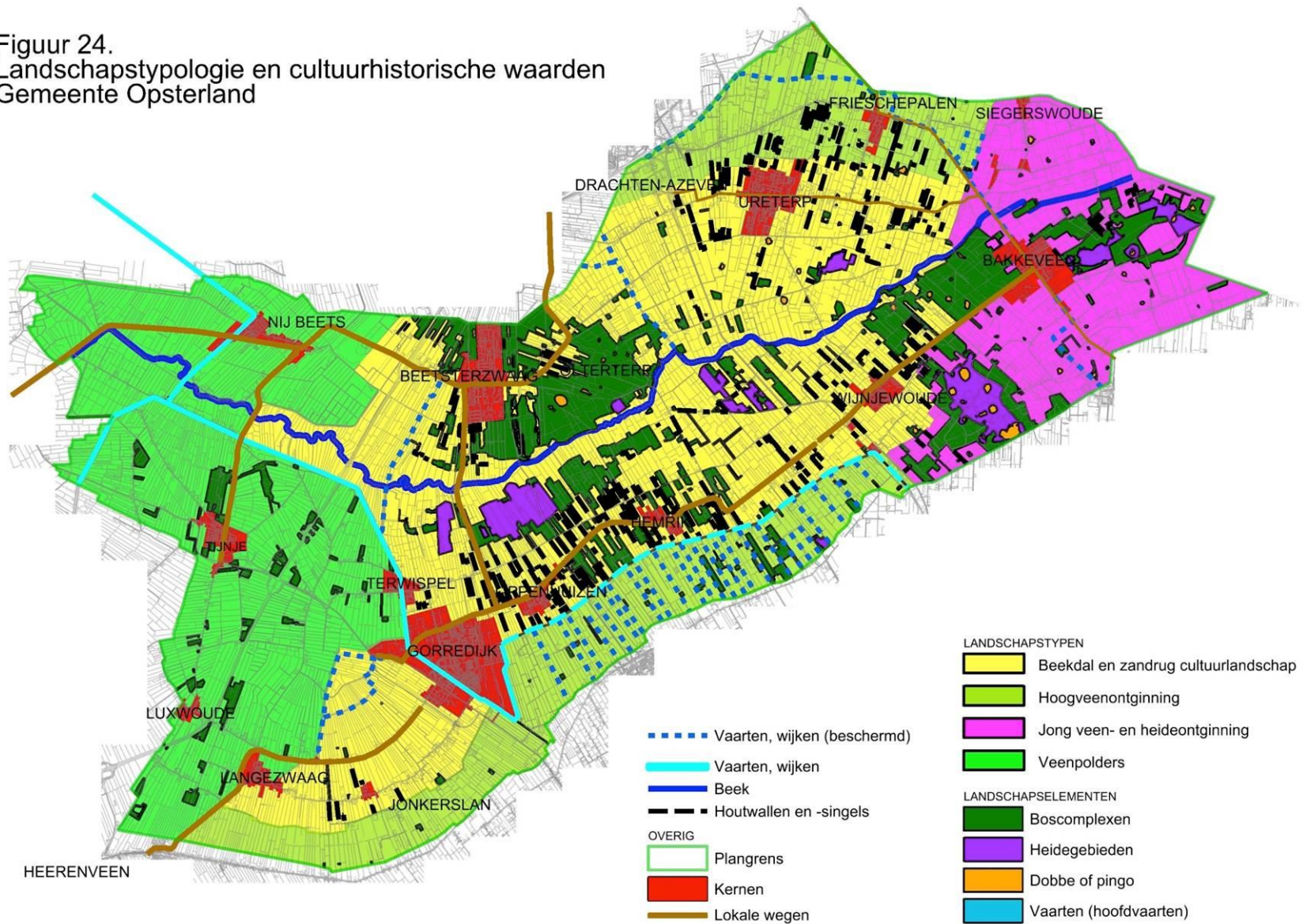
3. Jonge veen- en heideontginningen

Heideontginningen zijn vrij jong (begin 20^e eeuw) en komen met name voor langs de drogere randen van het Drents Plateau en op de hogere gronden langs de middenloop van het beekdal. De heideontginning wordt gekenmerkt door open landbouwgrond met gemengd grondgebruik, verdicht met bosjes en gemengde houtsingels met berk.

4. Veenpolders

Vanuit het lage midden werd het laagveen ontgonnen, dat was ontstaan in het stagnerende water tussen de Middellzee en de Zuiderzee. Vanaf de dijken en vanuit de turfvaarten werd het veen ontgonnen. In langgerekte kavels werd het land vanuit het bebouwde lint gecultiveerd, waarbij het achterste deel veelal onontgonnen bleef. Door de vervening en turfwinning werd het laagveen omgevormd tot een drassig gebied met legakkers, petgaten en meren. Vanaf de 19^e eeuw zijn de uitgeveende gebieden ingepolderd.

Figuur 24.
Landschapstypologie en cultuurhistorische waarden
Gemeente Opsterland

7.3. Natuurgebieden, EHS

De gemeente Opsterland is rijk aan natuurgebieden en gebieden met beschermde dier- en plantensoorten. In het kader van het Bestemmingsplan Buitengebied (2014) is een complete inventarisatie opgesteld. We beperken ons hier tot de hoofdlijnen. *Zie figuur 25.*

Natura 2000-gebieden

De Natura 2000-gebieden betreffen gebieden die reeds vallen onder de Vogel- en/of Habitatrichtlijn. In Opsterland komen een drietal Natura 2000-gebieden voor: De Bakkeveense Duinen en het Wijnjeterper Schar vallen beide onder de Habitatrichtlijn. Van Oordt's Mersken is van origine een Vogelrichtlijngebied. Het Terwispeler Groot-schar, gedeeltelijk liggend in Van Oordt's Mersken, is later aangewezen als Habitatrichtlijngebied.

De gemeente kent daarnaast ook nog andere natuurgebieden, zoals: de Fennen nabij Gorredijk, Kapellepo1le nabij Wijnjewoude/Klein Groningen en de Merskenheide nabij Ureterp.

Van de drie belangrijkste, en via de Natuurbeschermingswet beschermde, Natura 2000-gebieden wordt hierna een beeld geschetst.

Van Oordt's Merken

Van Oordt's Mersken ligt in de benedenloop van het Alddjip, op de overgang van zandgronden naar laagveen. Het terrein kent een kleinschalige afwisseling van diverse typen grasland en moerassen. Het gebied is vooral van belang vanwege de aanwezige blauwgraslanden. Daarnaast komen dotterbloemhooilanden en grote zeggenvegetaties voor. Het laagste deel is een belangrijke ganzenpleisterplaats. Het is ook van Europees belang als broedgebied voor vogelsoorten die houden van kruidenrijke graslanden (Paapje). *Zie figuur 25.*

Bakkeveense Duinen

De Bakkeveense Duinen is een gevarieerd gebied met bos- en heideterreinen en graslanden in het dal van de Boarn (Boorne) of het Alddjip (Koningsdiep). In dit plaatselijk sterk geaccidenteerd terrein liggen zure vennen en uitgestrekte heidebegroeiingen als een deken over de

duinen. De bossen op het terrein bestaan vooral uit aangeplante en spontaan opgeslagen grove dennenbegroeiingen. *Zie figuur 25.*

Het Wijnjeterper Schar

Het Wijnjeterper Schar is een heidegebied in de middenloop van het Alddjip. Het grootste deel van het gebied bestaat uit een reliëfrijk dekzandlandschap, waarin leem aan de oppervlakte komt.

Langs de beek ligt een smal veengebied. In het zandgebied ligt een groot aantal laagten. In de laagten in de keileem hebben zich beek-eerdgronden gevormd, waar het aanwezige blauwgrasland aan gebonden is. Karakteristiek in het gebied zijn daarnaast droge en natte heide, schraal grasland en kleine zeggenmoerassen. Lokaal komt dotterbloemhooiland voor. De graslanden worden afgewisseld met vochtige bossen. Door het reliëf en de verschillende bodemsoorten zijn veel natuurlijke gradiënten tussen de vegetatietypen aanwezig. *Zie figuur 25.*

De Ecologische Hoofdstructuur

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) bestaat uit:

- Kerngebieden: natuurterreinen, bossen en grote wateren;
- Natuurontwikkelingsgebieden: gebieden die een goede mogelijkheid bieden voor het ontwikkelen van natuurwaarden;
- Verbindingszones: zones die uitwisseling van soorten tussen bovengenoemde gebieden mogelijk maken.

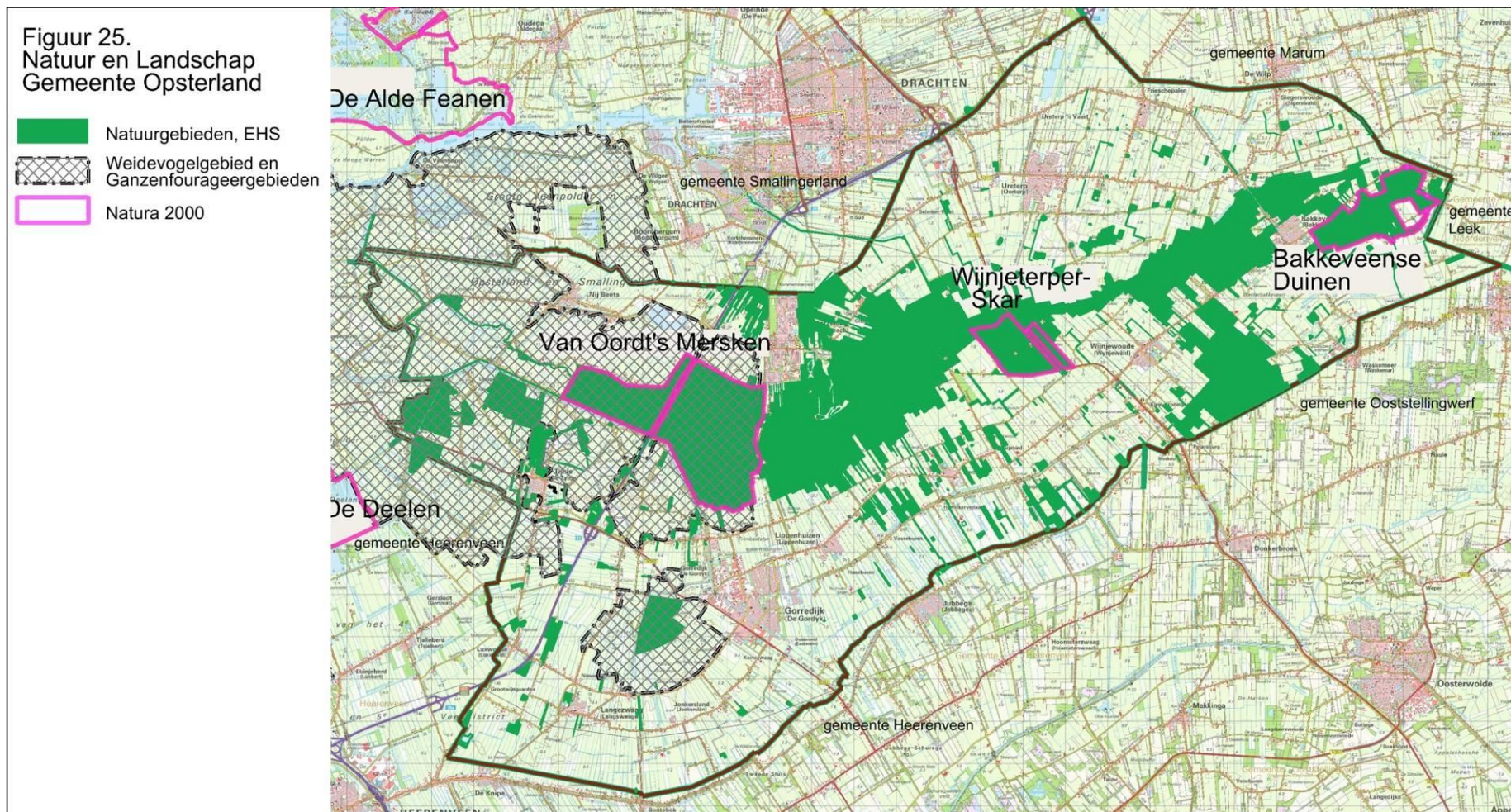
Weidevogelgebieden

Binnen de gemeente Opsterland is voorts een aantal belangrijke weidevogelgebieden aanwezig, zie figuur 25. De provincie heeft deze weidevogelgebieden aangewezen als "weidevogelkansgebied" (Weidevogelnota 2014-2020). Deze aanwijzing houdt in dat er middelen beschikbaar zijn om in overleg met de boeren te komen tot een weidevogelvriendelijk beheer van de graslanden.

Ganzenfoerageergebieden

De provincie Fryslân is een belangrijk overwinteringsgebied voor ganzen. Voor de opvang van ganzen en smienten heeft de provincie ganzenfoerageergebieden aangewezen. Deze gebieden zijn in het Streekplan Fryslân (2007) aangegeven. *Zie figuur 25.*

7.4. Cultuurhistorische waarden

Ten behoeve van het Bestemmingsplan Buitengebied (2014) voor Opsterland heeft een inventarisatie van cultuurhistorische waarden plaatsgevonden. Die waardebeoordeling sluit aan bij de provinciale

structuurvisie Grutsk op 'e Romte (2014). Daarmee wordt duidelijk welk belang moet worden gehecht aan de onderscheiden landschappelijke kwaliteiten. Figuur 26 geeft een overzicht van deze waarden.

Landschapstypologie	Belangrijkste cultuurhistorische waarden
Beekdal en zandrug-cultuurlandschap:	Samenhang hogere dekzandruggen, parallel aan het beekdal van het Koningsdiep, reliëfverschillen. Pingoruïnes, dobben en vuursteenvindplaatsen.
<i>Beekdallandschap</i>	Open beekdal, opstreckende verkaveling vanuit het beekdal.
<i>Woudontginningen</i>	Lineaire bebouwingsstructuur (wegdorpen) met boomsingels en houtwallen.
<i>Landgoederen</i>	Aansluiting bij de historische verkavelingsstructuur, lange lijnen. Tuinontwerp.
Hoogveenontginningen	Langegerekte vaarten (o.a. Opsterlânse Kompanjonsfeart) en haaks daarop de wijken voor de veenontginning. Open landschap.
Jonge veen- en heide-ontginningen	Open landbouwgrond, afgewisseld met bossen, heide en gemengde houtsingels.
Veenpolders	Grootschalig open landschap. Lineaire bebouwingslinten, in samenhang met opstreckende verkaveling. Polderdijken. Vaarten. Benedenloop Koningsdiep.

Figuur 26. Overzicht cultuurhistorische waarden per landschapstype

7.5. Beleid gemeente: bescherming natuur en landschap

Het gemeentebestuur van Opsterland acht het van groot belang de bestaande natuurwetenschappelijke, cultuurhistorische en landschappelijke waarden te behouden en, waar mogelijk, te versterken. Het handhaven geschiedt vooral via bestaande wettelijke kaders en de regelgeving die zijn opgenomen in het recent vastgestelde Bestemmingsplan Buitengebied (2014). Uitgangspunt voor het Bestemmingsplan Buitengebied (2014) is dat de karakteristieke landschappelijke en cultuurhistorische waarden moeten worden beschermd en in standgehouden. Dit geldt, naast de beplanting, de vegetatie en de ecologische waarden, nadrukkelijk ook voor de aanwezige reliëfverschillen in het gebied. Kenmerken en waarden fungeren als toetsingskader wanneer voor bouwen, gebruiksverandering of voor vergunning plichtige werken en werkzaamheden een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. De kenmerken en waarden zijn met name richtinggevend bij afwijkings- en wijzigingsprocedures.

Voor het versterken van de bestaande waarden zijn investeringen nodig. Investerings door natuur- en beheerorganisaties, landgoedeigenaren, landbouwers, het Wetterskip en de verschillende overheden. We werken dit per landschapstype verder uit.

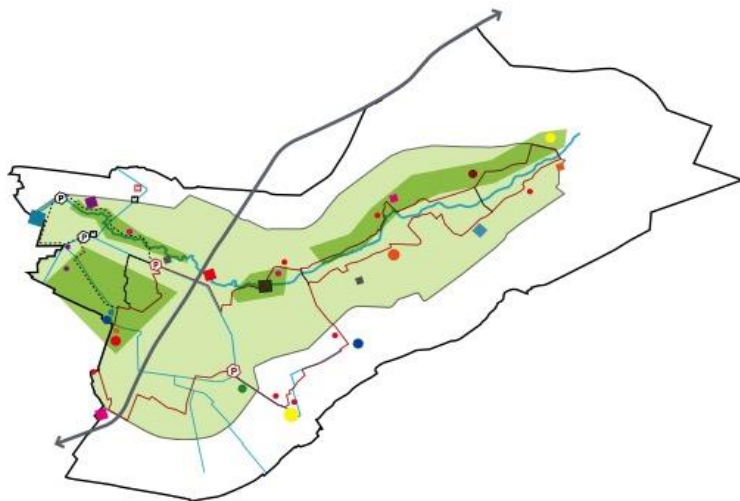
Beekdallandschap Koningsdiep

Het Koningsdiep (of Alddijp) vormt de basis voor de cultuurhistorische en landschappelijke ontwikkeling van de gemeente Opsterland. Het Koningsdiep liep van de meest oostelijke tot de meest westelijke grens van de gemeente en vormde de levensader van Opsterland. Het Koningsdiep is echter in de loop der jaren steeds minder zichtbaar geworden, deels overwoekerd, de bovenloop zelfs gedempt. De gemeente acht het van groot belang het Koningsdiep weer in zijn natuurlijke staat terug te brengen en tevens de oriëntatie van het omliggende landschap op de beek te herstellen. Het Koningsdiep kan op deze manier gaan fungeren als kenmerk voor de gemeente en als aangrijpingspunt voor recreatie en toerisme en voor promotie van de gemeente.

Het Raamplan Landinrichting Koningsdiep(2008) is gericht op herstel van het natuurlijke karakter van het beekdal, waaronder hermeandering en waterberging langs de benedenloop. Tegelijkertijd met het herstel van het beekdal wordt 500 ha nieuwe natuur ingevuld. In de Kaderrichtlijn Water worden beekdalherstel en natuurvriendelijke oevers als opgave genoemd voor het Wetterskip. Het Wetterskip combineert deze opgave met haar opgave voor waterberging. Al deze opgaven zijn verwerkt in het Raamplan Landinrichting Koningsdiep, met de uitvoering is gestart in 2009. De kosten zijn gedekt en de uitwerking en uitvoering van het programma vindt plaats via de Streekagenda.

Om het Koningsdiep ook echt in zijn volle kwaliteit te beleven is het van belang het Koningsdiep goed te ontsluiten. De inzet van de gemeente is gericht op het ondersteunen van de initiatieven van de Stichting Beekdallandschap Koningsdiep om het Koningsdiep beter te ontsluiten, het Koningspad aan te leggen en de landschappelijke kwaliteit rond het Koningsdiep te versterken. Door het verbeteren van de bestaande wandelroutes langs het Koningsdiep ontstaat een lange afstand wandelroute die door het beekdal loopt en het Koningsdiep op verschillende plaatsen kruist. *Zie figuur 27.* De gemeente zal zich inzetten voor het vergaren van externe middelen om deze doelstelling te bereiken.

Figuur 27. Voorstel Koningsspad, de rode lijn.
Bron: BFAS architectuur stedenbouw te Amsterdam

Woudontginningen

De oostwest lopende, besloten, dekzandruggen, met daartussen het relatief open beekdal, bepaalt in hoofdlijnen de structuur van het gebied en geeft een duidelijke gerichtheid. Om deze opbouw goed herkenbaar te houden, is het belangrijk de kleinschalige beslotenheid van de dekzandruggen te waarborgen met houtsingels en bosstroken.

Heideontginningen

De heideontginningen in Opsterland zijn wat het landschap betreft vrij gaaf. Het beleid is erop gericht om de openheid in de ontgonnen gebieden zoveel mogelijk te handhaven en zo mogelijk uit te breiden. Waardevolle pingoruïnes en dobben moeten gehandhaafd en, waar nodig, worden hersteld.

Landgoederen

De landgoederen bij Beetsterzwaag, Olterterp en Bakkeveen zijn bijzonder waardevol. Het beleid is erop gericht dit landschap duurzaam te handhaven. Het oorspronkelijke ontwerp van de landgoederen is in de loop der tijd in verval geraakt, herstel is gewenst. Door een werkgroep,

bestaande uit belanghebbenden en externe deskundigen, zijn interessante voorstellen uitgewerkt en opgenomen in de ontwikkelingsvisie Parels in een groen frame (2013). Nieuwe ontwikkelingen dienen te passen in de schaal van het gebied en van hoogwaardige kwaliteit te zijn.

Het is van groot belang een herstelprogramma op te stellen voor de landgoederen en daarvoor externe middelen te genereren, de gemeente zal zich daarvoor inzetten. Naast externe middelen, kan wellicht ook een sterker beroep worden gedaan op vrijwilligers voor onderhoud en beheer van de landgoederen of op mensen met afstand tot de arbeidsmarkt (met psychische of gezondheidsproblemen). Daarnaast is het van belang te werken aan een sterkere profilering van de landgoederen als aantrekkelijke wandel-, fiets- en verblijfslocaties. Dat kan door een betere ontsluiting (parkeren), horecavoorzieningen en reclame/publiciteit. Afstemming van de benodigde acties kan plaatsvinden door de Stichting Beekdallandschap Koningsdiep en de Werkgroep Groene Parels.

Hoogveenontginningen

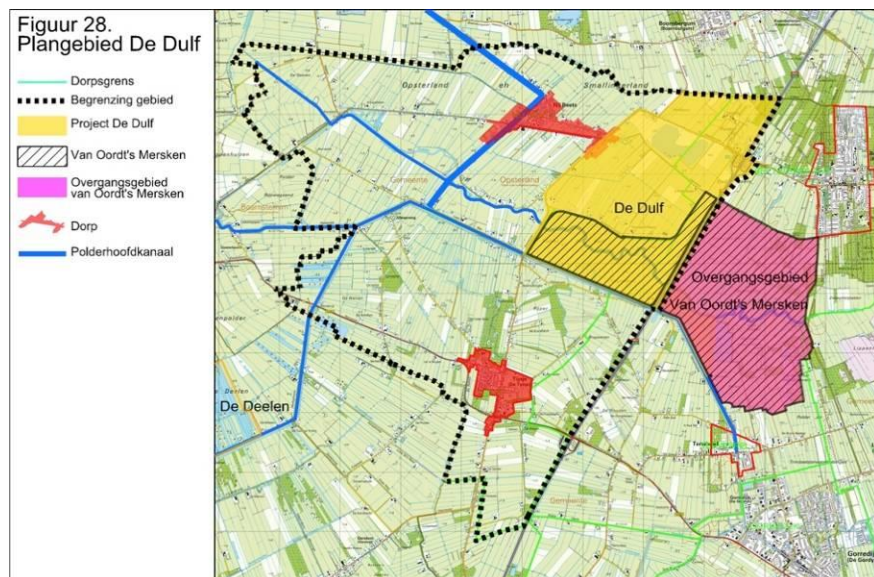
De hoogveenontginningen ten zuiden van Gorredijk vormen een waardevol veenkoloniaal cultuurlandschap. Ze wordt gekenmerkt door een hoofdvaart (Opsterlânse Kompanjonsfeart) met haaks daarop wijken. De wijken zijn aan het verlanden en vooral bij woningen gedempt. Vergroten van de herkenbaarheid van de wijken door het deels verwijderen van de groenopslag is, landschappelijk gezien, gewenst. Ook groenopslag langs de hoofdroutes zou moeten worden verwijderd. Zij beperken het open, ruimtelijk beeld van de veenontginningen.

Veenpolderlandschap

Voor het westelijk veenpolderlandschap als geheel gelden een aantal samenhangende opgaven:

- handhaven openheid en schaalgrootte van de polders;
- herstel herkenbaarheid van de benedenloop van het Koningsdiep in het landschap;
- aantrekkelijker maken van het Polderhoofdkanaal t.b.v. de recreatievaart, door het ontwikkelen van recreatieve voorzieningen (o.a. aanlegplaatsen, verblijfsrecreatie, horeca);
- ontwikkelen weidevogelkringen en weidevogelbeheer (m.n. t.b.v. de Grutto), agrarisch natuurbeheer, afgestemd op de weidevogels, landschap openhouden en bestaande bosbestanden kappen;

- herstructurering en verduurzaming van de landbouw, herverkaveling, agrarisch natuurbeheer;
- ruimte voor recreatieve ontwikkeling: vaarroutes, wandelpaden, voorzieningen, verblijfsrecreatie etc.;
- inspelen op de kaders van de provinciale Veenweidevisie.

Voor het gebied de Dulf en omgeving is inmiddels een afzonderlijk gebiedstraject ingezet. De provincie wil hier, samen met betrokken partijen waaronder de gemeente, landbouw, natuurorganisaties, het Wetterskip en Vitens (waterwinning), een koers uitzetten voor de ontwikkeling van dit gebied, met als uitgangspunten:

- een gezonde en toekomstgerichte, duurzame landbouw;
- een duurzame omgeving die in staat is binnen de grenzen van natuur, landschap en leefklimaat ruimte te geven aan ontwikkeling;
- duurzame waterwinning;
- versterken natuur in combinatie met realisatie van retentiegebieden.

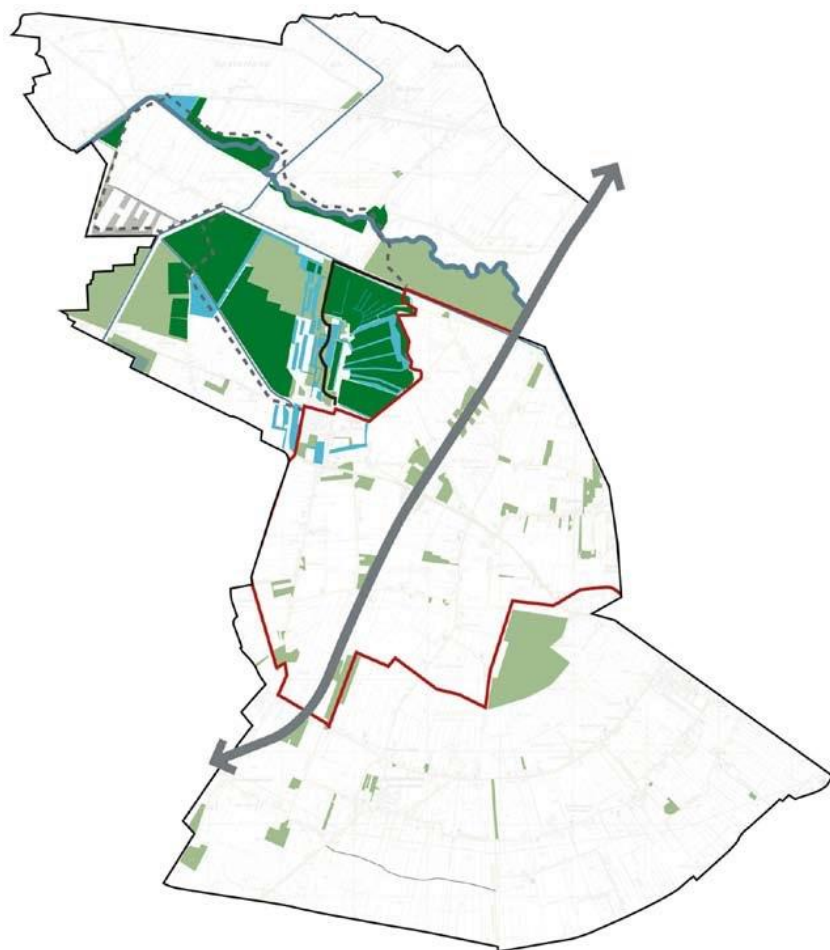
De gemeente faciliteert dit proces en zorgt tevens voor versterking van de recreatieve potenties van het gebied. Zie *figuur 28*.

Voor het Ripergebied, ten zuiden van de Nije Feart, zijn in het verleden plannen ontwikkeld, zoals het in *figuur 29* afgedrukte voorstel van BFAS architectuur stedenbouw te Amsterdam. De kern van dit voorstel is het verwijderen van de herverkavelingsbosjes en daarvoor in de plaats de aanleg van petgaten om oorspronkelijke kenmerken van het gebied, zoals petgaten, rietlanden en waterpartijen, in ere te herstellen. De plannen behelzen ook de aanleg van fiets- en wandelpaden, kanoroutes, een beperkt aantal recreatiewoningen en aanvullende voorzieningen, aansluitend op het dorp Tijnje. Met de openstelling van het -gerenoveerde-polderhoofdkanaal krijgt ook de ontwikkeling van het gebied langs en in de omgeving van dit kanaal (Nij Beets – De Veenhoop) nieuwe kansen voor de toekomst.

De gemeente ziet aldus goede mogelijkheden voor het uitvoeren van een kwaliteitsimpuls voor landschap en natuur en het ontwikkelen van recreatie en toerisme in het Ripergebied. Te combineren met het zo goed mogelijk continueren van de landbouw, het beschermen van de weidevogels en vormen van agrarisch natuurbeheer.

Ripergebied, foto Stichting Beekdallandschap Koningsdiep

Figuur 29. Voorstel tot herinrichting Ripergebiet.
Bron: BFAS architectuur stedenbouw te Amsterdam

8. Milieu, energie en water

De gemeente Opsterland stelt een hoge standaard als het gaat om de kwaliteit van het milieu: de lucht, de bodem, het water. Aspecten van het milieu die er voor zorgen dat het aantrekkelijk is om te wonen, te werken en te recreëren in de gemeente. Het milieubeleid van Opsterland richt zich op:

- schoon en voldoende water, tegengaan verzuring en verdroging;
- energiebesparing door stimuleren woningisolatie en toepassen zonnepanelen;
- tegengaan van luchtvervuiling door verkeer en door ammoniakuitstoot landbouw;
- terugdringen en voorkomen van bodemvervuiling;
- tegengaan verspilling door duurzaam materiaal- en grondgebruik;
- scheiding van afvalstromen.

Lucht

De luchtkwaliteit in Opsterland is ruimschoots voldoende. Door schonere motoren verbetert de uitstoot van auto's. Luchtvervuiling van ammoniak door mestproductie wordt via provinciale beheermaatregelen aan banden gelegd.

Bodem

Er is een urgent geval van bodemvervuiling, namelijk de bodem van de Nije Feart. Deze wordt binnenkort gesaneerd. Daarnaast kent Opsterland een aantal gevallen van bodemvervuiling van bescheiden omvang. Sanering is niet urgent, maar dient plaats te vinden bij herontwikkeling.

Afvalscheiding

Opsterland streeft naar een verregaande scheiding van de afvalstromen. Gft afval, bouw materiaal, glas, papier en textiel worden gescheiden ingezameld. Daarnaast loopt de gemeente voorop bij duurzaam materiaal- en grondstoffengebruik. Kunststoffen en drankenkartons worden via nascheiding als waardevolle grondstoffen gerecycled.

8.1. Energie

8.1.1. Analyse energiegebruik

Het huidige beleid betreffende energie is vastgelegd in het Milieubeleidsplan (2005-2015). Mede door de inzet van de gemeente zijn er de laatste jaren verschillende projecten van de grond gekomen, gericht op energiebesparing en het opwekken van duurzame energie. De gemeente wil met deze Omgevingsvisie inzetten op een hogere ambitie ten aanzien van het opwekken van duurzame energie en energiebesparing. Door de RUG is, in opdracht van de gemeente, studie gedaan naar het bestaande energiegebruik binnen de gemeente en naar de mogelijkheden voor het opwekken van duurzame energie. Het totale verbruik aan elektriciteit lag in 2014 op 112 GWh (GigaWattuur) en bestaat uit een zakelijk verbruik van 83 GWh en een particulier verbruik van 28 GWh. Het totale gasverbruik ligt op 32,3 mln m³. Om dat op een duurzame manier op te wekken, zijn de volgende mogelijkheden onderzocht:

Energiebron:	Energie per unit/jaar	Prijs per unit	Terugverdientijd*
WKO installatie	55% gas besparing	€77.000,--	5 à 9 jaar
WKK-vergasser (biomassa)	3,2 GWh	€1,6 mln.	<5 jaar*
RWZI Slibvergister	48.000 GJ	€300.000,--	5 tot 40 jaar**
Hygiënisatie Mest	5,5 GWh	€750.000,--	4 jaar
Kleine windturbine	2200 kWh	€6.500,--	12 à 13 jaar
33 Zonnepanelen, PV-cel (54m ²)	7.184 kWh	€ 17.325,--	10 jaar
10.000 panelen zonneweide	2,4 GWh	€3 mln.	11 à 12 jaar***

* Afhankelijk van de hoeveelheid SDE+ subsidie.

** Afhankelijk van de gebruikte techniek en de grootte van de RWZI.

*** Op basis van eigen vermogen.

Figuur 30. Inventarisatie mogelijke alternatieve energiebronnen met de geschatte terugverdientijd

Het gebruik van aardwarmte via WKO (warmte-koude opslag) installaties biedt perspectief voor het verwarmen van bedrijven en woningen. Daarnaast kan worden ingezet op het verwerken van biomassa en slibvergisting bij de rioolwaterzuiveringsinstallatie van Gorredijk. Veel

agrarische bedrijven ontwikkelen innovaties voor het opwekken van groene energie. Voor het opwekken van elektriciteit zijn vooral zonnepanelen een interessante optie. De verschillende opties zijn in figuur 31 in kaart gebracht. Om alle benodigde elektriciteit via zonnepanelen op te wekken zijn 47 velden met 10.000 zonnepanelen per veld nodig. Voor het opwekken van de elektriciteit, die door particulieren wordt gebruikt, zijn in totaal 120.000 zonnepanelen nodig, oftewel 6.000 woningen met 20 panelen.

Ook de mogelijkheden voor het besparen zijn onderzocht. Vooral door energiebewust handelen en door het beter isoleren van woningen zijn voordelen te behalen. Van de 12.300 woningen heeft 16% energielabel A of B, 46% heeft label C of D en 38% heeft label E of lager. Om alle woningen op een energielabel A of B te brengen, is een investering van € 15.000,-- tot € 30.000,-- per woning nodig.

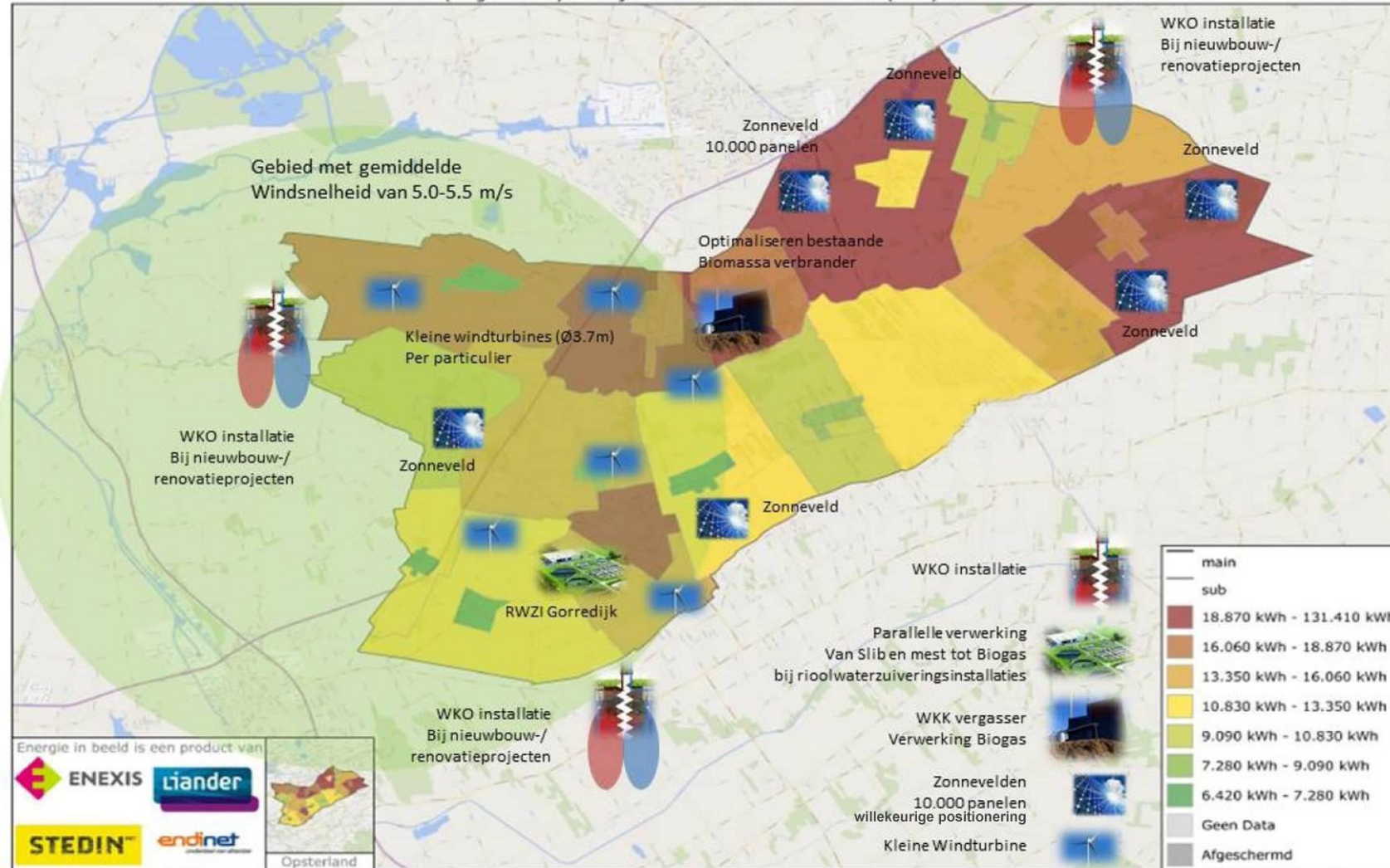
8.1.2. Energiebeleid

Voorgaande inventarisatie maakt duidelijk dat er tal van mogelijkheden zijn voor energiebesparing en voor het opwekken van duurzame energie. De gemeente Opsterland wil bijdragen aan energiebesparing door het treffen van energiebesparende maatregelen aan de gemeentelijke panden, het energieneutraal bouwen van nieuwe voorzieningen en het plaatsen van zonnepanelen op de daken van gemeentepanden. Daarnaast zal de gemeente, samen met het Wetterskip, de mogelijkheden onderzoeken voor de aanleg van een slibvergistingsinstallatie bij de rioolwaterzuiveringsinstallatie.

De gemeente zal initiatieven van burgers en bedrijven voor het opwekken van duurzame energie en het realiseren van energieneutrale gebouwen en woningen faciliteren en stimuleren. Plannen voor zonnepanelen op de daken van (bedrijfs)panden worden omarmd en voor het (tijdelijk) inrichten van zonnenvelden (velden met zonnepanelen) bestaan mogelijkheden, daarbij moet wel een beoordeling plaatsvinden op basis van de landschappelijke kwaliteit en afgestemd op schaal en energiebehoefte van het betreffende dorp. Het gebruik van aardwarmte biedt mogelijkheden en ook dat wil de gemeente stimuleren. Opsterland heeft veel houtopstand/biomassa, hierdoor zijn een aantal initiatieven van de grond gekomen om met hout of andere biomassa (bermgrass) energie op te wekken. Ook daar is wellicht meer mogelijk.

Mogelijkheden voor het opwekken van duurzame energie in de gemeente Opsterland, deelvraag 2.

Buurt (volgens CBS) Zakelijk - Jaar 2013 Verbruik Elektra (kWh) Gemiddeld

Figuur 31: Inventarisatie van de mogelijke bronnen voor het opwekken van duurzame energie in de gemeente Opsterland

Bron RUG

Wijnjewoude heeft de ambitie uitgesproken zich binnen tien jaar te ontwikkelen tot een energieneutraal dorp, de gemeente zal het dorp waar mogelijk bijstaan in het bereiken van deze doelstelling.

De in dit hoofdstuk besproken mogelijkheden voor energiebesparing en voor het opwekken van duurzame energie zullen worden verwerkt in het door de gemeente op te stellen Milieubeleidsplan dat in de loop van 2015 zal verschijnen.

8.2. Water

8.2.1. Analyse

Voor de Omgevingsvisie is ook het gemeentelijk milieubeleid op het gebied van waterbeheer relevant. Onderscheid kan worden gemaakt tussen *schoon* en *voldoende* water. Water kent een kwantiteits- en een kwaliteitsprobleem. Voor beide problemen zijn landelijke en Europese beleidslijnen ontwikkeld:

- het Waterbeleid 21ste eeuw (WB21) om wateroverlast en watertekort tegen te gaan;
- de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) om de kwaliteit van het water te borgen, in de vorm van bovenregionale stroomgebieds-beheersplannen.

In het Waterplan Opsterland 2008-2011 is, samen met het Wetterskip, inhoud gegeven aan de doelstellingen omtrent het waterbeheer. Visie en beleid zijn geformuleerd en de nodige maatregelen zijn in uitvoering. Het thema water blijft ook voor de komende jaren een belangrijk aandachtspunt. Volgens de geldende richtlijnen is de waterkwaliteit wel voldoende, maar het kan beter. Zo doet zich op veel plaatsen verdroging en verzuring voor.

Een specifiek probleem vormt de maaiveldval in het veenweidegebied. Het agrarisch gebruik van deze gronden vergt een verlaging van de grondwaterstand, dat zorgt er voor dat het veen inklinkt en vervolgens vereist dat weer een verdere verlaging van de grondwaterstand. Het resultaat is een voortdurende inklinking van het veengebied met 1 cm per jaar, met onder andere gevolgen voor de (houten) fundering van de oudere bebouwing. Om verdere inklinking te voorkomen, wordt geëxperimenteerd met hogere zomerpeilen. Uiteindelijk valt niet te ontkomen aan aanpassing

van het gebruik van de veenweidegebieden. Dit sluit aan bij de provinciale visie op het veenweidegebied.

8.2.2. Beleid

Samen met de provincie werken we aan schoner water door het treffen van de volgende maatregelen:

- uitvoeren gebiedsvisie Koningsdiep, waardoor de boven-, midden- en benedenloop van het Koningsdiep aan elkaar worden gekoppeld via een natuurlijke inrichting en door het herstel van de meandering vindt waterzuivering plaats in het stroomgebied;
- het realiseren van natuurlijke oeverbeplanting langs grotere wateren, zoals het Polderhoofdkanaal en de Opsterlânske Kompanjonsfeart;
- een natuurvriendelijker beheer van natuurgebieden en weidevogelgebieden leidt tot vermindering van vervuiling door meststoffen en bestrijdingsmiddelen en uitbreiding van agrarisch natuurbeheer in het Ripergebied en langs het Koningsdiep.
- daarnaast wil de gemeente het hemelwater afkoppelen van het vuilwaterriool. In combinatie met een goed rioelstelsel leidt dit tot minder water op straatsituaties, minder overstorten in werking en daardoor minder vervuiling van het oppervlakte water.

Naast schoon water is ook 'voldoende' water een belangrijk thema voor de ruimtelijke inrichting van de gemeente. De klimatologische veranderingen zorgen er voor dat er steeds grotere pieken ontstaan: hevige piekbuien naast lange, droge perioden. WB21 geeft richtlijnen voor het omgaan met deze situatie: vasthouden-bergen-afvoeren. Dit betekent dat een teveel aan hemelwater moet worden vastgehouden op de plaats waar het valt. Er zijn reeds enkele retentiegebieden aangewezen, namelijk de Zomerpolder, het Ripergebied en het beekdal van het Koningsdiep. Voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen is de watertoets ontwikkeld. Bij deze toets moet worden aangetoond dat overtollig water een tijdlang kan worden vastgehouden op de locatie. Bij nieuwe woningbouwprojecten kan dit leiden tot extra ruimte voor de (tijdelijke) opvang van overtollig water. In sommige delen van natuurgebieden in Opsterland is sprake van verdroging, waardoor de bestaande natuurwaarden worden aangetast. Voor deze gebieden worden plannen gemaakt om deze verdroging tegen te gaan.

9. Landbouw

9.1. Analyse

Opsterland is bij uitstek een gemeente met een agrarisch karakter. De grondgebonden agrarische bedrijfsvoering is zeer dominant. Het aantal landbouwbedrijven omvat ruim 300. Het grootste gedeelte van het landelijk gebied heeft een agrarische bestemming: plm. 15.800 ha. Een aanzienlijk deel hiervan is in gebruik voor melkveehouderijen (75%), 20% voor de (overige) graasdieren, 1% voor akkerbouw en 4% voor het houden van paarden. Ter illustratie: het aantal melkkoeien schommelt tussen de 35.000-40.000. Het aantal (overige) graasdieren als schapen en paarden varieert sterk. Daarnaast zijn er ongeveer 20 intensieve veehouderijen.

Ontwikkelingen

De landbouwsector is sterk in verandering door nieuwe Europese regelgeving. Afname van het aantal volwaardige bedrijven en schaalvergroting zijn de dominante ontwikkelingen. Het gevolg is zichtbaar: leegstaande boerderijen en grote nieuwe stallen.

De vertrekpunten voor de agrarische sector in Nederland zijn:

- marktgericht produceren, inspelen op de grote vraag naar zuivelproducten;
- nieuwe landelijke kaders voor vergroening;
- markt- en ketengericht verduurzamen en vergroenen, daarbij vooral aandacht voor dierenwelzijn;
- invullinggeven aan maatschappelijke wensen op het gebied van volksgezondheid, dierenwelzijn, biodiversiteit, landschap, milieu, energie.

Marktwerving

De agrarische sector ziet zich geplaatst voor een heroriëntatie op de toekomst. Het Europese beleid is voor Nederland vertaald in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). De zuivelquotering is verdwenen en de landbouwsubsidies lopen terug. Het markt- en prijsbeleid, om de prijzen van landbouwproducten stabiel te houden, wordt verregaand afgebouwd. Wereldwijd voltrekt zich een groeiende vraag naar

Nederlandse zuivelproducten, vooral China vormt een belangrijke nieuwe markt. De zuivelindustrie speelt daar actief op in door de bouw van nieuwe zuivelfabrieken. Het effect op de grondgebonden veehouderij in Nederland, en zeker ook in Opsterland, is dat veel veeteeltbedrijven kiezen voor schaalvergroting: grotere veestapel, grotere stallen waar de koeien het hele jaar door in verblijven en grotere oppervlakten grasland per boerderij voor de productie van veevoer, het uitrijden van mest en het weiden van kalveren en vaarzen. Ook heeft de schaalvergroting effect op de verkeerssituatie op de plattelandswegen. Er wordt gewerkt met steeds grotere landbouwmachines en er vindt steeds meer vervoer plaats met grote vrachtwagens voor aanvoer van veevoer en afvoer van mest en melk. Dit leidt tot verkeersonveilige situaties en schade aan plattelandswegen.

9.2. Landbouwbeleid

Maatschappelijke dialoog

Landelijk wordt een maatschappelijke dialoog gevoerd over verduurzaming van de veehouderij, vooral thema's als volksgezondheid, dierenwelzijn en aantasting van landschap en milieu zijn daarbij aan de orde. Het kabinet stelt als doel een markt- en ketengestuurde verduurzaming van de veehouderijproductie, die maatschappelijk wordt gedragen. Voor de veehouderijbedrijven in Opsterland geldt, dat de schaalvergroting zich zal doorzetten en dat daarbij aandacht moet worden besteed aan:

- de inpassing van nieuwe grote stallen in het landschap;
- het herinrichten van weidegebieden;
- het beperken van de milieuhinder (geur en ammoniak);
- afstemming met landschap, natuur en vernatting;
- infrastructurele gevolgen;
- vrijkomende boerderijen en nieuwe functies daarin.

Landschappelijke inpassing

In het Bestemmingsplan Buitengebied (2014) zijn ruimtelijke en milieutechnische kaders opgenomen voor uitbreiding van agrarische bouwpercelen. Deze waarborgen een verantwoorde landschappelijke inpassing. Als de uitbreiding van deze bouwpercelen tot doel heeft de veestapel uit te breiden (intensivering), dan zal op basis van de

Natuurbeschermingswet moeten blijken of deze uitbreiding uitvoerbaar is. Dit met het oog op de al hoge stikstofbelasting van de in de gemeente aanwezige Natura 2000-gebieden. Ook zijn in dit bestemmingsplan de waarden op het gebied van natuur en landschap beschreven. Voor landbouwgebieden met een waarde voor natuur en landschap kan gelden, dat wordt overgegaan naar vormen van agrarisch natuurbeheer van graslanden, in combinatie met een passende financiële compensatie.

Toekomstperspectief landbouw

De Dienst Landelijk Gebied heeft in 2008, in opdracht van de gemeente Opsterland, onderzoek gedaan naar de toekomst van de landbouwbedrijven in de gemeente. Uit dit onderzoek bleek dat veel bedrijven geen opvolging hebben en zullen worden verkocht en/of verdeeld over bestaande bedrijven. Door deze situatie, in combinatie met eerder genoemde maatschappelijke ontwikkelingen, komen de bestaande agrarische bedrijven in een zeer onzekere situatie terecht. Bedrijven hebben grofweg twee opties: verbreden of schaalvergroting. Bij verbreden kan worden gedacht aan het ontwikkelen van nevenactiviteiten, zoals recreatie, natuurbeheer, biologische landbouw. Een andere optie is schaalvergroting naar bedrijven met meer dan 200 melkkoeien. In dat geval zullen bedrijven investeren in grotere stallen en in innovatie van het productieproces en de mestverwerking.

De gemeente kiest ervoor om per deelgebied, samen met betrokken partijen, een koers uit te zetten, uitgaande van een collectieve benadering. Met die benadering zal worden getracht de belangen van landschap, natuur en landbouw zo goed mogelijk bij elkaar te brengen. Voor De Dulf wordt met deze aanpak geëxperimenteerd. Het verkrijgen van maatschappelijk draagvlak bij dit proces is van belang, het gaat tenslotte om forse langetermijninvesteringen.

Leegstaande boerderijen

Door schaalvergroting en bedrijfsbeëindiging zullen veel van de bestaande boerderijen leeg komen te staan. Om verpaupering te voorkomen, zal de gemeente meewerken aan het realiseren van een nieuwe invulling van leegkomende panden. Tijdens de participatieronde langs de dorpen van Opsterland kwamen tal van ideeën aan de orde, zoals recreatiesteunpunten in combinatie met B&B, zorgboerderij, coöperatieve

woonvorm voor ouderen, en dergelijke. Figuur 32 schetst een mogelijke oplossing voor een recreatief steunpunt.

Figuur 32. Schets van een recreatief steunpunt als invulling voor een leegstaande boerderij

Bron: Stichting Beekdallandschap Koningsdiep.

10. Recreatie en toerisme

10.1. Analyse

De analyse van landschap en cultuurhistorie maakt duidelijk dat Opsterland beschikt over een grote variatie aan natuurschoon en cultuurlandschappen. Met als speerpunten: de zandverstuivingen, bossen en heide bij Bakkeveen, de landgoederen bij Beetsterzwaag-Olterterp, het beekdal en de zandruggen van het Koningsdiep en het stelsel van vaarroutes, waaronder de Turfroute en het Polderhoofdkanaal, aansluitend op het Friese Merengebied. Naast deze speerpunten kent Opsterland uitgebreide routegebonden recreatiemogelijkheden: er zijn prachtige vaar-, wandel-, fietsroutes en ruiterspaden. Al die recreatiemogelijkheden zijn er voor de bewoners van Opsterland, voor dagjesbezoek uit de regio en voor toeristen van elders.

Ontwikkelingen

De recreatie in Opsterland vormt een stabiele factor, het is recessiebestendig en biedt enkele honderden arbeidsplaatsen. Opsterland kent per jaar meer dan 140.000 overnachtingen. Voor de groei van recreatie en toerisme liggen er volop kansen. Steeds meer mensen kiezen voor actieve vormen van recreatie en dat is wat Opsterland in ruime mate kan bieden in de vorm van route-gebonden recreatie: wandelen, fietsen, varen, paardrijden. Opsterland is bij uitstek een geschikte bestemming voor ouderen. De nota Vergrijzing en Ruimte (2013) geeft een analyse van de behoefte aan vrijetijdsbesteding van ouderen:

“De ouderen van nu en straks zijn steeds uithuiziger in hun vrijetijdsbesteding. Het aantal vakanties in binnen- en buitenland neemt toe. Dit komt doordat deze ouderen welvarender, mobieler en hoger opgeleid zijn dan de ouderen van voorheen.

De vergrijzing leidt niet tot een toename in het totaal aantal dagtochten. Wel zal er een verschuiving zijn in type en bestemming van deze dagtochten. Vrijetijdsactiviteiten zoals wandelen en fietsen gaan relatief aan populariteit winnen. Innovaties als de elektrische fiets en informatie, rustpunten, service en navigatiemiddelen onderweg stimuleren dit. Ook golfen lijkt een groeimarkt onder ouderen te blijven.

Er is een groeiende markt voor nieuwe producten en diensten rondom zorg, wellness en wellbeing in aantrekkelijke (natuurlijke) omgevingen. Ook neemt de behoefte aan en de vraag naar luxe, privacy en – vooral – comfort toe. Deze ontwikkeling vraagt om een kwaliteitsverbetering in de verblijfsrecreatie.”

10.2. Beleid toerisme en recreatie

Regiomarketing De Friese Wouden

De Friese Wouden in het algemeen en Opsterland in het bijzonder zijn niet erg bekend bij de doorsnee Nederlandse toerist. De Drentse bossen en heidevelden en de Friese meren zijn alom bekende toeristische trekpleisters. De daartussenin gelegen Friese Wouden is veel minder bekend, maar kan wel worden gezien als het best bewaarde geheim van Fryslân. Een authentiek en nog relatief rustig gebied met een breed scala aan recreatieve mogelijkheden.

De gemeente wil de recreatieve en toeristische mogelijkheden bevorderen door voorwaarden te bieden voor nieuwe ontwikkelingen. Daartoe wordt onder meer deelgenomen aan een provinciebreed regiomarketing project voor De Friese Wouden. Dit project moet leiden tot een “Uitvoeringsplan recreatie en toerisme Friese Wouden”, met als centrale thema’s het vermarkten van de regio, het onderling verbinden van organisaties betrokken bij recreatie en toerisme in de regio en het ontwikkelen van toeristische projecten en voorzieningen. Interessante doelgroepen voor het toerisme in Opsterland zijn gezinnen met kinderen en vijftig plussers. Voor deze Omgevingsvisie staat de vraag centraal waar ruimte kan/moet worden gereserveerd voor toeristische accommodaties en welke vormen van voorzieningen daarbij passend zijn. Doel is het verleiden van toeristen tot een meerdaags verblijf in Opsterland. Daarbij onderscheiden we de volgende speerpunten:

- optimaliseren routegebonden recreatiemogelijkheden: wandelpaden, fietspaden, ruiterspaden en vaarroutes;
- stimuleren verblijfsrecreatie rond Bakkeveen, in combinatie met wellness voorzieningen;
- positioneren van Gorredijk als aantrekkelijke winkelplaats;
- verbeteren toegankelijkheid en attractiewaarde landgoederen bij Beetsterzwaag-Olterterp;

- in het algemeen: inspelen op de wensen van de oudere generatie: kwaliteit en comfort;
- algemene en gerichte promotie en acquisitie.

Route-gebonden recreatie

Zowel voor de dagrecreatie als voor het toerisme, zijn de route-gebonden recreatievoorzieningen van groot belang. De gemeente beschikt over een uitgebreid netwerk van fiets-, wandel-, mountainbike-, men- en ruiterroutes. In overleg met boseigenaren en natuurbeheerders wordt gewerkt aan uitbreiding van het netwerk. Gedacht kan worden aan:

- de ontwikkeling van het Koningspad, een lange-afstand-wandelpad in het beekdal van het Koningsdiep;
- recreatieve fietsroutes tussen Beetsterzwaag en Nij Beets, langs De Dulf.

Bij het ontwikkelen van nieuwe routes dient ook aandacht te worden besteed aan kwetsbare doelgroepen, denk bijvoorbeeld aan rolstoelpaden. Daarnaast is het van belang “rustpunten” te ontwikkelen. Dit zijn kleinschalige locaties waar wandelaars en fietsers even kunnen uitrusten, een drankje gebruiken of iets eten. Dergelijke rustpunten langs wandel- en fietsroutes kunnen worden ontwikkeld bij woningen, boerderijen, B&B's, kleine campings, en dergelijke. *Zie ook figuur 32.*

Naast de rustpunten stimuleert de gemeente attracties die ondersteunend zijn aan de route-gebonden recreatie, zoals exposities en activiteiten, gericht op het ontdekken van de cultuurhistorische kwaliteit van het landschap.

Waterrecreatie: vaarroutes

Opsterland wil de mogelijkheden op het gebied van watersport verbreden door:

- de bestaande vaarroutes (Turfroute) beter aan te sluiten op de Friese Meren, de opening van het Polderhoofdkanaal is daarin een belangrijke stap;
- het stimuleren van recreatieve voorzieningen langs het Polderhoofdkanaal, met name bij Nij Beets;
- het promoten en vermarkten van de Turfroute (inclusief het Polderhoofdkanaal), het verbeteren van de voorzieningen langs de Turfroute;

- het sterker positioneren van Gorredijk als aanlegplaats op de Turfroute;
- het verbeteren van mogelijkheden voor de kleine recreatievaart in de Turfroute (sloepen, kano's), met bijbehorende voorzieningen: aanlegplaatsen, kleinschalige kampeerterreinen, en dergelijke.

foto: gemeente Opsterland

Nij Beets

Nij Beets vormt een belangrijk aangrijpingspunt voor recreatieve voorzieningen langs de vaarroute van Opsterland naar de Friese Meren. Bij het zwembad zijn voorzieningen voor waterrecreanten gerealiseerd en daarnaast zijn er verschillende aanlegplaatsen langs de route. Bij de nieuwe brug en het dorps huis wil de gemeente een nieuw dorps hart ontwikkelen, met daarop aansluitend de mogelijkheid van een recreatief steunpunt. Bij het Damshûs, aan de noordwestkant van de vaart, zien we mogelijkheden voor kleinschalig (recreatief) wonen met bijbehorende voorzieningen. Een dergelijke ontwikkeling kan de aantrekkingskracht van de vaarroute versterken en draagt tevens bij aan een versterking van de dorpsstructuur met een nieuw dorps hart.

Bakkeveen

Bakkeveen is de spil van de toeristisch-recreatieve sector in de gemeente. De prachtige omgeving heeft geleid tot vele recreatieve voorzieningen in en rond dit dorp. De bestaande voorzieningen zijn vooral gericht op gezinnen met kinderen. Aanvullend op de bestaande accommodaties liggen er kansen voor nieuwe ontwikkelingen, specifiek voor oudere recreanten en toeristen, zoals: comfortabele vormen van verblijfsrecreatie, vakantiewoningen, wellness en andere op gezondheidsbevordering

toegesneden faciliteiten. Daarbij geldt als uitgangspunt dat het gaat om kleinschalige voorzieningen, passend bij de sfeer en de schaal van Bakkeveen.

Het project Dúnsân moet zorgen voor een aantrekkelijk ingericht transferpunt. Hier kunnen bezoekers hun auto parkeren, een wandeling maken, een fietstocht beginnen of gebruik maken van de voorzieningen in Dúndelle.

Figuur 33. Project Dúnsân(voorlopig ontwerp)

Beetsterzwaag-Olterterp

Beetsterzwaag en omgeving vormt eveneens een belangrijke toeristische trekker. Het accent ligt hier op kunst, cultuur en landschap. De vele galeries en de bestaande culturele activiteiten vormen een basis voor het aantrekken van kunstminnende bezoekers. Een verdere uitbouw van dit

sterke imago biedt perspectief, zeker in combinatie met de vele landgoederen. De landgoederen van Beetsterzwaag-Olterterp vormen een belangrijk element in het brede palet aan recreatieve voorzieningen. De landgoederen bieden fraaie fiets- en wandelmogelijkheden. Ook de beschikbaarheid van een golfbaan is van groot belang. De attractiviteit van het gebied kan verder worden versterkt door de landgoederen op te knappen en zo mogelijk in oude luister te herstellen. Ook hier vormt het thema kunst en cultuur een belangrijke trekker. Zo kunnen landgoederen een rol spelen bij culturele activiteiten, kunnen een of meerdere landhuizen een museale functie krijgen en kunnen beeldentuinen ontstaan.

Het is van belang dat bij het ontwikkelen van recreatieve voorzieningen ook rekening wordt gehouden met gehandicapten. Zo biedt Beetsterzwaag een speciaal wandelpad voor rolstoelgebruik, in combinatie met overnachtingsmogelijkheden voor rolstoelgebruikers. Gedacht wordt aan uitbreiding van deze voorzieningen.

Gorredijk

Eerder is Gorredijk al genoemd als pleisterplaats in de Turfroute, maar ook los van de recreatievaart is Gorredijk aantrekkelijk voor recreatief bezoek, waarbij een combinatie kan worden gemaakt tussen cultuur (museum, theater, muziek), recreatief winkelen (mode) en horeca langs de vaart. Promotie van de bijzondere kwaliteiten van Gorredijk moet, samen met de betrokken ondernemers, verder worden uitgewerkt.

DEEL III

BELEIDSPROGRAMMA'S

De nieuwe Omgevingswet vraagt gemeenten de financiële haalbaarheid van hun Omgevingsvisie aan te tonen via een apart van de Omgevingsvisie op te stellen uitvoeringsprogramma. Bij voorkeur is dat een jaarlijks bij te stellen meerjarenprogramma, gekoppeld aan de gemeentelijke begrotingscyclus. Dat is ook de beleidslijn die de gemeente Opsterland wil volgen.

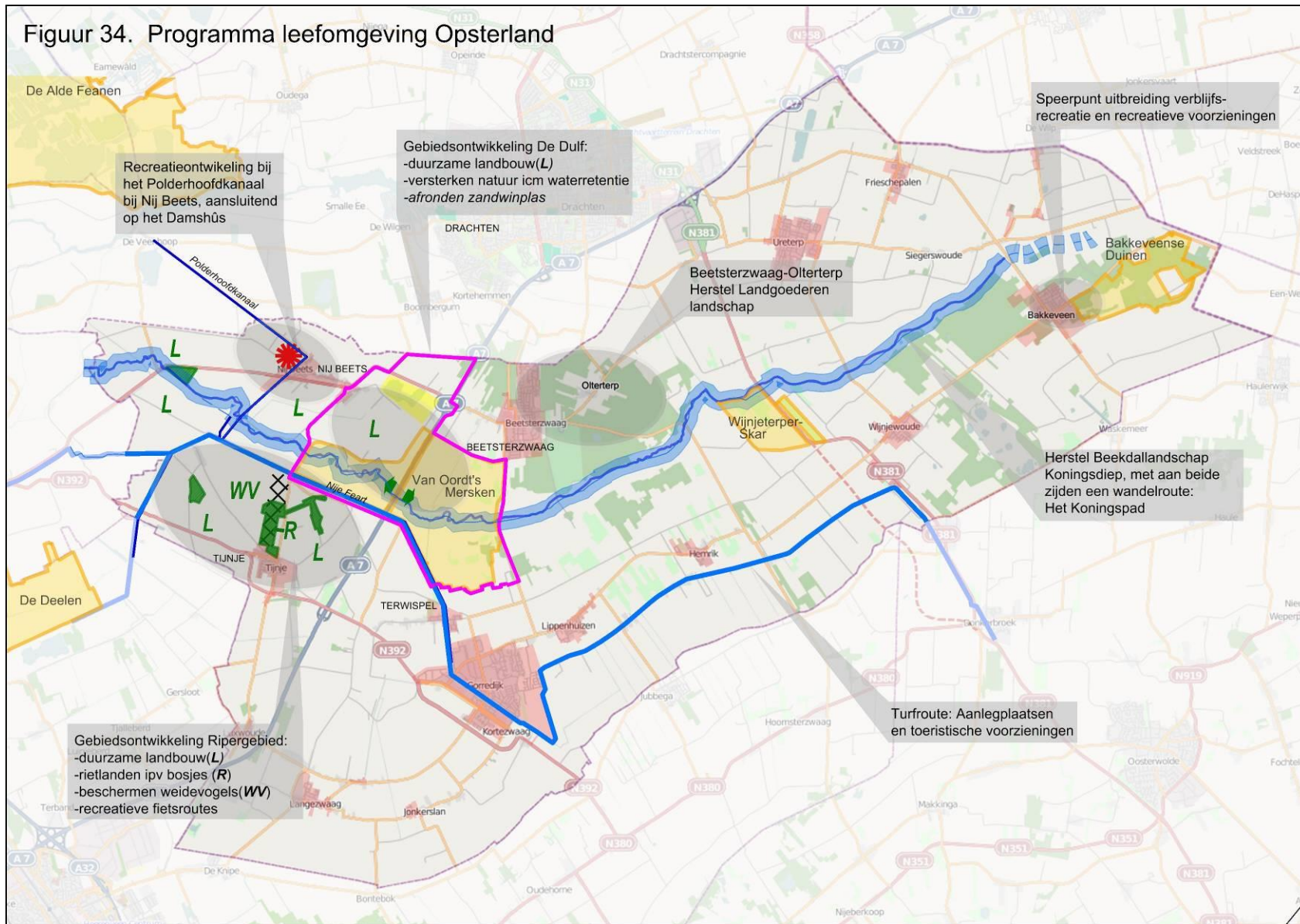
De in de voorgaande hoofdstukken geformuleerde visie op de versterking van de kwaliteit van de leefomgeving, van de vitale leefgemeenschappen en van de regionale samenwerking zal dan ook na de vaststelling van de Omgevingsvisie verder uitgewerkt moeten worden in programma's en (uitvoerings-)projecten. Alleen op die manier kan tot een daadwerkelijke realisatie van de Omgevingsvisie worden gekomen. Bij dit uitvoeringsprogramma gaat het niet alleen om gemeentelijke projecten, maar ook om projecten van andere organisaties die betrokken zijn bij het realiseren van de in deze Omgevingsvisie geformuleerde doelen. De

gemeente brengt in het uitvoeringsprogramma de opgaven en de projecten in beeld, de gemeente faciliteert en voert zo nodig de regie, maar het zijn de maatschappelijke organisaties die het grootste deel van de investeringen voor hun rekening moeten nemen. Nadrukkelijk wil de gemeente faciliteren en ruimte bieden voor initiatieven en investeringen vanuit de samenleving. Indien nodig en mogelijk zal de gemeente zich inspannen om de gewenste projecten te realiseren via vormen van publiek-private samenwerking, dan wel gebruik maken van nieuwe instrumenten als crowdfunding.

In dit derde deel van de Omgevingsvisie doen we een eerste aanzet tot het ontwikkelen van een beleidsprogramma voor de uitwerking en uitvoering van de gemeentelijke visie op de leefomgeving van Opsterland. Dit beleidsprogramma zal worden uitgewerkt in een jaarlijks bij te stellen Uitvoeringsprogramma, gekoppeld aan de gemeentelijke begrotingscyclus. De als figuur 34 opgenomen kaart brengen de belangrijkste opgaven in beeld.

Figuur 34. Programma leefomgeving Opsterland

11. Beleidsprogramma vitale dorpen

	Programma's/ deelprogramma's	Projecten	Realisatie- termijn	Verantwoordelijke organisatie(s)
	Wonen			
		Regionaal afspraken woningbouw en de vertaalslag naar de gemeentelijke situatie.	2015-2016	Regio Zuidoost Fryslân
		Woningverbetering: regionale analyse m.b.t. de opgave voor de kwaliteitsverbetering en verduurzaming van de bebouwde omgeving en kader voor de aanpak. Regionaal en gemeentelijk.	2015	Regio Zuidoost Fryslân
		Opstellen gemeentelijk programma grondgebruik ten behoeve van woningbouw en bedrijventerreinen.	2015-2016	Gemeente
	Zorg en welzijn			
		Regionale afspraken voor de planning van zorgvoorzieningen: - herstructurering verzorgingshuizen en capaciteitsplanning verpleeghuiszorg en - planning medische zorgvoorzieningen.	2015-2016	Regio Zuidoost Fryslân
		Planning voorzieningen voor dagbesteding in relatie tot overige maatschappelijke voorzieningen.	2015-2016	Gemeente
		Opstellen beleidsplan voor ondersteunen vrijwilligers, mantelzorgers en dorpssteunpunten.	2015-2016	Gemeente
	Werken			
		Opstellen beleidsuitgangspunten gericht op het versterken van het algehele vestigingsklimaat voor ondernemers in Opsterland, met ruimte voor innovatie.	2015-2016	Gemeente en regio Zuidoost Fryslân
		Plan tot verbetering van de kwaliteit van het internet in Opsterland: aanleg glasvezelnetwerk of alternatieve aanpak.	2015-2018	Gemeente en particuliere ontwikkeling
		Plan van aanpak voor leegstand bedrijfspanden.	2016-2020	Gemeente en particuliere eigenaren
	Detailhandel			
		Opstellen en uitwerken gemeentelijke detailhandelsvisie.	2015	Gemeente en ondernemersorganisaties
	Onderwijs			
		Planning basisscholen: afstoten, nieuwbouw en grootonderhoud, als onderdeel van het IHP (Integraal Huisvestingsplan).	2015-2020	Gemeente

	Ontspannen, cultuur en ontmoeten			
		Herontwikkelingsplan voor de Skâns.	2015-2016	Gemeente
		Opstellen Integraal Huisvestingsplan: gericht op efficiënt en multifunctioneel gebruik scholen en slim investeren in nieuwe gebouwen.	2015-2016	Gemeente
	Verkeer en vervoer			
		Meerjarenprogramma ter uitwerking van het GVVP (Gemeentelijk Verkeers- en Vervoerplan).	2015	Gemeente
		Meerjarenprogramma voor de herinrichting van de woonomgeving in de diverse dorpen.	2015-2016	Gemeente en PB
		Opstellen mobiliteitsscan per dorp, met onderzoek naar de behoefte aan kleinschalig openbaarvervoer door vrijwilligers.	2016-2017	Gemeente en PB
	Vitale, leefbare dorpen			
		Opstellen Nota Dorpenbeleid.	2015	Gemeente
		Opstellen Dorpsvisies.	2016-2018	PB
		Opstellen Herop's: herstructureringsplannen per dorp.	2016-2020	Gemeente, maatschappelijke organisaties en PB
		Opstellen dorpshuizenplan.	2016	Gemeente en PB

12. Beleidsprogramma landelijk gebied

	Programma's/ deelprogramma's	Projecten	Realisatie-termijn	Verantwoordelijke organisatie(s)
	Natuur en landschap			
	Zuidoost Fryslân	Landschapsvisie Zuidoost Fryslân.	2015	Regio Zuidoost Fryslân
	Archeologie en cultuurhistorie	Inventarisatie archeologische, cultuurhistorische monumenten.	2015	Gemeente en Provincie
	Veenweidegebied	Ontwikkelingsvisie Ripergebied, het gedeelte ten zuiden van de Nije Feart, tot Tijnje: bescherming weidevogels, ruilverkavelingsbosjes omzetten in natte natuur, wandel-, fiets- en kanoroutes, agrarisch natuurbeheer.	2016-2018	Gemeente, SBB, Wetterskip
		Visie ontwikkeling De Dulf: bescherming weidevogels, herinrichting beekdal Koningsdiep, afronden zandwinning bij Nij Beets, inrichten tot recreatieplas en waterwin-/waterretentiegebied. Recreatieve fietsroute van Beetsterzwaag, langs De Dulf, naar Nij Beets.	2015-2016	Provincie Fryslân Gemeente
	Beekdallandschap Koningsdiep	Herstel beekdallandschap Koningsdiep.	Tot 2020	Provincie Fryslân
		Ontwerp en aanleg Koningspad.	2015-2020	Stichting Koningsdiep
	Landgoederen Beetsterzwaag-Olterterp	Herstelprogramma landgoederen.	2015-2020	Particuliere ontwikkeling
	Toerisme en recreatie			
	Toerisme en recreatie algemeen	Profileren Opsterland in het kader van de campagne Friese Wouden.	2015	Provincie Fryslân
		Ontwikkelen van "rustpunten", aanvullend op het recreatieve fiets- en wandelpadennet.		Particuliere ontwikkeling
		Ontwikkelen onderhoudsprogramma fietspaden.	2016-2020	Gemeente
	Turfroute, Polderhoofdkanaal	Langs de route: aanlegplaatsen en ruimte voor kleinschalige recreatieve voorzieningen, kanovoorzieningen, campings etc.	2015-2020	Wetterskip
		Klein Groningen: kleinschalige jachthaven, recreatief steunpunt, voorzieningen voor pleziervaart.	2015-2020	Provincie en Particuliere ontwikkeling
		Toeristisch recreatief attractiepunt bij Nij Beets, langs het Polderhoofd kanaal, aansluitend bij het Damshûs, waaronder een beperkt aantal recreatiewoningen.	2015-2020	Particuliere ontwikkeling
		Centrum Gorredijk: aanlegplaatsen, recreatief steunpunt, voorzieningen voor pleziervaart, camperplaats Kalkovens.	2015-2020	Particuliere ontwikkeling

	Toerisme en recreatie (vervolg)			
	Landgoederen	Profilering landgoederen.	2015-2020	Stichting Groene Parels
		Inrichten camperplaats Commissieweg.	2015-2020	Particuliere ontwikkeling
	Bakkeveen en omgeving	Inrichten Dúnsân. Programma ontwikkelen voor kwaliteitsslag (comfort, wellness).	2015-2016	Gemeente
	Milieu en water			
		Het ontwikkelen van een nieuw Milieubeleidsplan, met een programma voor het besparen van fossiele brandstoffen en het opwekken van duurzame energie.	2015	Gemeente
		Aanpak bodemvervuiling Nije Feart.	2015	Wetterskip
		Opstellen verbreed Gemeentelijk RioleringsPlan (vGRP) 2015-2020.	2015	Gemeente

Bijlage 1. Toelichting bij leefbaarheidsdiagrammen.

1. Ontmoeting

1 ring: dorps huis, evenemententerrein en speelvoorzieningen aanwezig
1 ring extra: extra ontmoetingsfuncties aanwezig: bibliotheek, horeca e.d.
1 ring extra: positief oordeel over de beschikbare ontmoetingsruimte op basis van Dorpsspiegels 2013-2014, tabellen 7.1 en 7.2: Beetsterzwaag, Frieschepalen, Hemrik, Jonkerslân, Langezwaag, Tijnje, Ureterp.

2. Onderwijs

Geen score: geen basisschool aanwezig
1 ring: basisschool aanwezig, echter in 2030 minder dan 45 leerlingen
2 ringen: basisschool met ook in 2030 meer dan 45 leerlingen
3 ringen: meerdere basisscholen, in 2030 meer dan 100 leerlingen

3. Zorg

Geen score: geen voorzieningen
1 ring: dorpssteunpunt voor info en ondersteuning ouderenzorg
2 ringen: zorgsteunpunt, huisarts
3 ringen: zorgsteunpunt, huisarts, tandarts, verpleeg-/verzorgingshuis

4. Sport/recreatie

geen score: geen sportvoorzieningen
1 ring: sportveld(en) voor voetbal of korfbal met kantine
2 ringen: sportvelden en sportzaal/gymzaal of natuurzwembad
3 ringen: sportvelden, sporthal, zwembad en andere voorzieningen

5. Winkels

Geen score: geen winkels voor dagelijkse goederen
1 ring: een supermarkt van beperkte omvang, voortbestaan kritisch
2 ringen: een supermarkt en nog enkele winkels voor dagelijkse goederen
3 ringen: een of meer supermarkten en een volledig pakket aan niet-dagelijkse goederen

6. Bereikbaarheid

De score is opgebouwd uit de volgende elementen:

- gelegen aan een hoofdontsluitingsroute (provinciale weg)
- gelegen aan een hoofdroute openbaarvervoer

- positief oordeel over kwaliteit openbaarvervoer, zie tabel 7.21 in Dorpsspiegel 2013-2014
- positief oordeel over parkeren in de eigen kern, zie tabel 8.4 in Dorpsspiegel 2013-2014.

1 ring: 1 of 2 keer positief
2 ringen: 3 keer positief
3 ringen: alle 4 positief

7. Kwaliteit wonen

De score is opgebouwd uit de volgende elementen:

- oordeel over de leefomgeving, zie tabel 5.13 in Dorpsspiegels 2013-2014
- oordeel over veiligheid, zie tabel 6.1, Dorpsspiegels 2013-2014
- oordeel over kwaliteit woning, zie tabel 10.4 in Dorpsspiegels 2013-2014
- verhuigeneigdheid, zie tabel 10.8 in Dorpsspiegels 2013-2014
- oordeel over verkeersveiligheid, zie tabel 6.4 in Dorpsspiegels 2013-2014
- oordeel over onderhoud wegen, woonomgeving, zie tabel 8.3 in Dorpsspiegels 2013-2014.

1 ring: een score van 1 of 2 boven gemiddeld
2 ringen: een score van 3 boven gemiddeld
3 ringen: een score van 4 of meer boven het gemiddelde

8. Sociale vitaliteit

In de Dorpsspiegels 2013-2014 zijn verschillende vragen opgenomen die betrekking hebben op de sociale vitaliteit van de dorpen. De resultaten zijn opgenomen in de volgende tabellen: 5.1, 5.4, 5.5, 5.6, 5.8, 5.9 en 5.10. Elke kern krijgt een punt toegekend bij een score boven het gemiddelde van de gemeente, waarbij het resultaat van tabel 5.4 (sociale vitaliteit) dubbel scoort. Vervolgens is de volgende indeling gehanteerd:

- 5 of meer punten: 3 ringen
- 4 punten: 2 ringen
- 3 of minder punten: 1 ring
- een 0-score is ook hier niet mogelijk

Bijlage 2. Geraadpleegde bronnen

- Basisanalyse Dorpsspiegels Opsterland 2013-2014. Gemeente Opsterland(2013).
- Beeldkwaliteitsplan Openbare Ruimte 2014-2018. Gemeente Opsterland (2013).
- Beleidsnota Economische zaken 2013-2014. Gemeente Opsterland (2013).
- Bestemmingsplan Buitengebied gemeente Opsterland (2014).
- Brief van Van Rijn en Blok m.b.t. de ontwikkelingen in de zorgsector (2014).
- Coalitieakkoord 2014-2018. B&W Opsterland.
- Einddocument Vitaal Opsterland (2013). Gemeente Opsterland.
- Gebiedsagenda Noord-Nederland (2040).
- Gemeentelijk Verkeer en Vervoerplan (GVVP 2010). Gemeente Opsterland.
- Grutsk op 'e Romte, Structuurvisie Landschap en Cultuurhistorie Provincie Fryslân (2013).
- Kadernotitie Vrijkomende agrarische bebouwing (2007). Gemeente Opsterland.
- Raamplan Landinrichting Koningsdiep.
- Kansen Benutten, recreatie en toerisme in Opsterland, 2008-2010. Gemeente Opsterland.
- Landschapsbeleidsplan Zuidoost Fryslân (2003). Regio Zuidoost Fryslân.
- Leerlingenprognoses en Ruimtebehoefte basisonderwijs Gemeente Opsterland 2014-2031. Planning Verband Groningen BV.
- Ministerie Infrastructuur en Milieu (2014). Concept Omgevingswet.
- Ministerie I&M (2012), WoON 2012, onderzoek naar ontwikkeling landelijke woningmarkt.
- Ministerie van VROM (2008). Wettekst van de Wet ruimtelijke ordening. Den Haag (min. VROM).
- Ministerie van VROM (2008). Besluit ruimtelijke ordening (Stb. 2008, 145)
- Monitor Woon- en Leefbaarheidplan Eemsdelta 2013.RIGO (2014).
- Noordelijke Innovatieagenda 2014-2020.
- Novelle van Blok (2014).
- Opsterland ontwikkelt(d). Visie op de ontwikkeling van het landelijk gebied als basis voor het meerjarenprogramma 2007-2013. Gemeente Opsterland, 2006.
- Parels in een groen frame (2012). Werkgroep Landgoederen Beetsterzwaag-Olterterp.
- Plan van Aanpak Duurzaam Bouwen 2009-2015. 1.600 woningenplan Opsterland. Gemeente Opsterland (2009).
- Prognose Fryslân 2013. Provincie Fryslân.
- Quick scan regionale woningmarkt Zuidoost Fryslân. RIGO (dec 2014).
- Raamplan Landinrichting Koningsdiep. Herinrichtingscommissie.
- Regionale Afspraken Wonen Zuidoost Fryslân, 2013-2020 (2013).
- Ripergebiedsvisie (2009), Kaderstellende notitie. Gemeente Opsterland.
- Romte en Ferskaat (2013). B&W Opsterland.
- Streekplan Fryslân (2007).
- Structuurplan Opsterland 2000-2010. Gemeente Opsterland.
- Structuurvisie Smallerland 2015-2030. Gemeente Smallerland (2013).
- Structuurvisie 'Opsterland in beeld' (2008). Gemeente Opsterland.
- TNO (2014). Horizonline, onderzoek zorgbehoefte ouderen.
- Uitvoeringsnota Sport en Bewegen 2010-2015, "Zuidoost Friesland in beweging!". Sport Friesland (2010).
- Veenweidevisie 2015. Provincie Fryslân.
- Vergrijzing en Ruimte (2013). Cultureel Planbureau.
- Vitaliteitsbarometer Opsterland, Naar een Vitaal Opsterland in 2030. DHV (2012).
- Wetter yn 'e Walden. Waterplan Opsterland 2008-2011. Gemeente Opsterland (2008).
- Weidevogelnota 2014-2020. Provincie Fryslân.
- Welstandsnota (2009). Gemeente Opsterland(2009).
- Woonplan 2002. Gemeente Opsterland.
- Woningbouwprogramma 2008-2020. Gemeente Opsterland (2008).